

Opzoomeren, stille kracht?
Een onderzoek naar de kwaliteiten van het
Opzoomeren in Rotterdam

Prof. dr. J.W. Duyvendak
Drs. P. van der Graaf

met medewerking van
N. Boonstra, drs. R. van Overbeek en drs. A. Raspe

Utrecht, april 2001

Woord vooraf

Onderzoek doen naar Opzoomeren is leuk en nuttig maar niet eenvoudig. Op de volgende pagina's kunt u lezen waarom het leuk en nuttig is maar ook waarom het soms moeilijk is. Dat laatste heeft onder andere te maken met de populariteit van Opzoomeren in Rotterdam onder bewoners, bestuurders en diensten. Natuurlijk wordt er zo nu en dan, en hier en daar, op Opzoomeren gemopperd. Maar als onderzoekers kritische vragen komen stellen, dan is men toch eerder geneigd om de positieve kanten van Opzoomeren te belichten dan de negatieve. Onderzoek doen naar Opzoomeren is ook moeilijk omdat Opzoomeren uit duizenden activiteiten en initiatieven bestaat. 'Wat is Opzoomeren eigenlijk?', die vraag leek soms eerst beantwoord te moeten worden voordat we de kwaliteiten van Opzoomeren konden nagaan. Op die vraag is overigens niet één antwoord te geven, al is het maar omdat Opzoomeren ieder jaar weer iets anders is. Opzoomeren en het stedelijk bureau Opzoomer Mee, verantwoordelijk voor het ontwikkelen van campagnes, leren voortdurend. Opzoomer Mee leert zelfs zo snel, dat we in het Jaarprogramma 2001 al initiatieven tegenkomen die aansluiten bij de resultaten van deze studie. Dat illustreert de intensieve betrokkenheid van Johan Janssens en Jürgen Groenenboom van Opzoomer Mee bij het wel en wee van dit onderzoek, onder andere in hun rol als leden van de begeleidingscommissie van dit onderzoek. Hetzelfde commitment toonden ook de andere leden van deze commissie: Myrza Axwijk, Gerard Riesthuis en Gerard Smulders. Onze dank gaat overigens niet alleen naar hen uit maar ook naar al die tientallen Rotterdammers die intensief met ons op zoek zijn gegaan naar de betekenis van Opzoomeren. We hopen dat zij baat zullen hebben bij dit rapport.

Jan Willem Duyvendak
Peter van der Graaf

Inhoudsopgave

1.	Opzomeren in Rotterdam	7
1.1	Inleiding	7
1.2	Aanleiding	7
1.3	Begripsbepaling	9
1.4	Probleemstelling	9
1.5	Uitwerking onderzoeksvragen	10
1.6	Onderzoeksofzet en dataverzameling	10
1.7	Een model voor sociale integratie: de contactladder.....	13
2.	Historische schets van het Opzomeren in Rotterdam	19
2.1	Inleiding	19
2.2	De opmaat: Sociale Vernieuwing	19
2.3	Doel en definitie van het Opzomeren	23
2.4	Een korte schets van de campagnes 1994 – 2000	25
2.5	Opzoomercijfers	32
3.	Bewoners over Opzomeren	37
3.1	Inleiding	37
3.2	De geïnterviewde bewoners	37
3.3	Betrokkenheid bij Opzomeren	38
3.4	Doelen	39
3.5	Resultaat	42
3.6	Methode.....	44
3.7	Thema's voor de toekomst	47
4.	Opzomeren volgens bestuurders	51
4.1	Inleiding	51
4.2	Doelen	51
4.3	Resultaten	53
4.4	Methode.....	55
4.5	Thema's voor de toekomst	57

5.	Opzoomeren volgens opbouwwerkers	59
5.1	Inleiding	59
5.2	Doelen	59
5.3	Resultaten	60
5.4	Methode.....	65
5.5	Thema's voor de toekomst	66
6.	De stedelijke panels	69
6.1	De etnische bewonerspanels	69
6.2	Het dienstenpanel.....	72
6.3	Het bestuurderspanel	75
6.4	Het opbouwwerkpanel	77
7.	Gedeelde beelden over Opzoomeren? Op weg naar conclusies	81
7.1	Inleiding	81
7.2	Benoemde doelstellingen van het Opzoomeren.....	81
7.3	Waargenomen resultaten van het Opzoomeren.....	84
7.4	Doelen afgezet tegen resultaten.....	86
7.5	Methoden en organisatie van Opzoomeren	87
7.6	Thema's voor de toekomst	89
7.7	De samenwerking tussen de verschillende partijen	96
7.8	Tot slot.....	97
8.	Aandachtspunten	99
	Literatuur.....	101

1. Opzoomeren in Rotterdam

1.1 Inleiding

In Rotterdam verheven tot HET voorbeeld van sociale vernieuwing, in de rest van Nederland soms afgedaan als een variant van straatje vegen, soms met veel jaloezie bekeken en geïmiteerd: Opzoomeren. Maar wat is nu eigenlijk de waarde van alle mooie initiatieven? Wordt een straat of zelfs een hele stad er in sociaal opzicht beter van door voor elkaar de hoed af te nemen? Deze vragen staan centraal in ons onderzoek naar de doelen en de effecten van het Opzoomeren in Rotterdam. Waarom doen bewoners en instellingen uit alle geledingen van de stad mee; wat hopen ze daarmee te bereiken? Het lijkt erop dat allerlei bevolkingsgroepen in Rotterdam elkaar ontmoeten in het Opzoomeren: jongeren gaan op stap met ouderen, allochtonen sporten samen met autochtonen, burgers ontbijten met bestuurders, en jongeren bouwen samen met de Roteb een aanlegsteiger. Wat is de meerwaarde van deze ontmoetingen? Zijn de opgedane contacten blijvend of gaat men na de Opzoomer Mee-campagne weer over tot de orde van de dag? Wat is de betekenis van Opzoomeren voor bewoners in hun alledaagse leven? Belangrijke vragen, ook al omdat de evaluatie van het Opzoomeren in de afgelopen jaren kan bijdragen aan het antwoord op de vraag: is er toekomst voor het Opzoomeren?

1.2 Aanleiding

Zeven jaar na de eerste Opzoomerdag is Opzoomeren een begrip geworden in Rotterdam: niet alleen als zelfstandig naamwoord, maar ook en vooral als werkwoord. Uit de jaarlijkse Omnibus-enquête van de gemeente Rotterdam blijkt dat in 1999 13% van de Rotterdamse bevolking mee deed aan Opzoomeren. Van alle Rotterdammers waardeert 70% Opzoomeren als positief. Met deze klinkende resultaten lijkt het Opzoomeren niet ter discussie te staan. Toch blijkt het lastig om helder te formuleren wat er nu precies in Rotterdam bereikt is met Opzoomeren. Wat is het effect van de grote aantallen deelnemers aan Opzoomeren op het leven in de straat? Wie zijn deze deelnemers en wat betekent Opzoomeren voor hen?

Dit raakt aan een algemenere discussie: alle discussie en beleidsnota's over leefbaarheid, sociale cohesie, sociale integratie en recentelijk over sociale kwaliteit ten spijt, zijn er maar weinig beleidsmakers, sociale professionals

en burgers in staat om helder te formuleren wat onder deze termen wordt verstaan. Enerzijds is dit niet zo'n groot probleem: iedereen heeft wel een vage notie en de termen blijken een mobiliserende werking te hebben. Anderzijds is het wel van belang om de doelen van samenlevingsopbouw scherper te formuleren. In de eerste plaats wordt dan duidelijk waar de inzet van middelen en menskracht op gericht is. In de tweede plaats kan een onderzoek naar de betekenis van fraaie uitspraken als 'vergroten van sociale integratie' ook bijdragen aan een discussie tussen betrokkenen: wordt er eigenlijk wel hetzelfde geambieerd? Want politici en professionals zweren nu wel bij sociale cohesie, maar weten ze eigenlijk voldoende over waar mensen waarde aan hechten, welke contactpatronen ze ontwikkelen (in eigen kring; met 'vreemden' in de straat en buurt), wat hen in beweging zet, welke eisen ze stellen aan het samenleven? Dit zijn vragen die het hart van de samenlevingsopbouw raken.

De zojuist genoemde kwesties spelen ook voor het Opzoomeren. Opzoomerinitiatieven zijn veelal kleinschalige, laagdrempelige initiatieven aan de basis van de samenleving (een proces van 'onderop'). Maar het is in zekere zin ook een gestuurd proces: er worden door het stedelijk campagnebureau Opzoomer Mee mooie en steeds weer creatieve plannen en campagnes bedacht na intensief overleg met het stichtingsbestuur, de politiek en andere betrokkenen in de stad. Principiële vragen zoals welke doelen er in het Opzoomeren verscholen zitten, hoe de doelen zich tot elkaar verhouden (cohesie in 'eigen kring'; ontmoeting en communicatie tussen verschillende 'culturen'), wie deze doelen bepaalt en wat de relatie is tussen doelen en ingezette middelen, komen – ook door het enthousiasme – niet altijd voldoende aan de orde. Door middel van dit onderzoek willen we aan deze discussie een bijdrage leveren, ook met het oog op de toekomstige doelen die door en met Opzoomeren (kunnen) worden nagestreefd.

Dit onderzoek past in het programma van de Gradus Hendriks-Leerstool om te analyseren wat er vanuit verschillende sectoren wordt bijgedragen aan 'sociale integratie' (en wat er door betrokkenen onder die term wordt verstaan). Na onderzoek naar 'sport en integratie', 'volkshuisvesting en integratie', en 'scholen en integratie' is het de hoogste tijd om naar de doelen en middelen te kijken van een belangrijke beweging van samenlevingsopbouw in Rotterdam. Wat beoogt het Opzoomeren? Wat draagt het Opzoomeren bij aan sociale integratie? Of is dat geen adequate doelformulering voor het Opzoomeren; een te zware term voor het 'kennen en gekend worden' in de straat? Wellicht, dat moet het onderzoek uitwijzen. Maar vooropgesteld kan worden dat Opzoomeren niet moet worden onderschat. Ook al zijn de doelstellingen wellicht bescheiden en willen de direct betrokkenen niet een te grote broek aantrekken -en schuwen zij soms grote woorden als sociale cohesie en integratie-, dan nog moet de alledaagse verbetering van onderlinge contacten in straten en buurten op waarde worden geschat. Ook al is Opzoomeren misschien een

'stille kracht', daarmee kan het nog wel een heel effectieve en belangrijke bijdrage zijn aan de leefbaarheid van straten en buurten. Misschien omdat de doelen niet altijd helder geëxpliciteerd en 'gemeten' worden, springt onvoldoende in het oog wat het Opzoomeren in delen van Rotterdam bewerkstelligt. Het is dan ook van belang om de nagestreefde doelen te laten benoemen door de verschillende betrokken partijen en zo goed mogelijk in beeld te brengen in hoeverre deze doelen ook werkelijk met het Opzoomeren zijn bereikt (of naar verwachting in de toekomst kunnen worden bereikt). Een scherpe analyse van de nagestreefde doelen en de hiertoe gehanteerde 'strategie' kan ook bijdragen aan meer erkenning voor het Opzoomeren als vorm van samenlevingsopbouw. Die erkenning zou kunnen resulteren in het leren van het Opzoomeren in programma's als 'De Wijkaanpak'.

1.3 Begripsbepaling

Bovenstaande discussie geeft aan dat Opzoomeren vele gezichten heeft: het is niet alleen een methode van samenlevingsopbouw, maar ook een proces dat bewoners met elkaar aangaan, gesteund door welzijnswerkers, bestuurders en ambtenaren. Dit resulteert in een product: de sociale relaties tussen mensen worden verbeterd én burgers weten hoe zij dit moeten doen. Duur gezegd: hun sociaal kapitaal neemt toe. Dit heeft directe betekenis voor betrokkenen in de straat en de buurt maar mogelijk ook voor de stad als geheel. In feite kent Opzoomeren twee hoofdbetekenis. In de eerste plaats het *proces* Opzoomeren: de beweging van mensen die met elkaar uitdagingen aangaan, het hoofdonderwerp van dit onderzoek. Daarnaast de *methode* van werken: de manier om het Opzoomeren te stimuleren. De laagdrempelige initiatieven van onderop, vaak gestimuleerd door een campagne van de stichting Opzoomer Mee, verpakt in een positieve doe-boodschap met inspiratie en soms met een beloning (premie op actie) voor te leveren of geleverde prestaties.

1.4 Probleemstelling

In ons onderzoeksvoorstel hebben wij op basis van bovenstaande discussie twee vragen centraal gesteld:

1. *Welke doelen en ambities hebben de verschillende betrokkenen bij het Opzoomeren tussen 1994 en 2000 geformuleerd?*
2. *In hoeverre is de doelstelling om sociale netwerken op straatniveau te creëren en te behouden gehaald?*

1.5 Uitwerking onderzoeksvragen

In het onderzoek zal dus niet alleen gekeken worden naar de verschillende doelen van het Opzoomeren zoals die door de betrokkenen worden geformuleerd, maar ook naar de mogelijke effecten. Welke betekenis hebben de sociale netwerken die in de buurt ontstaan op lange termijn? Resulteert het Opzoomeren in aanspreekbare, doorlopende straatorganisaties die allerlei initiatieven nemen? Of is sprake van een waardevolle intensivering van het dagelijkse sociale verkeer in een buurt op basis van enkele straatactiviteiten per jaar? In hoeverre blijft ondersteuning daarbij van belang?

In dit verband doet zich ook de vraag voor wat de meerwaarde is van de verschillende schaalniveaus in het Opzoomeren. In hoeverre is en moet het Opzoomeren ook een stedelijk verschijnsel zijn? Hoe om te gaan met spanningen die kunnen ontstaan tussen deelgemeenten en bewonersondersteuners enerzijds en de stichting Opzoomer Mee anderzijds wanneer deze eersten zich niet kunnen vinden in een stedelijk programma? Wat zijn de (schaal-)voordelen van een stedelijke organisatie met deelgemeentelijke ondersteuning en activiteiten op buurtniveau?

Dit raakt aan de werkwijze: is Opzoomeren een bottom-up beweging of werkt Opzoomeren als methode het beste topdown? Welke kansen biedt dit c.q. en welke methodes zijn daarbij het best geschikt en welke gevaren kleven er aan voorkomende methoden zoals premie op actie, uitdagingen, animatie ('joligheid'), e.d.?

Al deze vragen zullen aan bod komen bij het evalueren van de doelen van het Opzoomeren en de (duurzame) effecten van de campagnes.

1.6 Onderzoeksopzet en dataverzameling

De onderzoeksopzet

In het onderzoek is gebruik gemaakt van een combinatie van verschillende onderzoeksmethoden. Er zijn face-to-face interviews afgenomen met vertegenwoordigers van alle betrokken partijen in het Opzoomeren. Tevens is aan verschillende buurtbewoners een schaal voorgelegd die wij speciaal voor het onderzoek verder ontwikkeld hebben om de mate van sociale integratie in een buurt te meten. Deze schaal is gebaseerd op een door Kleinhans, Veldboer en Duyvendak ontwikkelde interactieladder. Deze ladder maakt verschillende vormen van sociale cohesie inzichtelijk en is door de auteurs o.a. toegepast in een onderzoek naar de sociale effecten

van gemengd bouwen¹. Hierover later meer. Daarnaast is een literatuurstudie uitgevoerd naar doelstellingen en thema's van Opzoomeren op basis van beschikbare schriftelijke bronnen. De uitkomsten van de literatuurstudie vormden de basis voor de interviews. De resultaten van het onderzoek (interviews en literatuurstudie) zijn voor commentaar en discussie voorgelegd aan een aantal stedelijke panels. Bij deze panels waren onder andere deelgemeenten, middenveld en bewoners betrokken.

De onderzoeksmethoden, methoden van dataverzameling en onderzoekspopulaties

Het onderzoek is uitgevoerd in drie fasen:

- Fase 1*   Literatuurstudie
- Fase 2*   Face-to-face interviews met betrokkenen
- Fase 3*   Stedelijke panels voor de bespreking van de onderzoeksuitkomsten en formulering van aanbevelingen

Fase 1: Het literatuuronderzoek

De eerste fase is in december 1999 van start gegaan. Dit deel van het onderzoek richtte zich voornamelijk op de door de jaren heen geformuleerde doelen en thema's bij het Opzoomeren. In deze fase, die liep tot maart 2000, is een groot aantal schriftelijke documenten doorgenomen, waaronder krantenartikelen over het Opzoomeren in de landelijke en lokale pers, uitgaven van de stichting Opzoomer Mee, onderzoeksverslagen van het Centrum voor Onderzoek en Statistiek (COS), tijdschriften, brochures en vergaderstukken. Op basis van de verzamelde literatuur hebben wij voor zover mogelijk de door de verschillende actoren gestelde doelen, en vertalingen daarvan in initiatieven en campagnes, geëxpliciteerd.

Fase 2: De interviews met betrokkenen

In de tweede fase is een veertigtal betrokkenen bij het Opzoomeren met behulp van een topic-lijst geïnterviewd. In de interviews lag de nadruk op de

---

¹ Kleinmans, R., L. Veldboer en J.W. Duyvendak (2000) Integratie door differentiatie? Een onderzoek naar de sociale effecten van gemengd bouwen. Ministerie van VROM, Den Haag. Overigens hebben andere onderzoekers vergelijkbare 'ladders' ontwikkeld, zie bijvoorbeeld Anne van Veenens Schaal van Sociale Samenhang.

ontwikkeling van Opzoomeren in een bepaalde buurt, wijk of deelgemeente en de mate van contact tussen bewoners in een buurt. De interviews zijn tussen begin april en half juli 2000 afgenomen. Zoveel mogelijk verschillende 'soorten' deelnemers zijn bij de interviews betrokken: zowel bewoners, opbouwwerkers, bestuurders en ambtenaren van (deel)gemeenten als bestuursleden en medewerkers van Opzoomer Mee.

Wij hebben daarbij gekozen voor empirisch onderzoek in vijf deelgemeenten. Doel daarvan was het verkrijgen van inzicht in de bijdragen en effecten van het Opzoomeren. Gelet op de beschikbare tijd en middelen bleek het ondoenlijk om in alle dertien deelgemeenten onderzoek te verrichten, vandaar dat wij ons beperkt hebben tot vijf deelgemeenten. Bij de keuze van de vijf deelgemeenten is gezocht naar een zo groot mogelijke spreiding in ambities, organisatie en achtergrondkenmerken (zie typering). De volgende vijf deelgemeenten zijn geselecteerd: Noord, Charlois, IJsselmonde, Delfshaven en Prins Alexander. Delfshaven is de bakermat van Opzoomeren: de Opzoomerstraat, waar het allemaal mee begonnen is, ligt in de deelgemeente. In deze deelgemeente wordt op grote schaal deelgenomen aan het Opzoomeren. Daar tegenover staat Prins Alexander: een relatief jonge deelgemeente buiten de ring waar het Opzoomeren sterk in opkomst is. In Charlois is het Opzoomeren opgepakt door het deelgemeentebestuur en is Opzoomeren uitgegroeid tot een kerntaak van het welzijnswerk. IJsselmonde kent daarentegen een ver doorgevoerde decentralisatie. De deelgemeente Noord kenmerkt zich door sterke eigen ambities. In het onderzoek kijken we naar de doorwerking van deze verschillen in opvatting en organisatie van het Opzoomeren op de ontstane initiatieven en bereikte resultaten.

In elke deelgemeente zijn interviews gehouden met 1 à 2 dagelijks bestuurders en soms een ambtenaar, 2 à 3 opbouwwerkers (en in sommige gevallen ook met jongerenwerkers) en 3 bewoners. Bij bewoners is daarbij een onderscheid gemaakt in mate van betrokkenheid: in elke deelgemeente is een zeer actieve, een minder actieve en een 'kritische' Opzoomeraar benaderd. Op deze manier probeerden wij inzicht te krijgen in de verschillende motieven van bewoners om wel of niet mee te doen aan Opzoomeren en in hun wisselende waardering van het Opzoomeren. Op stedelijk niveau zijn interviews gehouden met de wethouder Sociale Vernieuwing en met een bestuurslid plus medewerkers van Opzoomer Mee.

Fase 3: De stedelijke panels

In de derde fase van het onderzoek zijn stedelijke panels georganiseerd waarin de resultaten van de literatuurstudie en de interviews zijn besproken. Ook werd in deze paneldiscussies gekeken in hoeverre het mogelijk was om

tot gezamenlijke conclusies en aanbevelingen te komen. In elk panel zat een zo breed mogelijke vertegenwoordiging van een bepaalde groep in het Opzoomeren (bestuurders, opbouwwerkers, diensten, bewoners). Met name twee partijen, die in het onderzoek enigszins onderbelicht zijn gebleven, zijn uitdrukkelijk in de panels uitgenodigd om hun visie op het Opzoomeren te geven. In de eerste plaats zijn dit allochtone Rotterdamse bewoners en in de tweede plaats vertegenwoordigers van de Rotterdamse gemeentelijke diensten. De eerste groep bleek lastig bereikbaar in de interviewfase en om recht te doen aan deze groep bewoners zijn drie verschillende bewonerspanels georganiseerd: een Marokkaans, een Turks, een Antilliaans/Arubaans/Caribisch bewonerspanel. De tweede groep bestond uit zowel stedelijke als deelgemeentelijke ambtenaren die zich op een of andere manier bezighouden met Opzoomeren. Daarnaast zijn twee panels gehouden voor respectievelijk opbouwwerkers en bestuurders, waarbij voor dit laatste panel alle 13 deelgemeentelijke bestuurders die Opzoomeren in hun portefeuille hebben, waren uitgenodigd.

1.7 Een model voor sociale integratie: de contactladder

Voor het meten van de mate van sociale contacten in een buurt hebben wij, zoals al vermeld, gebruik gemaakt van een contactladder. Deze ladder biedt inzicht in verschillende vormen en mate van sociale cohesie en is o.a. toegepast in een onderzoek naar de sociale effecten van 'gemengd bouwen' (differentiatie van woonwijken). Het model bestaat uit drie niveaus. Het eerste niveau, *participatie* genoemd, omvat – vertaald naar dit onderzoek – de deelname aan het sociale verkeer in de buurt, aan activiteiten met weinig diepgang of duurzaamheid. Het tweede niveau – *interactie* – heeft betrekking op een zekere mate van ontmoeting en uitwisseling tussen individuen en groepen. Het gaat om een actieve en bewuste intensivering van oppervlakkige participatiecontacten. Door gezamenlijke ervaringen kunnen bovendien sociale netwerken worden gevormd. De derde fase van integratie, *verstandhouding* geheten, heeft betrekking op een verdere intensivering van de sociale interactie tussen participanten. Bij verstandhouding is niet louter sprake van ontmoeting en uitwisseling, maar ook van grote betrokkenheid en onderlinge beïnvloeding. Dit model, dat uitgewerkt is in een aantal indicatoren, leek een bruikbare aanzet te bieden voor het in kaart brengen van zowel de doelen als de effecten van het Opzoomeren. De drie niveaus dienden daarvoor overigens wel verder geoperationaliseerd en vertaald te worden naar het Opzoomeren: wanneer spreken we bij Opzoomeren van participatie en wanneer gaat dit over in interactie en verstandhouding? Daartoe hebben wij de ladder uiteengelegd in twintig indicatoren die de verschillende treden op de contactladder vormen.

De twintig indicatoren die wij uiteindelijk gekozen hebben zijn een combinatie van drie verschillende bronnen. We zijn begonnen met de ladder die Kleinhans et al. ontwikkeld hebben in hun volkshuisvestingsonderzoek. Maar omdat deze ladder specifiek was toegespitst op de volkshuisvesting, moest er voor een groot aantal treden een vertaalslag gemaakt worden naar de praktijk van het Opzoomeren. Een eerste aanzet daartoe leverden de tien stappen van Anne van Veenen in zijn boek *'Onze straat: straatgroepen binden de strijd aan met overlast en criminaliteit'* (1996). Met deze ladder was echter nog niet voldoende differentiatie mogelijk op de drie treden van het model. Daarom zijn we in de literatuurstudie op zoek gegaan naar uitspraken van bewoners, waarin zij hun visie op de resultaten van Opzoomeren verwoorden. Vervolgens hebben we al deze elementen gerangschikt in het model, met als resultaat onderstaand schema.

Schema. De contactladder: aard van contacten in de buurt

	Soorten contact
0.1	Geen contact
0.2	Onverschilligheid
	Participatie
1.1	Elkaars burens kennen
1.2	Elkaar groeten
1.3	Praatje maken, suiker lenen
1.4	Onderlinge verdraagzaamheid (radio niet te hard, rekening houden met elkaar)
1.5	Deelnemen aan door anderen georganiseerde activiteiten in de buurt
1.6	Elkaar tegenkomen in winkels, bibliotheken, buurthuizen of zwembaden.
1.7	Elkaar tegenkomen bij de islamitische slager, Turkse bakker, etc.
1.8	Op de hoogte zijn van elkaars feestdagen
1.9	Elkaar op de hoogte houden van lokale gebeurtenissen
1.10	Rekening houden met elkaars feestdagen en gewoonten
1.11	Meevieren van elkaars feestdagen
	Interactie
2.1	(Mee)organiseren van activiteiten in de buurt
2.2	Als buurtbewoners proberen bewoners van verschillende groepen (leeftijd, sociaal-economisch, cultureel en religieus) te betrekken bij activiteiten als voetbaltoernooien, braderieën en straatfeesten
2.3	Oogje houden op kinderen, jongeren en 'marginalen'
2.4	Afspraken maken over samenleven met elkaar in de buurt
	Verstandhouding
3.1	Regelmatig bij elkaar (anderen dan familie) op bezoek gaan, bijvoorbeeld koffie drinken.
3.2	Naar feestjes of verjaardagen in de buurt gaan, samen kaarten, vissen etc.
3.3	Op elkaar letten, elkaar helpen (informele wederzijdse hulp: boodschappen doen, oppassen en voor elkaar zorgen)
3.4	Accepteren en respecteren van leeftijd-, sociaal-economische, culturele en religieuze verschillen in de buurt.
3.5	Op basis van volstrekte gelijkwaardigheid met elkaar omgaan
3.6	Waarden en normen van elkaar overnemen

Ter toelichting. Het schema begint met de nulsituatie, waarbij helemaal geen sprake is van contact of louter van onverschilligheid. De eerste trede in onze ladder is het kennen (herkennen) van je burens. Het eerste contact tussen mensen wordt gelegd met voorstellen: het noemen van je naam. Met deze kennis wordt het mogelijk om elkaar te groeten en een praatje aan te knopen.

Eigenlijk gaan de voorbeelden in de eerste trede van de ladder (participatie) niet verder dan elkaar leren kennen en tegenkomen. Daarbij hebben we nadrukkelijk geprobeerd een onderscheid te maken in contacten binnen dezelfde groep bewoners en contacten tussen verschillende groepen bewoners, met de nadruk op contacten tussen allochtone en autochtone groepen bewoners (vandaar het voorbeeld van het elkaar tegenkomen bij de islamitische slager).

De laatste indicator voor participatie (meevieren van elkaars feestdagen) vormt de overgang naar de volgende trede: interactie. Bij deze trede is zoals gezegd sprake van ontmoeting en uitwisseling. Het gaat om een actieve en bewuste intensivering van oppervlakkige participatiecontacten. Hiervan is bijvoorbeeld sprake wanneer een bewoner meehelpt bij het organiseren van een buurtactiviteit. Ook op dit niveau hebben we geprobeerd een onderscheid te maken in uitwisseling binnen en tussen groepen (bijvoorbeeld door het betrekken van verschillende etnische groepen bij straatactiviteiten). Deze hulp en uitwisseling kan betekenen dat bewoners besluiten om gezamenlijk afspraken te maken over het leven in de straat; bijvoorbeeld dat er na zessen 's avonds niet meer gevoetbald mag worden vanwege de vele auto's die er dan geparkeerd staan. Daarmee kan de overstap gemaakt worden naar de derde trede in ons model, verstandhouding, waarbij sprake is van wederzijdse betrokkenheid en beïnvloeding. Dit begint bijvoorbeeld met het regelmatig bij elkaar op de koffie gaan. Hierbij is niet alleen sprake van ontmoeting en helpen, maar van je bewust open stellen voor de ander (betrokkenheid): je gaat er echt voor zitten. De betrokkenheid *kan* ertoe leiden dat bewoners elkaars verschillen gaan respecteren en op basis van gelijkwaardigheid met elkaar omgaan. Boven aan de ladder staat het overnemen van elkaars normen en waarden; dit impliceert een situatie waarbij de contacten tussen bewoners niet meer stuk kunnen.

Natuurlijk is dit een selectie van een twintigtal (veelzeggende) indicatoren, terwijl er veel meer voorbeelden te noemen zijn. Waar het om gaat is dat deze indicatoren een bepaald niveau en type van sociale contacten illustreren. zij bieden handvatten voor het concretiseren van grote woorden als sociale cohesie en sociale integratie: wat willen we nu precies met Opzoomeren bereiken en lukt dit vervolgens ook? De indicatoren zijn in een oplopende volgorde geplaatst, maar het is best mogelijk dat deze volgorde niet voor alle situaties opgaat of dat bepaalde indicatoren niet relevant zijn, bijvoorbeeld als er weinig of geen allochtonen dan wel autochtonen in een straat wonen.

Nog twee belangrijke kanttekeningen bij deze ladder. Onze ladder kent drie sporten, onderverdeeld in indicatoren. We denken dat het van belang is om de lijst met indicatoren in de toekomst verder uit te breiden: niet alleen om zo tot nadere concretisering te kunnen komen van de nagestreefde effecten met het Opzoomeren maar ook om met elkaar de discussie aan te kunnen gaan over

de gewenste mate van duurzaamheid van effecten, van verbetering van onderlinge relaties. Dat brengt ons bij een tweede en de meest belangrijke kanttekening: de oplopende schaal van intensiteit van contacten zegt niets, maar dan ook helemaal niets, over het door ons als onderzoekers gewenste niveau: hoger is niet bij voorbaat beter dan lager. Het gaat bij de ladder om het kunnen bepalen van de bereikte, actuele situatie en om het bieden van houvast voor het vaststellen van een realistisch toekomstig ambitieniveau voor het Opzoomeren. Zoals uit het onderzoeksverslag zal blijken kan het bereiken van trede 1 al een enorme prestatie zijn, zeker in zeer gemêleerde straten. Ook is het de vraag of een permanent hoog niveau van onderlinge betrokkenheid mogelijk en wenselijk is. In dit verband lijkt een citaat uit het Werkprogramma van de Stichting Opzoomer Mee 2001 relevant: "De intensiteit en betekenis van het 'plekgebonden' sociale netwerk wordt door betrokken bewoners vaak doelbewust beperkt gehouden, vermoedelijk vanwege de beperkte basis: de toevaligheid dat je samen in een straat woont en vanwege het algemene verlies aan betekenis van de straat en buurt in onze samenleving ten opzichte van vroeger. Betrokken bewoners zoeken naar een eigentijds en vooral functioneel evenwicht tussen bewoner (individu) en straat (groep); tussen de eigen leefstijl en de deelname aan 'de' straat." (p.6)

Deze inschatting door de Stichting Opzoomer Mee van de kansen en beperkingen om contacten op straatniveau te verbeteren is interessant en verdient discussie door andere bij het Opzoomeren betrokken actoren. Ook al, omdat de Stichting op basis van deze inschatting voor zichzelf scherp heeft gedefinieerd welk ambitieniveau voor een stedelijke stichting als Opzoomer Mee realistisch is. Deze discussie over de ambities van het Opzoomeren kan mede worden gevoed door de resultaten van dit onderzoek.

2. Historische schets van het Opzoomen in Rotterdam

2.1 Inleiding

Vandaag de dag geniet het Opzoomen in Nederland onder andere bekendheid door zijn groots opgezette stedelijke activiteiten. Een goed voorbeeld hiervan is de stedelijke afsluiting van de Goeie Morgen!-campagne in 1999 waar meer dan 10.000 Rotterdammers aan deelnamen. Deze Opzoomer-dag kreeg in de landelijke dagbladen en in het televisienieuws ruim aandacht. De stedelijke afsluiting was echter slechts één van de onderdelen van de door Stichting Opzoomer Mee georganiseerde campagne. Bovendien is het Opzoomen veel meer dan de activiteiten van de Stichting Opzoomer Mee. Sterker nog, eerst was er Opzoomen en pas jaren later een Stichting Opzoomer Mee. In dit hoofdstuk zullen we een historische schets geven van het ontstaan van het Opzoomen, of zoals wethouder Meijer het noemt 'de Opzoomerbeweging' in Rotterdam. Want het Opzoomen of de Opzoomerbeweging bestaat al meer dan 10 jaar. Naast continuïteit zien we in die jaren ook veranderingen: in de betekenis van het Opzoomen, in het bereik en in de resultaten.

2.2 De opmaat: Sociale Vernieuwing

De verschillende termen als Opzoomerbeweging, Stichting Opzoomer Mee, of de Opzoomer-dag, verwijzen alle qua naam naar de Opzoomerstraat in het Nieuwe Westen in de deelgemeente Delfshaven. Het was in deze straat dat bewoners in 1989 zelf de handen uit de mouwen staken om hun straat schoner, veiliger en gezelliger te maken. De bewoners van de Opzoomerstraat waren het beu om nog langer te wachten op en te klagen over 'de overheid'. Men maakte afspraken om regelmatig de bezem door de straat halen en knapte gezamenlijk de straat op, o.a. door het plaatsen van extra verlichting (de zogenaamde Opzoomerbolletjes).

De acties van de Opzoomerstraat sloten wonderwel aan bij het opkomende wijkbeheer en de Sociale Vernieuwing in Rotterdam. De actie in de Opzoomerstraat paste precies in deze nieuwe aanpakken waarin bij bestuurders aandacht was ontstaan voor de alledaagse sociale problemen en potenties van mensen op het niveau van hun straat (ook landelijk overigens, hetgeen bleek uit de toekenning van de Hein Roethofprijs aan de Opzoomerstraat). Het toenmalige projectbureau Sociale Vernieuwing vond dat het initiatief van de

Opzoomerstraat navolging verdiende en voerde een campagne om het Opzoomeren te promoten. Van 1990 tot 1994 heeft het projectbureau de actie in de Opzoomerstraat als voorbeeld gepresenteerd van het straatgericht verbeteren van de woonomgeving. Vanaf 1990 zette het bureau een aantal campagnes op en reikte jaarlijks een Opzoomerprijs uit aan Rotterdamse straten. Daarnaast konden actieve straten vanaf 1993 een Opzoomerzegel verdienen, die was in te wisselen voor voorzieningen in de straat.

Er was dus een aansprekend initiatief in de Opzoomerstraat en er waren ambtenaren en politici die meenden dat het de hoogste tijd was voor Sociale Vernieuwing. Maar waar kwam deze term Sociale Vernieuwing vandaan? In 1989, het jaar waarin het PCG (probleemcumulatiegebieden)-beleid afliep, kwam de Commissie Sociale Vernieuwing met 'Het nieuwe Rotterdam in sociaal perspectief' (1989). Deze commissie-Idenburg (genoemd naar haar voorzitter) hanteerde de volgende werkdefinitie van sociale vernieuwing: "Sociale vernieuwing is een permanent proces, waarin de vitaliteit van relaties tussen individuen, groepen en organisaties wordt vergroot, teneinde de kwaliteit van het bestaan van alle Rotterdammers zo te bevorderen, dat zij in zelfstandigheid en harmonie kunnen leven".

Het is hier niet de plaats om diep in te gaan op de maatschappelijke context waarbinnen sociale vernieuwing tot ontwikkeling kwam. Wel is van belang om aan te geven dat na een decennium van no-nonsense beleid – met een 'terugtrekkende overheid', veel bezuinigingen en hoge werkloosheid – sociale aspecten langzamerhand weer wat hoger op de agenda kwamen te staan, zowel lokaal als landelijk. Zoals Fortuin heeft aangegeven in een onderzoek naar Opzoomeren was ook Rotterdam aan het einde van de jaren tachtig verwickeld in een proces van economische en ruimtelijke vernieuwing, waarbij in de loop van dit proces het besef groeide dat niet alle Rotterdammers van deze ervaring profiteerden. De ontwikkeling van de werkloosheid in de stad en met name de onrustbarende groei van de aantallen langdurig werklozen, hun concentratie binnen bepaalde bevolkingsgroepen en binnen bepaalde woonwijken, baarde het gemeentebestuur grote zorg en daarom riep zij in 1987 een Adviescommissie Sociaal-Economische Vernieuwing (commissie-Albeda) in het leven. De raad was het echter niet eens met het eenzijdige economische vertrekpunt van deze commissie, waarop het gemeentebestuur een commissie Sociale Vernieuwing instelde onder voorzitterschap van de reeds genoemde Philip Idenburg (Fortuin, 1996 en Fortuin & Kensen, 1997).

Deze commissie had tot taak om nieuwe potenties aan te boren onder de Rotterdamse bevolking door dingen 'anders' te gaan doen, zonder dat dat 'andere' meteen gedefinieerd was. Wel duidelijk was dat sociale vernieuwing zich niet op problemen, maar op kansen zou moeten richten en dat daarbij de steun van de bevolking, inclusief het maatschappelijk middenveld, onontbeerlijk was. Fortuin omschrijft deze bewuste vaagheid van het begrip sociale ver-

nieuwing als een belangrijke succesfactor bij het project: "Deze kameleon nam steeds de kleur aan van zijn omgeving, zodat heel verschillende 'omgevingen' er iets mee konden. Voor ambtenaren was het een signaal om vastgeroeste routines te doorbreken, voor het welzijnswerk was het – na een lange periode van bezuinigingen en reorganisaties – eindelijk weer eens een kans om te laten zien wat het in zijn mars had, voor bewoners was het de erkenning van de overheid dat zij niet almachtig was" (1996: 37).

Het lijkt erop dat sociale vernieuwing niet alleen aansloeg vanwege de va-ge omschrijving, maar ook omdat er niet uitsluitend gefocust werd op proble-men en achterstand. Er werd een wervend motto en een wenkend perspectief geformuleerd. Het ging om vitale verhoudingen en om sociale kwaliteit, terwijl het adagium van harmonie naar sociale integratie verwees. Het opbouwwerk, dat enige tijd in een legitimiteitscrisis had verkeerd, herkende zich in deze nieuwe, positieve impuls voor samenlevingsopbouw.

Om de sociale vernieuwing in Rotterdam gestalte te geven werden talloze activiteiten georganiseerd. Een van de meest opvallende en hier relevante, was het stimuleren van het Opzoomeren sinds 1990. Hoezeer dat aansloeg bleek op 28 mei 1994 op de 'Opzoomerdag'. Op deze dag waren tienduizend bewoners, gemeentelijke diensten en het bedrijfsleven eendrachtig in de weer om straten op te knappen in meer dan een kwart van alle Rotterdamse straten; op 32 pleinen was een groots programma opgezet, een aantal speeltuinen werd grondig opgeknapt, en er was een groot aantal andere activiteiten geor-ganiseerd.

Deze datum markeerde twee belangrijke zaken. Het projectbureau Sociale Vernieuwing in zijn toenmalige vorm werd opgeheven, zonder dat dit overigens leidde tot minder Sociale Vernieuwingsactiviteiten. Integendeel, iedereen die kennis neemt van de jaarlijkse verslagen Sociaal Profijt (COS, 1994-1998) kan zien welke activiteiten onder de noemer van Sociale Vernieuwing tot bloei zijn gekomen en nog steeds komen, variërend van buurtbeheer tot brede school. "Uit de Evaluatie Sociale Vernieuwing 1994-1997 blijkt dat Sociale Vernieu-wing is opgesplitst in Opzoomeren, sociaal wijkbeheer, sociale integratie, soci-aal investeren, samenlevingsopbouw en burgers nabij besturen." (1998: 15)

In verband met dit onderzoek naar Opzoomeren is een tweede markante ontwikkeling uit 1994 van belang: het komt enige tijd na het succes van deze Opzoomerdag tot de oprichting van het stedelijk bureau Opzoomer Mee (1995) dat uitdrukkelijk tot taak krijgt om het Opzoomeren - begrepen als een micro-vorm van sociale vernieuwing - te faciliteren. Dit bureau gaat uit van samen-werking met bewonersondersteuners in de wijken, die de stedelijke campag-nes op micro-niveau stimuleren en inhoud en betekenis geven. Daarmee wordt voortgebouwd op de ten tijde van de stadsvernieuwing ontstane infrastructuur van bewonersondersteuning. Sociale Vernieuwing wordt gedecentraliseerd, mede tot verantwoordelijkheid gemaakt van deelgemeenten, diensten, op-

bouwwerkers en, vooral, bewoners. Op stedelijk niveau worden deze initiatieven voortaan ondersteund door o.a. de Stichting c.q. het bureau Opzoomer Mee, twee rapporteurs Sociale Vernieuwing bij de Bestuursdienst en de wethouder Sociale Vernieuwing die zondig als 'frictiemonteur' kan fungeren.

Formeel is de Stichting Opzoomer Mee een autonome stichting. Het uitvoerend bureau (het werkapparaat) van de stichting is echter – om heel precies te zijn – de subafdeling Opzoomeren van de afdeling beheer buitenruimte van de sector buitenruimte van de dienst Gemeentewerken Rotterdam. De dienst heeft deze subafdeling ter beschikking gesteld aan de Stichting, die derhalve niet als werkgever hoeft op te treden maar zich als een inhoudelijke programmastichting kan manifesteren. De wethouder Sociale Vernieuwing is politiek de eerstverantwoordelijke namens het gemeentebestuur. Met hem (en de rapporteurs sociale vernieuwing) en vele anderen in de stad wordt er jaarlijks overlegd over de lopende en komende programma's c.q. campagnes. Elk jaar opnieuw moet de Stichting Opzoomer Mee alle partijen zien te 'verleiden' om mee te doen: 13 deelgemeenten die een abonnement dienen te nemen voordat bewoners en middenveld zich kunnen aanmelden voor de campagne; circa 60 wijken i.c. de functionarissen die als bewonersondersteuners bij het Opzoomeren van belang zijn; honderden straten en groepen; en ook nog circa 15 gemeentelijke diensten, met name voor de facilitaire ondersteuning.

Financieel wordt Opzoomer Mee vooral ondersteund door de gemeente Rotterdam. De abonnementen van de deelgemeenten dekken ongeveer 10 à 15 % van de kosten. Jaarlijks dragen ook derden, zoals fondsen, projecten (EURO 2000, Rotterdam Culturele Hoofdstad 2001, e.d.) en bedrijven aan de bestrijding van de kosten bij.

De Stichting c.q. het bureau Opzoomer Mee volgde de werkwijze van het projectbureau door straatacties te stimuleren. Ook gaf het bureau het Opzoomeren jaarlijks een nieuwe impuls door een campagne, waarin steeds weer werd geprobeerd om nieuwe doelgroepen te bereiken. Het voorbereiden van de jaarlijkse campagne vergt jarenlange voorbereiding. Zo werd in 1996 al nagedacht over de campagne in 1999 (Goeie Morgen!) en in 1998 over de campagne van 2000. Door een grondige voorbereiding wordt het programma verrijkt en wordt draagvlak gecreëerd voor de nieuwe campagne.

De werkwijze van de Stichting illustreert een belangrijke omslag die in en sinds het Sociale Vernieuwingsproject in Rotterdam is gemaakt. De gedachte dat het beleid de motor achter vernieuwingen zou zijn is ingeruild voor het principe dat "burgers zelf als motor van het veranderingsproces worden gezien. De Opzoomerdag in 1994 was de eerste manifestatie van die nieuwe vorm van besturen" (Bons, Linthorst, Smulders en Fortuin 1995:15). Natuurlijk bleef ook bestuurlijke ondersteuning vanuit de gemeente wel gewenst. Het

belang van de twee rapporteurs Sociale Vernieuwing en van een voortvarende wethouder kan dan ook moeilijk worden onderschat.

2.3 Doel en definitie van het Opzoomeren

Dat Opzoomeren zeer succesvol is geweest in Rotterdam staat buiten kijf. De afgelopen jaren zijn een *success story* maar ook -of juist- succesverhalen verdienen het om nader onderzocht te worden. Want wat werd er in de achterliggende periode nu precies als een succes gezien? Met andere woorden: wat waren de doelen die werden nagestreefd? Daarop vinden we in de loop van de jaren afhankelijk van wie daarover spreekt uiteenlopende antwoorden. Opvallend is dat welhaast iedereen in afgelopen jaren in lovende woorden over het grote succes van Opzoomeren in Rotterdam heeft gesproken terwijl het precieze doel, datgene wat men door middel van Opzoomeren wil bereiken, tot voor kort nergens scherp, laat staan eenduidig, geformuleerd staat. De doelen zijn meestal vaag omschreven en geformuleerd in algemene omschrijvingen als bijvoorbeeld: "nieuwe potenties aanboren onder de Rotterdamse bevolking". Bovendien zijn er veel verschillende interpretaties in omloop.

Wethouder Herman Meijer (stadsvernieuwing, volkshuisvesting en sociale vernieuwing) meent dat het "Opzoomeren ontzettend veel heeft bijgedragen aan sociale integratie". De wethouder onderscheidt bij die integratie twee aspecten. In de eerste plaats de hechting aan de plek, het vergroten van de betrokkenheid van de bewoners bij de woonomgeving. Ten tweede wijst hij met nadruk op het vergroten van de onderlinge contacten tussen buurtbewoners.

Volgens de Stichting Opzoomer Mee richt het Opzoomeren zich op het vinden van nieuw evenwicht tussen bewoner en straat, tussen individu en groep, hetgeen nodig is om de leefbaarheid in straten en buurten te bevorderen. Centraal staat, zo zegt Johan Janssens, drijvende kracht achter het bureau Opzoomer Mee, dat bewoners gezamenlijk dingen ondernemen waardoor ze elkaar ontmoeten. Zeer recent heeft de Stichting Opzoomer Mee in het werkprogramma 2001 haar gedachten over de doelen van het Opzoomeren (opnieuw) op papier gezet. Bij het Opzoomeren gaat het om het 'kennen en gekend worden' in de straat, het 'intensiveren van het dagelijks sociaal verkeer'. "Met behulp van de campagne kunnen bewoners –in regel met meer of minder support van een bewonersondersteuner in de wijk- jaarlijks een of meerdere ontmoetingen in de straat organiseren: om elkaar te leren kennen, om contacten te onderhouden. Deze ontmoetingen (...) hebben vaak continue effecten in een straat. Zo hebben ze een positief effect op de straatidentiteit (...), op gevoelens van vertrouwdheid en veiligheid, als ook op wederzijds dienstbetoon (...). 'Kennen en gekend worden' werkt vaak drempelverlagend om bij

overlast of problemen elkaar aan te spreken, niet alleen in de straat, maar ook tussen de straat en haar institutionele omgeving (instellingen, diensten en bestuur)"(2001: 2).

Het opbouwwerk formuleert vergelijkbare ambities, zij het in de termen van zijn vak: "Opzoomeren is een promotioneel begrip, een verzamelnaam voor uiteenlopende vormen van samenlevingsopbouw op straatniveau. Het doel is om bij een toenemende anonimiteit en fragmentarisering in de samenleving actieve netwerkjes op te bouwen in straten (pleinen, binnenterreinen, e.d.). Het gaat om netwerkjes die met enige regelmaat eigen positieve initiatieven/activiteiten organiseren en de aanspreekbaarheid van de straat vergroten" (Janssens, 1995). Kor Kegel, een journalist van het Rotterdams Dagblad met grote belangstelling voor samenlevingsopbouw, ziet Opzoomeren meer als een vorm van bestuurlijke participatie en omschrijft het doel van het Opzoomeren dan ook als "het slechten van de kloof tussen burgers en politiek via opbouwwerkers die ruim denken en daardoor als katalysators fungeren" (in: 'Opzoomeren dempt de kloof', 1995).

Volgens Fortuin is deze verscheidenheid aan doelstellingen niet toevallig én niet-problematisch. Zoals gezegd, benoemt hij deze bewuste onduidelijkheid zelfs als een belangrijke succesfactor: verschillende actoren konden hun eigen boodschap en motivatie erin kwijt. Bij deze verscheidenheid gaat het overigens niet alleen om uiteenlopende doelomschrijvingen van genoemde betrokken partijen, maar ook om wisselingen in doelen in de loop van de tijd. Het Opzoomeren van vandaag is niet meer terug te herkennen als de in 1989 begonnen bewonersactie in de Opzoomerstraat. Hoewel de insteek toen en nu nog sterk op elkaar lijken -zelf de handen uit de mouwen steken voor een schone, veilige en gezellige straat- is er in de loop van de jaren veel veranderd in het bereik van groepen, in de aantallen participanten, in de professionaliteit van de campagnes. Op de vraag wat er met het Opzoomeren nu precies wordt beoogd, krijgt ook de onderzoeker in 2000 nog steeds sterk wisselende antwoorden, zij het andere dan rond 1994. Hiervan zal in het tweede deel verslag worden gedaan. Dan zal blijken dat een zekere onbestemdheid in de doelen van het Opzoomeren pas problematisch wordt als bestuurders willen 'afrekenen' zonder dat er heldere doelstellingen zijn geformuleerd. En dan blijkt ook dat onder de royale doeldefinities, die soms letterlijk hetzelfde zijn, nogal verschillende interpretaties schuil gaan. Deze onduidelijkheid heeft overigens niet alleen te maken met de kwestie wat met het Opzoomeren wordt beoogd, maar ook wat Opzoomeren nu precies is, wat het omvat. Door de belangrijke rol die de stichting Opzoomer Mee in de organisatie van de jaarlijkse campagne speelt, menen sommigen dat het Opzoomeren en Opzoomer Mee aan elkaar gelijk kunnen worden gesteld. Zowel in evaluaties van het Opzoomeren als in onze interviews kwamen we deze verwarring regelmatig tegen. Weer anderen menen dat Opzoomeren alle bewonersinitiatieven op het niveau van de straat

in Rotterdam omvat. Iedere vorm van bewonersbetrokkenheid wordt dan onder het Opzoomeren geschaard. Noch de smalle definitie, noch de zeer weidse is empirisch gesproken juist. Het is evident dat er veel meer ge-opzoomerd wordt dan tijdens de jaarlijkse campagne geïnitieerd door de stichting Opzoomer Mee; tegelijkertijd zijn niet alle bewonersinitiatieven in de ogen van bewoners en bestuurders onderdeel van het Opzoomeren. Deze dubbele ontkenning betekent nog niet dat we een handzame definitie kunnen geven wat het Opzoomeren dan wél is: dat varieert per persoon, per perspectief en per periode. Dat hoeft ook helemaal geen probleem te zijn, zolang er maar systematisch onderscheid wordt gemaakt tussen wie wat doet. Want alleen wie oog heeft voor het onderscheid tussen het stedelijke bureau Opzoomer Mee en de talloze initiatieven in de straat, kan de dynamiek tussen beide op het spoor komen. Wel vormen de Opzoomer-Mee campagnes belangrijke referentiepunten in de beleving van alle betrokken partijen. Over deze campagnes is ook in de media veel geschreven en daarmee vormen de campagnes een rijke informatiebron om de historische ontwikkeling van Opzoomeren in hoofdlijnen mee te schetsen. Hoogste tijd dus om te kijken naar de campagnes.

2.4 Een korte schets van de campagnes 1994 – 2000

Zeven jaar campagne voeren laat zich niet eenvoudig samenvatten. We streven in onderstaande dan ook geen volledigheid na –bijna iedere periode is ook goed geëvalueerd en op schrift gesteld- maar wel willen we een aantal hoofdzaken laten oplichten, met name ook de veranderingen in de ambities die met de campagnes werden nagestreefd.

Centraal onderdeel van de eerste Opzoomerdag vormde het project Ons Plein. Doel daarbij was, volgens Johan Janssens, het versterken van de sociale contacten tussen bewoners in hun directe omgeving. Naast het bevorderen van contacten tussen bewoners was ook het versterken van samenwerking tussen organisaties in de wijk doel van Ons Plein (zie ook Sour en Van Veenen, 1994). Een aantal instituten voerde gezamenlijk een diepgaande evaluatie van deze Opzoomerdag uit, hetgeen zijn weerslag vond in 'Opzoomeren, bestuurlijke vernieuwing in de praktijk'. Uit beide studies blijkt de enorme weerklank die deze Opzoomer-dag bij bewoners vond. De zorgvuldige voorbereiding maakte het mogelijk om op talloze pleinen tot activiteiten te komen, waarbij nieuwe netwerken ontstonden. In deze praktijk ontwikkelde zich ook een aantal principes dat in de latere jaren van Opzoomeren steeds terug zal komen. Zoals Janssens ze verwoordde: "Uitgangspunt was: organiseer het niet centraal vanuit één hand. (...) Centraal werden wel uitdagingen gesteld, maar mensen werden zelf verantwoordelijk gemaakt voor hun eigen programma. Dat werd stedelijk ondersteund met de zogenaamd 'gele' campagne. (...)

Trefwoorden waren behalve 'decentrale aanpak' en 'uitdaging' ook 'ruil'. Het waarmaken van een uitdaging werd beloond, met een budget en faciliteiten". (Janssens, 1995:15).

In de dynamiek die zich tussen stedelijke stimulansen en straatniveau ontwikkelde, speelden ook enkele diensten reeds in deze eerste periode een aanzienlijke rol (o.a. Gemeentewerken, politie en Roteb). In de latere jaren werd deze rol van diensten systematisch uitgebouwd. Dit was onderdeel van een van de twee uitbouwstrategieën die we vanaf 1994 kunnen onderscheiden. In de eerste plaats een *horizontale verbreding* – nieuwe bewonersgroepen, ontmoetingen tussen groepen die elkaar niet spontaan tegenkomen –; anderzijds *verticale uitbouw* door een steeds prominentere rol voor deelgemeenten en diensten.

Horizontale verbreding

Enkele voorbeelden van de *horizontale verbreding*. Nadat in 1995 in het kader van Stedelijke Impulsen Opzoomeren de decentralisatie van initiatieven verder werd aangemoedigd, zien we deze verbreding zich in 1996 materialiseren. Tijdens de campagne Blind Date maakten achtendertig Rotterdamse jongerenteams, in totaal 829 jongeren tussen de 15 en de 20 jaar, op zaterdag 22 juni 1996 van Blind Date een succes. De campagne Blind Date was gebaseerd op de principes van 'uitdagen' en 'premie op actie' en bedoeld als stimulans om deze uitvindingen van sociale vernieuwing ook te benutten ten aanzien van jongeren. De campagne had het karakter van een ruil tussen jongeren en de samenleving. Jongeren tonen initiatief, doen wat voor de samenleving en de samenleving doet vervolgens wat voor jongeren. De ruil moet een positief effect hebben op onderlinge aanspreekbaarheid, communicatie en samenwerking tussen jongeren, buurtbewoners, instellingen en diensten; op het koppelen van jongeren aan een buurtnetwerk. In het kader van de 'premie op actie' konden de deelnemende teams een beloning ontvangen voor hun inzet. Alle 38 teams hebben de campagne met succes doorlopen en ontvingen de Opzoomerzegel ter waarde van f 2.000,-. Deze Opzoomerzegel moest men aan een gezamenlijke activiteit besteden.

Een qua principes vergelijkbare campagne was 'Opzoomerkids', gericht op kinderen van ongeveer 10 jaar. Met deze campagne en de manifestatie Blind Date wilde Opzoomer Mee verbindingen leggen tussen Opzoomeren en kinderen en jongeren en in het kielzog daarvan scholen, buurthuizen en verenigingen. De campagne maakte gebruik van de infrastructuur die er in de loop van de jaren was ontwikkeld voor het Opzoomeren: enerzijds het stedelijke bureau Opzoomer Mee en anderzijds de actieve bewoners in de wijk, georganiseerd

in Opzoomerteams in de wijken (zie hiervoor Hofman, Janssens & van Veenen, 1997).

In de hierop volgende jaren werd de strategie van horizontale verbreding verder doorgezet. In 1997 krijgt de campagne Blind Date een vervolg in de campagne Mission Impossible, terwijl in 1998 met de Tijdmachine de strategie van Blind Date werd verbreed tot ouderen. Doel was daarbij om de samenwerking tussen verschillende generaties en culturen te stimuleren om zodoende meer begrip voor elkaar te kweken. Het thema 'tijdmachine' symboliseerde de communicatie tussen jong en oud. Op basisscholen vonden gesprekken met kinderen plaats en werden toneelstukken opgevoerd. Aan de campagne deden 68 teams mee met in totaal 1400 ouderen. Allochtone ouderen waren hierbij goed vertegenwoordigd. Ook deze campagne is geëvalueerd, dit maal door het Centrum voor Onderzoek en Statistiek. Het COS wilde nagaan of de dag inderdaad bijdroeg aan het verbeteren van de tolerantie en het begrip tussen jong en oud. Daartoe werden 886 deelnemers geënquêteerd. Ruim driekwart van de deelnemers (76%) meent dat hun mening over het gedrag van de jeugd door de actiedag in positieve zin veranderd is, 22% geeft aan nog steeds hetzelfde te denken over de jeugd en 2% is negatiever over hen gaan denken. Opvallend is dat in de voormeting 42% al positief was over het gedrag van de jeugd, 46% had geen uitgesproken mening en maar 12% bestempelt hun gedrag als negatief. Vooral de twijfelaars worden dus over de streep getrokken. Het COS verwacht dat de deelnemers contact blijven houden en samen nieuwe dingen gaan ondernemen. Redenen voor ouderen om mee te doen waren: verbetering van Rotterdam (20%), gezelligheid (18%), bijdragen aan het doel van de eigen organisatie (17%), iets voor de buurt doen (13%) en actief zijn (12%). Wat de verwachtingen betreft: 25% hoopt op een vergrote veiligheid, 20% richt zich op het versterken van sociale contacten, de straat schoner maken en gezelligheid (COS, 1998, Blind Date voor ouderen).

Naast de Blind Date voor ouderen werd er ook een jongerencampagne opgezet die het koppelen van jongeren aan de buurt tot doel had: de City Survival. Van Veenen gaat uitgebreid in op deze campagne (1998). Het doel van de campagne was het reguliere jeugd- en jongerenwerk stimuleren te geven, vervolgcacties te ondernemen, en de kansen die in buurten zouden ontstaan te verzilveren. Een compliment wordt uitgedeeld aan de organisatie. Het complexe samenspel tussen vele participanten (coaches, organisatoren/sponsors voor de stunts, instanties voor de uitdagingen, scheidsrechters en juryleden) wordt een logistiek hoogstandje genoemd. In totaal deden 250 instellingen en beroepskrachten mee. Wat de jongeren betreft meldde een recordaantal van 111 jongerenteams zich aan voor de 60 beschikbare finaleplaatsen.

We slommen ter toelichting langs enkele initiatieven. Voor de activiteiten in Feyenoord luidt de conclusie dat het jongerenwerk het programma voluit heeft benut, maar dat er nog een wereld te winnen is in het verbeteren van de

communicatie tussen buurt en jongeren. Ervaringen in Hoogvliet zijn gemengd: bepaalde opdrachten in de buurt (opknappen speeltuinen en speelveld, organiseren kinderkermissen) zijn goed gelukt, andere minder. Een aansprekend voorbeeld van contacten tussen jongeren en ouderen liet Lombardijen zien. Jongeren gingen met ouderen uit een verpleeghuis een dagje op stap. Maar het lukte de wijkagent daar niet contacten te leggen met Antilliaanse jongeren. Contacten tussen ouderen en jongeren kwamen ook tot stand in Crooswijk bij het organiseren van een feest in het bejaardencentrum (modeshow en eten). Uit Oud-Charlois is eveneens een mooi voorbeeld voorhanden van een contact tussen een groep Marokkaanse jongeren en ouderen (woongroep). Die ouderen hadden last van het voetballen tegen de muur naast hun woongebouw. Door onderhandeling kwam het plan uit de bus om een muurschildering te maken en een voetbaltoernooi te organiseren. Er is dus contact tot stand gekomen: "ze kennen in ieder geval elkaar op afstand".

Al met al blijkt uit de City Survival dat het doel om jongeren zelf zaken te laten organiseren, met wisselend succes wordt gehaald. Van Veenen vraagt zich af of volwassenen meer hun verantwoordelijkheid zullen gaan nemen in contacten met jongeren: "de centrale uitdaging voor de opdracht in de buurt – verbeteren van de communicatie tussen jongeren en ouderen – blijkt een moeilijke opdracht te zijn, die maar deels is gelukt...Om een betere communicatie te bewerkstelligen tussen jongeren en de buurt moet aan twee kanten worden gewerkt, met jongeren en met volwassenen" (ibidem, 1998). De les die onder meer wordt getrokken is dat er meer moet worden nagedacht over het soort contacten dat wordt beoogd.

De verbreding en verdieping van de horizontale relaties (de relaties in de buurt) is dus een succes – maar welk succes precies blijft ongewis, ook al omdat er vooraf geen helderheid bestond over het type contactintensivering dat men nastreefde. In die zin moet het bovenstaande overzicht geen verkeerd beeld oproepen als zou iedere campagne van tevoren tot in details zijn uitgedacht en daarna pas in de praktijk gebracht. Maar ook al zouden doelen en middelen wel scherper geëxpliciteerd zijn geweest, dan zouden we nog moeilijk conclusies hebben kunnen trekken over het behaalde 'succes' omdat er niet systematisch interviews afgenomen zijn om te bekijken of deze contacten ook op iets langere termijn beklifden. Niettemin is wel duidelijk dat er op de verschillende initiatieven in de voorgaande jaren met groot enthousiasme en zichtbaar resultaat werd gereageerd. Dit maakt dat het bureau Opzoomer Mee in 1998 met plannen kan komen tot een verdere uitbouw van de campagnes. In de plannen (De Droom) streeft het bureau naar de verdere ontwikkeling van het Opzoomeren, en wel met enige ambitie. Horizontale verbreding impliceert het (mee)organiseren van ontmoetingen tussen Rotterdamers van verschillende culturen, generaties en leefstijlen. Deze lijn wordt in het Werkprogramma

2001 verder uitgewerkt, met een aantal accenten. Zo wordt er bij horizontale verbreding nadrukkelijk gelet op de verschillen tussen het 'kennen en gekend worden' op straat dan wel op buurtniveau: "De effecten en het verloop van 'intensiever sociaal verkeer' tussen groepen zijn anders dan bij burendorling in de straat, maar even belangrijk"(Opzoomer Mee, 2001: 2).

Verticale verdieping

In 1999 werd met de Goeie Morgen!-campagne de ambitie van 'kennen en gekend worden', gesymboliseerd door de afgenomen hoed, al zichtbaar. De campagne kende enkele belangrijke bouwstenen: de vereenvoudiging tot één programma (Goeie Morgen!), dat weliswaar zou worden afgesloten met een stedelijke parade, maar waarin nadrukkelijk sprake was van een verdere decentralisatie van de organisatie. Meer nog dan in andere jaren werd een beroep gedaan op de deelgemeenten om een rol te spelen in de organisatie en de uitvoering van deze campagne, waarin ook een grote rol was weggelegd voor gemeentelijke diensten (onder leiding van het programmabureau Schoon&Heel van de dienst Gemeentewerken). Deze *verticale verbreding* markeert een belangrijk moment in de ontwikkeling van het Opzoomen en de positie van het bureau Opzoomer Mee. Alleen al praktisch gesproken was het door het overweldigende succes noodzaak om de organisatie van campagnes over meer niveaus en instellingen te spreiden. Principieel vond de Stichting Opzoomer Mee ook dat juist deelgemeenten bewonersgroepen moesten ondersteunen en faciliteren bij de verdere ontwikkeling van het Opzoomen, in nauwe samenwerking met het opbouwwerk overigens, dat veelal op gemeentelijke schaal is georganiseerd.

De Goeie Morgen!-campagne bestond uit drie fasen. In de eerste fase ging het om teampresentaties – het startschot luidde op 1 juni met een koor op de Erasmusbrug –, gevolgd door deelname aan de gemeentelijke actiedag in de tweede fase in september/oktober. De derde fase tenslotte was de Goeie Morgen!-parade op 20 november 1999. Door elkaar te groeten werd uiting gegeven aan sociale cohesie: "Goeie Morgen is een goede symboliek voor de missie van het Opzoomen in de grote stad Rotterdam: een bescheiden ambitie, respect voor elkaar, een zekere betrokkenheid bij het beheer van de straat en vooral niet doorslaan. [...] Als metafoor voor de eeuwwisseling is het thema typisch Rotterdams" (programma 1999, stichting Opzoomer Mee Rotterdam).

Om De Droom van het campagnebureau verder te verwezenlijken, dienen de netwerken van voorgaande jaren geconsolideerd en verder uitgebouwd te worden, onder andere door de banden met ondernemers aan te halen. Straten worden uitgenodigd om actief mee te denken over en vorm te geven aan het

stedelijk programma. Om de verticale verbreding en ontmoeting te bereiken dient daarnaast de rol van andere spelers (bestuur/diensten en middenveld) opgewaardeerd te worden (Goeie Morgen. Programma 1999, Stichting Opzoomer Mee Rotterdam).

In deze jaren blijft overigens ook de horizontale verbreding van belang, met name de ontmoeting tussen autochtonen en allochtonen. Johan Janssens zegt over de resultaten van deze periode: "Ik ben tevreden over het gekleurd raken van het Opzoomeren. Er doen mensen uit allerlei hoeken en gaten mee, en verschillende generaties". Ook op organisatorisch gebied constateerde de campagneleider dat het samenspel met tal van andere organisaties is verbeterd. "Dit is de grootste campagne ooit gehouden, maar ook de kwaliteit is verbeterd. In 1994 kregen we nog niet de aandacht die we nu krijgen. En ook het samenspel was er nog niet". (interview in Maasstad, stad & streek, 17-11-1999). Aan de andere kant was er zowel vanuit bewoners, opbouwwerkers als bestuurders kritiek op het grote aantal activiteiten dat in korte tijd gerealiseerd diende worden. In reactie daarop koos de Stichting Opzoomer Mee voor een andere organisatie-invulling bij de campagne van het jaar daarop: Olée.

In deze campagne ligt de nadruk nog sterker dan voorheen op straatacties onder regie van bewonersgroepen. Wijken kunnen zelf plannen maken waarbij de Stichting Opzoomer Mee dan onder andere organisatorische (stedelijke projecten aanbieden) en financiële ondersteuning (premiepot) levert. Thema dit jaar is sport en spel (stedelijke actie). Daarmee zoekt de stichting aansluiting bij het EK2000 en de Olympische Spelen. Doel is het demonstreren van het belang van sport en spel in de buurt als middel tot ontmoeting tussen bewoners, het positief gebruik van de buitenruimte en ook de vrije tijdsbesteding van jongeren. Daarnaast hecht het bureau belang aan het bij elkaar brengen van aanbieders van sport en spel en bewoners(groepen) rond de sportieve ontwikkeling in de buurt. De decentralisatietrend van 1999 wordt dus doorgezet van deelgemeentelijk naar straatniveau: de vele initiatieven die altijd al op straatniveau plaatsvonden, worden ondersteund door een web aan actoren, met name de deelgemeenten, stedelijke diensten, opbouwwerk en het Bureau Opzoomer Mee, die elkaar in de loop van de jaren steeds beter weten te vinden. Ook deze lijn wordt in 2001 voortgezet. 'De wijk sport, de wijk speelt' blijft een belangrijk onderdeel van het programma, naast een keuzemenu waarin er aandacht is voor ontmoetingen tussen generaties en tussen culturen. Mede in het licht van Rotterdam Culturele Hoofdstad wordt er door middel van culinaire uitwisseling – straatdiners – bijgedragen aan ontmoeting. Voorzover groepen – naast straten – gebruik willen maken van het keuzemenu wordt voorgesteld om een extra spelregel in te voeren: het 'menu' mag niet uitsluitend in eigen kring worden geconsumeerd. Ook hieruit spreekt de ambitie om uitwisseling te

stimuleren. In termen van de contactladder: om de overstap te maken van de eerste naar de tweede sport.

Centraal thema

Wat opvalt is dat in de afgelopen jaren 'ontmoeting' steeds nadrukkelijker het centrale thema van het Opzoomeeren is geworden: ontmoeting met kinderen (Opzoomeerkids en Blind Date 1996), ontmoeting tussen jongeren en de buurt (City Survival 1998), ontmoetingen tussen jong en oud (Blind Date 1998), en ontmoetingen in de hele stad en met ondernemers (Goeie morgen! 1999). Ook wordt moeite gedaan om allochtonen bij het Opzoomeeren te betrekken. Dit brengt ons als vanzelfsprekend opnieuw bij de vraag naar de effecten van al deze ontmoetingen. Hoe denken deelnemers daar zelf over? En nog een stap verder: indien deze ontmoetingen slagen, in hoeverre hebben ze dan een duurzaam karakter?

De auteurs van de evaluatie Sociale Vernieuwing 1994-1997 concluderen dat Opzoomeeren samenwerking tot stand heeft gebracht en dus als een geslaagd project van Sociale Vernieuwing kan worden beschouwd. Opzoomeeren slaat volgens hen aan, weet bewoners te mobiliseren en weet ook mensen vast te houden. In eerste instantie pakken vooral bestaande kaders het Opzoomeeren op, later gaan anderen meedoen. Belonen in de vorm van premie op actie helpt. Het aantal straten, pleinen, groepen en instellingen dat aan Opzoomeeren meedoet is groeiende. Een empirische onderbouwing voor deze conclusies geven de auteurs echter niet. Wel verwijzen ze naar de ervaringen met Opzoomeeren in hun evaluatieonderzoek en de rapportages Sociaal Profijt 1994 tot en met 1997. De daarin genoemde ervaringen staven de conclusies van de auteurs echter niet direct. Deze twijfel wordt versterkt door uitkomsten van andere onderzoeken zoals de evaluatie van de campagne Blind Date 1998 door het COS en het onderzoek van Van Veenen naar de City Survival-campagne uit datzelfde jaar. Uit het COS- onderzoek blijkt dat Opzoomeeren wel effect en ook belang heeft, de twijfelaars worden over de streep getrokken, maar om nu te zeggen dat het Opzoomeeren werkelijk verschuivingen in verhoudingen tussen groepen teweeg brengt, kan op grond van het onderzoek van dat moment niet worden geconcludeerd.

Ook uit de evaluatie van de City Survival blijkt dat het doel om jongeren zelf zaken te laten organiseren met wisselend succes wordt gehaald. Van Veenen betwijfelt ook of volwassenen meer verantwoordelijkheid hebben genomen in de contacten met jongeren: "De centrale uitdaging voor de opdracht in de buurt – verbeteren van de communicatie tussen jongeren en ouderen – blijkt een moeilijke opdracht te zijn, die maar deels is gelukt".

Het grote enthousiasme dat het Opzoomeren oproept, wekt hooggespannen verwachtingen. Uit de diverse onderzoeken die zijn uitgevoerd, blijkt dat het Opzoomeren ook tot belangrijke resultaten heeft geleid: de ontmoeting tussen individuen en groepen van verschillende achtergronden heeft nieuwe contacten doen ontstaan. Tegelijkertijd is onduidelijk wat de betekenis van deze ontmoetingen voor de betrokkenen zelf is. Veel onderzoek richt zich op de campagnes van de Stichting Opzoomer Mee en de directe periode daarna, maar hoe beklijvend zijn de campagne-effecten? Ontstaan er blijvende netwerken op straat- en eventueel buurtniveau?

In de loop van 1999 werden deze vragen vanuit uiteenlopende hoeken gesteld, reden genoeg om het Opzoomeren opnieuw te onderzoeken. Doel hierbij is niet alleen om de balans op te maken van de afgelopen jaren maar ook en vooral om vooruit te kijken naar de mogelijkheden voor het Opzoomeren in de toekomst. Daarvoor moeten dit keer ook de bewoners zelf aan het woord komen. Want zij maken het Opzoomeren – hoe belangrijk het ook is dat zij hierin worden ondersteund door professionals van de Stichting Opzoomer Mee, de deelgemeenten, het opbouwwerk en de gemeentelijke diensten.

2.5 Opzoomercijfers

Voordat hierna de verschillende betrokkenen zelf aan het woord komen, presenteren we eerst enige cijfers over de ontwikkeling van het Opzoomeren en de campagnes van Opzoomer Mee. Cijfers over het Opzoomeren in de stad zijn slechts beperkt voorradig. Het is, gelet op het karakter van alle activiteiten die onder de brede noemer Opzoomeren vallen, ook een onmogelijke opgave om systematisch bij te houden wat, waar aan Opzoomeren in de stad gebeurt. Cijfers over de stedelijke campagnes van Opzoomer Mee zijn er des te meer.

Omdat de opzet van dit onderzoek van kwalitatieve aard is, beperken wij ons hier tot een aantal trendgegevens in deze campagnes, allereerst voor de stad Rotterdam, vervolgens uitgesplitst naar deelgemeenten en tenslotte per doelgroep. Eén belangrijke kanttekening moet hierbij worden gemaakt: de campagnes van Opzoomer Mee hebben elk jaar een andere opzet (gericht op het realiseren van andere doelen). Een vergelijking tussen jaren wordt hierdoor onmogelijk en verklaart 'grilligheden' die soms in het cijferwerk zitten. Ter afsluiting presenteren we nog een aantal imagogegevens uit de Omnibusenquête. Dit is een jaarlijks door het COS afgenomen enquête onder Rotterdammers over het leven in hun stad. Bij het opstellen van de verschillende cijferreeksen hebben wij gebruik gemaakt van informatie van de Stichting Opzoomer Mee, het COS en de Sociale Vernieuwings Rapportages van de gemeente Rotterdam. In onderstaande tabel staat deze informatie om te beginnen samengevat.

Opzoomeren in Rotterdam

Tabel 1.1

Trendgegevens over stedelijke campagnes Opzoomer Mee in Rotterdam, 1994-2000

Activiteiten/ jaar	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000*
Aantal deelnemende straten en groepen	1.224 (Opzoo- mer- dag 28/5)	456 (De Gele Noot)	499 (Actie- dagen, Koffers en Jokers)	803 (Op- zoomer Mee in 1997)	921 (Dat kan alleen in Rotter- dam)	1057 (De Op- zoomer- bon en Goeie Mor- gen!)	1248* (Hé Hallo)
Opzoomerstraten	?	?	343	501	521	622	Pm*
Opzoomer Sterren				288	589	711	

* m.b.t. 2000:

- Cijfers zijn exclusief respons Olée, een nieuw thema van Opzoomer Mee. Naar schatting van Opzoomer Mee deden 500 tot 750 straten en groepen mee aan deze campagne. Een inventarisatie in de wijken is nog gaande.
- Een uitsplitsing tussen straten en groepen (scholen, buurthuizen, e.d.) was bij het verschijnen van dit rapport nog niet te geven.

De gegevens komen overeen met de inhoudelijke schets van de verbreding en de verdieping van campagnes: met name is de groei (qua aantal deelnemende straten en groepen) goed zichtbaar. Er is sprake van een gestage groei door de jaren heen. In 2000 heeft de stedelijke campagne de respons van de Opzoomerdag 28 mei 1994 zelfs overtroffen. In deze cijfers van 2000 is de respons op de sport en spelcampagne (een nieuw thema van Opzoomer Mee) nog niet verwerkt.

De Opzoomer Ster werd in 1997 gelanceerd als een onderscheiding voor groepen Rotterdammers die in hun buurt op verdienstelijke wijze een kwalitatieve bijdrage leverden aan een leefbaar Rotterdam. Daarmee is een kwalitatieve graadmeter voorhanden voor de periode 1997-1999, omdat een zeker niveau aan continuïteit gehaald moet worden voor de toekenning van een ster. Ondanks de niet gehaalde ambitie (1000 sterren in 1999) is er sprake van een jaarlijkse sterke toename in het aantal Opzoomer Sterren en daarmee in de continuïteit van het Opzoomeren in Rotterdam.

Per deelgemeente

Tabel 1.2 Trendgegevens Opzomersterren en respons campagnes van Opzomer Mee per deelgemeente, 1997-2000

Jaar/ Deelgemeente	1997 Opzoo- mer- sterren	1998 Opzoo- mer- sterren	1999 Opzoo- mer- sterren	1997 straten +groe- pen	1998 straten +groe- pen	1999 straten +groe- pen	2000 straten +groe- pen (excl. Olée)
Centrum	34	48	68	71	83	80	92
Delfshaven	79	113	131	159	161	176	182
Noord	19	49	52	64	77	86	77
Kralingen/ Crooswijk	30	40	48	59	70	78	84
Prins-Alexander	18	44	67	44	71	108	184
H'berg/Schiebroek	4	25	25	20	35	51	67
Overschie	3	8	20	18	16	30	41
Hoek van Holland		6	13	3	16	13	21
IJsselmonde	22	56	70	78	93	90	148
Feyenoord	34	72	86	140	123	133	124
Charlois	28	84	81	103	115	138	139
Hoogvliet	14	33	32	27	44	56	73
Pernis	3	11	18	8	12	15	16
Onbekend				9	5	5	
Totaal	288	589	711	803	921	1057	1248

De in 1999 verdiende sterren (711) staan garant voor gemiddeld 15 verdien- stelijke burgerinitiatieven per wijk. Delfshaven gaat aan kop met in totaal 323 sterren over de jaren 1997-1999, gevolgd door Feyenoord met 192 sterren die in 3 jaar verzameld zijn. Sterke stijgers zijn Hillegersberg/ Schiebroek (van 4 sterren in 1997 naar 25 sterren in 1999), Pernis (van 3 naar 18) en IJsselmonde (van 22 naar 70).

De respons op de stedelijke campagnes in de afgelopen vier jaar vertoont een duidelijk stijgende lijn. Vergelijkingen zijn lastig omdat de campagnes steeds een andere opzet hebben. Hierdoor ontstaat her en der een grillig beeld. Belangrijk is om in dit verband er nogmaals op te wijzen dat de respons van de sport- en spelcampagne (thema 2000) nog niet meegeteld kon worden. Vergelijken tussen 1999 en 2000 wordt derhalve moeilijk. Als men, ten behoeve van enige vergelijkbaarheid, Goeie Morgen! ((thema 1999) schrapt uit de staat van 1999 en de respons op de Opzomerbon (faciliteiten 1999) vergelijkt

met de respons op het keuzemenu (faciliteiten 2000), dan blijkt sprake van groeicijfers van 100% of meer (in Prins Alexander en Hillegersberg/Schiebroek) en 30% (b.v. Noord). Hierbij dient opgemerkt te worden dat het keuzemenu in 1999 drie aanbiedingen kende terwijl het keuzemenu 2000 uit 5 mogelijkheden bestond. In 2000 hebben de 1248 straten en groepen gemiddeld 2 keer gebruik gemaakt van het menu van Opzoomer Mee om activiteiten in hun directe omgeving te organiseren.

Doelgroepen Opzoomer Mee

- **Jong en Oud**

Tabel 1.3 Deelname naar doelgroepen aan Opzomeren tussen 1994 en 2000

Activiteiten/ jaar	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Kinderteams			219	214	214	n.v.t.	n.v.t.
Jongerenteams			82	82	111 ²	n.v.t.	n.v.t.
Ouderenteams					72 ³	n.v.t.	n.v.t.

In 1996 doet de verbreding naar verschillende doelgroepen zijn intrede met Opzoomer-activiteiten voor kinderen en jongeren en het jaar daarop ook voor ouderen. Niet alleen het aantal activiteiten groeit voor deze doelgroepen ook het aantal teams dat meedoet, zit in de lift. Vanaf 1999 werkt Opzoomer Mee echter met een algemeen programma voor jong én oud.

- **Allochtoon en autochtoon**

Er zijn geen totaaloverzichten voor handen van de participatie van allochtonen en autochtonen. Opzoomer Mee registreert niet wie er in de straat wel of niet participeert en welke achtergrond men heeft. Op onderdelen valt er niettemin wel wat te zeggen over participatie van autoch- en allochtonen. De kinder- en jongerenteams van Opzoomer Mee waren sterk 'gekleurd'. In 1998 bijvoorbeeld maakte Opzoomer Mee van alle jongerenteams foto's. Circa 80% van de teams lijken van (overwegend) allochtone herkomst te zijn. Uit door Opzoomer mee verzamelde informatie blijken andere opvallende zaken. Zo nam Hoogvliet deel met 6 Antilliaanse jongerenteams en Spangen met 8 Marokkaanse jongerenteams. 'Afzenders' van de teams waren buurthuiswerk, scholen, Thuis op Straat, moskeeën en migrantenorganisaties. De ouderenteams zijn daar-

² 111 teams deden mee, 60 teams (maximale capaciteit) konden zich plaatsen voor de finale

³ Er waren 72 ouderenteams gevormd, daarvan hebben er 68 meegedaan aan de Blind Date

entegen vooral wit, hoewel op de groslijsten ook Chinese, Turkse, Marokkaanse en Surinaamse teams voorkomen. In 1999 en 2000 namen circa 40 migrantenorganisaties deel aan de stedelijke campagne van Opzoomer Mee. Eén groep neemt daarbij het voortouw: ruim eenderde van de deelnemende migrantenorganisaties is Marokkaans. Tenslotte is er nog het beeld van de Goeie Morgen!-parade (november 1999): een multiculturele optocht van 10.000 Opzoomerende Rotterdammers.

Opzoomerbekendheid

Tabel 1.4. Opzoomerbekendheid (COS-gegevens)

Omnibus-vraag	1995	1996	1997	1998	1999
Tot 1998: Heeft u wel eens gehoord van de actie 'premie-op-actie' of 'Opzoomerzegel'?					
Vanaf 1998: Heeft u meegedaan aan het Opzoomeren?					
<i>Van gehoord en ook aan meegedaan</i>	8%	7%	7%	12%	13%
<i>Van gehoord en niet aan meegedaan</i>	44%	44%	44%		
<i>Nooit van gehoord</i>	48%	49%	49%		
Wat vindt u van zo'n actie?					
<i>Positief over deze actie</i>	61%	67%	65%	70%	70%
<i>Zowel positief als negatief over deze actie</i>	33%	27%	29%	pm	26%
<i>Negatief over deze actie</i>	5%	6%	5%	pm	4%

De vraagstelling over het Opzoomeren is vanaf 1998 gedeeltelijk veranderd. De specifieke vraag naar bekendheid met premie op actie of Opzoomerzegel is omgezet in een meer algemene vraag of men deelneemt aan het Opzoomeren. De bekendheid met en de deelname aan 'premie-op-actie' of 'Opzoomerzegel' is over de jaren heen redelijk constant. De helft van de Rotterdammers heeft er wel eens van gehoord en 7% heeft ooit eens meegedaan. Bij de veranderde vraagstelling scoort deelname aan het Opzoomeren (nog) hoger: 12% in 1998 en 13% in 1999. De waardering in positieve zin voor het Opzoomeren (bij gelijkblijvende vraagstelling) schommelt tussen de 65% en 70% en lijkt eerder te groeien dan af te nemen.

3. Bewoners over Opzoomeren

3.1 Inleiding

Bij de Opzoomer activiteiten draait alles om bewoners. Thema's als bewoners gezamenlijk problemen op te laten lossen, het meer betrekken van bewoners bij hun wijk, het stimuleren van bewoners om sociale activiteiten te organiseren in hun straat of wijk, hebben altijd centraal gestaan bij het Opzoomeren. Maar wie zijn nu precies deze bewoners en waarom en wanneer doen ze mee? Wat voor activiteiten organiseren ze en wat hebben ze hier naar hun mening mee bereikt? Deze en andere vragen hebben we gesteld aan actieve bewoners uit vijf verschillende deelgemeenten.⁴ Aan de hand van deze interviews – en 'gecontroleerd' door de panels, zie verderop - willen wij een beeld geven van de wijze waarop Opzoomeren in elke deelgemeente door bewoners wordt gevoerd en beleefd.

3.2 De geïnterviewde bewoners

De selectie van actieve bewoners die wij hebben geïnterviewd is geen dwarsdoorsnede van de Rotterdamse bevolking. Wel hebben we per deelgemeente geprobeerd om een zo groot mogelijk spreiding in mate van deelname te krijgen. Daartoe hebben we in elke deelgemeente een zeer actieve, een enigszins passieve en een kritische Opzoomeraar benaderd. Wie echter op zoek gaat naar Rotterdammers die intensief en over een aantal jaren hebben deelgenomen aan het Opzoomeren, komt vooral uit bij vrouwen, vaak van middelbare leeftijd en met een autochtone achtergrond. Dit is op zich al een interessant gegeven. Wel heeft het ons gemotiveerd om in de panelgesprekken extra te letten op deelnemers uit allochtone hoek.

De actieve bewoners leveren een belangrijke bijdrage aan het slagen van Opzoomer-activiteiten in deze deelgemeenten. Zij vormen, meestal samen met één of twee andere bewoners in hun straat of wijk, de 'harde kern' van actieve bewoners. Ze noemen zichzelf ook wel de 'gangmakers' of de 'kartrekkers', één bewoonster ziet zichzelf meer als 'coach'. De Opzoomer Mee-campagnes zijn, zo zeggen de bewoners, voor een groot deel afhankelijk van de inzet van deze 'harde kern'. Als deze personen om de een of andere reden wegvallen, door bijvoorbeeld ziekte, verhuizing of omdat ze geen tijd hebben, blijken de straat- of buurtactiviteiten te stagneren of totaal weg te vallen. Citaat: "Ik had

---

⁴ Deelgemeenten Prins-Alexander, IJsselmonde, Delfshaven, Noord en Charlois

vorig jaar geen tijd, daarom hebben we niet mee gedaan met de Goeie Morgen! campagne.” Een andere bewoonster legt uit dat haar straat dit jaar niet meedoet met de Olée-campagne, omdat zij ziek was tijdens de voorbereiding.

Voorgaande mag niet de indruk wekken dat deze actieve bewoners er geheel alleen voor staan. Dit beeld zou niet terecht zijn. De 'harde kern' van bewoners geeft aan dat andere bewoners meestal wel bereid zijn om te helpen en dat bewoners overwegend enthousiast op de activiteiten reageren, maar men vindt het wel prettig dat veel voor hun wordt georganiseerd. Met andere woorden, de 'harde kern' heeft een achterban van enthousiaste bewoners die incidenteel bereid zijn om mee te werken bij de uitvoering van activiteiten, maar niet zozeer bij de organisatie of voorbereiding.

3.3 Betrokkenheid bij Opzoomeren

De wijze waarop deze bewoners bij het Opzoomeren betrokken zijn geraakt, blijkt nogal te verschillen. Vier bewoners zijn door het opbouwwerk benaderd om in hun buurt te gaan Opzoomeren, bij twee vormden irritaties rondom problemen in de buurt het motief en twee andere bewoners waren via reeds actieve bewoners betrokken geraakt. Maar liefst zeven van de vijftien bewoners geven aan dat ze voor het Opzoomeren ook al actief waren in hun buurt, waarvan drie in bewonersorganisaties. Het rekruteringstraject van actieve bewoners verloopt, gezien het voorgaande, grofweg via twee scenario's: (1) de bewoners waren reeds actief in hun straat en het meedoen aan de campagne was voor hen een logische stap, (2) door fysieke of sociale problemen besluit een aantal bewoners uit onvrede over hun situatie actie te ondernemen, al dan niet gestimuleerd door een opbouwwerker. Deze twee groepen ervaren het Opzoomeren ook op verschillende manieren. Zo ziet de eerst genoemde groep het Opzoomeren vooral als iets extra's voor hun buurt, terwijl het Opzoomeren voor de andere groep een noodzaak is voor het oplossen van de problemen in hun woonomgeving. Gemeenschappelijk hebben de bewoners dat ze zich zeer betrokken voelen bij en mede verantwoordelijk voor hun wijk. Dit blijkt uit het feit dat zeven bewoners al voor de campagne actief waren en wordt versterkt door het gegeven dat bijna alle respondenten al vier jaar of meer actief zijn met Opzoomeren.⁵ De meerderheid zelfs al sinds 1994, het jaar waarin de eerste stedelijke Opzoomer Mee-campagne werd georganiseerd. Men hecht veel waarde aan de buurtidentiteit.

Ten tweede beschikken ze allen over een behoorlijke hoeveelheid doorzettingsvermogen. In verschillende bewoordingen geven bewoners aan dat de Opzoomer Mee-activiteiten door de jaren heen niet allemaal even gemakkelijk

---

⁵ 8 sinds 1994, 2 sinds 1995, 2 sinds 1996 en 3 sinds 1998

zijn verlopen. Uitspraken als; “Je hebt een lange adem nodig”, “ik heb een dikke huid” of “zonder doorzettingsvermogen zou het niet gelukt zijn” spreken voor zich. Uit de interviews blijkt overduidelijk dat het organiseren van activiteiten veel inzet en inspanning kost. Opzoomeren is voor deze actieve bewoners ook zeker niet altijd rozengeur en maneschijn. Als er veel mensen op een activiteit afkomen en het straatfeest een succes blijkt te zijn, dan halen deze bewoners daar veel voldoening uit. Maar het gaat lang niet altijd goed en andere bewoners zijn zeker niet allemaal even complimenteus. Een bewoonster vertelt dat ze het helemaal zat is: “De buurtbewoners hadden altijd wel iets om over te zeuren”. Zij is dan ook gestopt met Opzoomeren. In Delfshaven werd een actieve bewoonster door flatbewoners aangesproken omdat zij hen niet zou betrekken bij de straatactiviteiten: “Eerst was ik hier erg kwaad over”. En ze vindt het onterecht want ze doet er alles aan om de jongeren die voor problemen zorgen in de wijk bij de activiteiten te betrekken. Ook stimuleerde ze geïsoleerde gezinnen bij haar in de straat om deel te nemen. Het zal niemand verbazen dat dit geen gemakkelijke klussen zijn, en zeker niet altijd met dezelfde satisfactie. Misschien dat dit ook verklaart waarom een aantal bewoners er voor kiest om soms een jaartje Opzoomeren over te slaan.

3.4 Doelen

Wat zijn de doelen?

Op de vraag waarom ze eigenlijk meedoen en wat ze met Opzoomeren in hun straat of wijk willen bereiken, geven de bewoners ongeveer hetzelfde antwoord. Allereerst benoemt men het schoon en netjes maken van de straat en direct daarop volgend het verbeteren van de sociale contacten. Analytisch zijn deze doelen wel te onderscheiden, maar voor de meeste bewoners zijn ze onlosmakelijk met elkaar verbonden. Welke als doel wordt geformuleerd of als middel verschilt per bewoner. Met andere woorden de ene ziet het leren kennen van buurtbewoners (het opdoen van sociale contacten) als middel om gezamenlijk de straat en buurt schoon en netjes te houden. Anderen zien het schoon en netjes maken van de straat of buurt als een manier om buurtbewoners te leren kennen: “Als je de straat aan het opruimen bent, krijg je altijd reacties van andere bewoners”. Men vindt het belangrijk dat iedereen in de straat elkaar kent en gedag tegen elkaar zegt: “Het moet toch leuk en gezellig zijn in de straat”.

Een goed voorbeeld hiervan zijn de kerstbomenacties. Tot vroeg in de morgen zitten bewoners rond de kerstboom gezellig te kletsen. Bewoners betreurden het ook dat de kerstbomenactie (O Dennenboom) in 1999 geen

onderdeel meer vormde van het aanbod. Veel straten hebben toen op eigen gelegenheid, soms bekostigd door de deelgemeente, een kerstboom aangeschaft.

Ook vinden bewoners het belangrijk dat bij de organisatie en de uitvoering van activiteiten zoveel mogelijk mensen worden betrokken. Bewoners hechten veel waarde aan samenwerking bij activiteiten: 'hoe meer hoe beter' lijkt het motto te zijn. Het gezamenlijk werken aan een oplossing voor sociale problemen in een straat of op een plein vormt een goed fundament voor het starten van een Opzomeractie.

Kinderen blijken ook een belangrijke rol te spelen. In 9 van de 15 gevallen wordt het organiseren van activiteiten voor kinderen expliciet genoemd. Men geeft aan dat er voor de kinderen weinig tot niets te doen is in de straat of buurt. Kinderen zijn bovendien altijd enthousiast om met straatactiviteiten mee te doen. Ook fungeren kinderen vaak als brugfunctie naar de ouders. 'Via de kinderen bereik je de ouders'.

Hoe concreet en op welk schaalniveau?

Opvallend is dat geen van de bewoners spreekt over 'onze wijk' of 'onze deelgemeente'. Allemaal pleiten ze voor 'hun straat' en een slechts een aantal voor 'hun buurt'. Met buurt duidt men op een aantal omringende straten, vaak met een plein. Opzomeren moeten we volgens bewoners ook voornamelijk zien als een straatcampagne en alleen op staatsniveau zijn resultaten te behalen. "Bewoners voelen zich niet betrokken bij de gehele wijk" zegt men. Een bewoner zegt hierover het volgende: "Ik heb een keer geprobeerd om een activiteit voor de gehele wijk te organiseren, maar daar was geen vraag naar, dus nu organiseer ik alleen maar voor mijn straat" Activiteiten die in straten worden georganiseerd zijn wel toegankelijk voor bewoners uit andere straten. Van strikt gesloten activiteiten is geen sprake. Meestal zijn het kinderen uit andere straten die een verbinding vormen tussen bewoners uit verschillende straten. Hoewel het dus vooral gaat over straat- of buurtactiviteiten, is er niettemin ook een aantal sprekende voorbeelden van activiteiten georganiseerd op deelgemeentelijk niveau. Een voorbeeld is de deelgemeente IJsselmonde waar in het kader van de sport- en spelcampagne 2000 een zeskamp is georganiseerd voor de gehele deelgemeente.

3.5 Resultaat

Wat wordt als resultaat genoemd?

Ondanks de verscheidenheid aan georganiseerde activiteiten per straat of buurt, zijn de bewoners het grotendeels eens over het effect van Opzoomeren. Alle geïnterviewde bewoners benadrukken de verbeterde sociale contacten in de buurt en zien dit als een direct effect van de campagne. Werd bij de doelen nog onderscheid gemaakt tussen het schoon en netjes maken van de buurt en het verbeteren van de sociale contacten, bij de resultaten worden alleen de sociale verbeteringen benadrukt. Opmerkingen als; “De sfeer in de straat is verbeterd”, “Ik voel me nu thuis in de buurt”, “Van te voren had ik nooit gedacht dat ik het hier zo naar mijn zin zou wonen”, of de opmerkingen van een aantal bewoners dat ze nooit zouden willen verhuizen omdat ze nergens anders zo'n gezelligheid zullen vinden, spreken boekdelen. De sfeer in de straat en buurt blijkt een belangrijkere graadmeter te zijn voor bewoners dan de fysieke gesteldheid.

Hoe concreet?

Een grote meerwaarde van Opzoomeren is dat bewoners aangeven dat er weer sprake is van sociale controle in de straat. Bewoners letten op elkaar en nog belangrijker, men let op elkanders kinderen. Het wordt niet alleen belangrijk gevonden dat de jongeren en ouderen uit de straat elkaar herkennen, maar ook dat men elkaar kan aanspreken op manieren en gedrag. Bijvoorbeeld het corrigeren van kinderen uit de buurt die rommel achterlaten of te veel lawaai maken. Of als buurtbewoners last ondervinden van het tot laat rondhangen van jongeren in de straat. Dit gevoel van sociale betrokkenheid en sociale controle leidt, zo zeggen bewoners, ook tot een groter gevoel van veiligheid in de buurt. In termen van de contactladder kan men spreken van een hoog niveau van ‘interactie’ (sport 2) tussen bewoners van dezelfde straat: men komt niet per se bij elkaar in huis maar er is wel sprake van uitwisseling en ontmoeting op straat.

Hoe sterk de sociale contacten tussen bewoners zijn toegenomen – waar men zich op de contactladder precies bevindt – verschilt per deelgemeente en buurt. Zo stellen de bewoners uit de deelgemeenten Charlois en IJsselmonde dat er door de Opzoomer Mee-campagnes een sociaal netwerk is ontstaan, dat er daarvoor nog niet was. Voor het Opzoomeren hadden buurtbewoners slechts zeer gering en incidenteel contact met elkaar. Het bleef meestal bij een groet op straat, van enige werkelijke betrokkenheid was geen sprake. Door het

Opzoumeren is er een actieve bewonersgroep ontstaan die activiteiten initieert en zorgt voor ontmoetingsmogelijkheden tussen bewoners van alle leeftijden.

Ondanks de verbeterde sociale contacten in de straat doen toch niet alle bewoners mee. Uiteindelijk zijn het vaak dezelfde mensen die altijd aanwezig zijn. Ondanks de moeite die veel bewoners doen om iedereen te bereiken en te stimuleren om deel te nemen of mee te werken, lukt het maar sporadisch om nieuwe mensen of groepen te bereiken. Als blijkt dat na een aantal inspanningen het weer niet is gelukt om bepaalde mensen of groepen te bereiken, houden de actieve bewoners hiermee op. "Sommige mensen hebben er blijkbaar geen zin in", "ik weet ook niet wat ik nog meer kan doen". Vooral allochtone buurtbewoners blijken moeilijk te bereiken. "Ik krijg maar weinig respons van allochtone bewoners", zegt een bewoner. Ondanks dat bewoners proberen om activiteiten 'multicultureel' te maken, lukt het lang niet altijd om hun allochtone burens te activeren.

Bewoners uit de deelgemeenten IJsselmonde en Noord zijn hier overigens een stuk positiever over dan de bewoners uit de andere drie deelgemeenten. Vijf bewoners vertellen dat etnische minderheden in hun deelgemeenten wel zijn vertegenwoordigd en dat de onderlinge contacten redelijk zijn. Een bewoonster uit IJsselmonde verhaalt van een barbecue waar allochtone bewoners, voornamelijk Chinezen en Hindoestanen, allerlei hapjes hadden klaargemaakt. Een bewoonster uit Noord geeft als voorbeeld van het contact de gastvrijheid van een aantal Turkse gezinnen: "Altijd als we geld ophalen krijgen we een kopje koffie". Deze voorbeelden geven aan dat de uitwisseling vaak op gang komt door activiteiten op culinair gebied.

Welk schaalniveau?

Opvallend is dat de bewoners uit IJsselmonde als enige spreken over sociale *buurteffecten*. In IJsselmonde wordt veel aandacht besteed aan het organiseren van activiteiten met verschillende straten. Ook worden straten die niet meedoen gestimuleerd om deel te nemen, bijvoorbeeld door hen eerst te laten meewerken aan straatactiviteiten in een andere straat, waarna men later in de eigen straat actief wordt. Een bewoonster in IJsselmonde spreekt van een 'sneeuwbaaleffect'. In de andere deelgemeenten worden alleen sociale 'verbeteringen' op *straatniveau* geconstateerd. "Er is wel een straatgevoel ontstaan, maar geen buurtgevoel", zegt een bewoonster in Noord.

De bewoners uit de deelgemeenten Prins-Alexander, Delfshaven en Noord benadrukken dat de sociale contacten door de Opzoumer Mee-campagnes voornamelijk op *straatniveau* zijn geïntensiveerd. Daarvoor kende men ook wel mensen uit de straat maar was de verstandhouding veel oppervlakkiger en had men veel minder frequent contact met elkaar. Nu maken burens een

praatje op straat, gaan bij elkaar koffie drinken en sommige buren komen bij elkaar op visite als iemand jarig is. “Vooraf de contacten tussen de kinderen uit de straat zijn verbeterd, meer nog dan die tussen de ouders”, zegt een aantal bewoners. In termen van de contactladder kunnen we constateren dat met veel buurtbewoners sprake is van contacten op sport 2 (interactie) terwijl er, veel selectiever, met enkelen ook sprake is van, wat we hebben genoemd, een ‘verstandverhouding’, bijvoorbeeld het bij elkaar op de koffie komen.

Hoe intensief men met elkaar omgaat verschilt per buurt, straat en tussen directe buren. Met de ene buurman, of misschien toepasselijker buurvrouw, klikt het nou eenmaal beter dan met de ander. Zeker voor bewoners die aan hebben gegeven dat de contacten in de straat vòòr Opzoomeren ook al bestonden, geldt dat door de campagne hun binding met de straat en hun verstandhouding met buren nog verder is verbeterd. Daarvoor was de sfeer in de straat goed, maar nu wil men niet meer verhuizen. Deze bewoners kiezen nu bewust om in een bepaalde straat te blijven wonen, ondanks dat ze eigenlijk naar een groter huis zouden willen verhuizen. Aangezien men meer waarde hecht aan de sociale contacten, wordt de slechte(re) fysieke gesteldheid van het huis of de omgeving als minder problematisch ervaren.

3.6 Methode

Stedelijke campagnes

Opzoomeren kent twee in het oogspringende innovatieve aspecten. Het eerste element is dat bewonersinitiatieven financieel worden beloond, de zogenaamde 'premie op actie', en het tweede is dat het mede stedelijk is georganiseerd. Het grote bereik van de campagnes laat zien dat bewoners zich hierdoor voelen aangesproken. Bewoners geven aan dat de stedelijke opzet de campagnes herkenbaar maakt. Deze stedelijke uitstraling maakt het ook voor jongeren aantrekkelijk om deel te nemen. Over de wisselende thema's per jaar zijn bewoners erg positief, ze spreken tot de verbeelding en ze passen in hun belevingswereld. Wijken en straten kunnen hun eigen creativiteit gebruiken om invulling te geven aan de campagnes. Toch is niet iedereen tevreden. Een aantal kritische kantekeningen wordt geplaatst bij de grootschaligheid van sommige campagnes. Een aantal bewoners vond bijvoorbeeld de Goeie Morgen! campagne te massaal en ook Olée wordt door een sommige bewoners te massaal gevonden. “We moeten te veel”, zegt een bewoonster in Noord.

Over het stedelijke bureau Opzoomer Mee, dat verantwoordelijk is voor de stedelijke organisatie en de mailing naar de bewoners, zijn de bewoners over het algemeen erg tevreden. Ze worden via de nieuwsbrief goed op de hoogte

gehouden en ook het materiaal ziet er goed uit en wordt meestal netjes op tijd bezorgd. Over het algemeen is men voorstander van zowel stedelijke als deelgemeentelijke acties. Alleen vergen de stedelijke activiteiten wel erg veel werk. Een aantal bewoners heeft de Goeie Morgen!-campagne van 1999 nog vers op het netvlies staan en vanuit deze ervaring weet men dat stedelijke acties leuk, maar 'pittig' zijn. Het zal dan ook niemand verbazen dat veel bewoners de vorige campagne zwaar en vermoeiend hebben gevonden. De stedelijke sturing wordt soms ook ervaren als een belemmering en als te verplichtend. Tegelijkertijd is men over het algemeen van mening dat zonder stedelijke thema's er niks of minder in straten zou gebeuren.

Bovenstaande laat bij bewoners een zekere ambivalentie zien: enerzijds verwacht men van het stedelijke bureau een duidelijk aanbod, anderzijds hecht men veel waarde aan de eigen autonomie. Dus wel een stedelijke campagne, maar met zo groot mogelijke vrijheid voor de straat.

Premie op actie

Bij de stedelijke ondersteuning wordt 'premie op actie' erg belangrijk gevonden. Zo wordt door de premie het nut van de straatactiviteit voor de bewoners direct zichtbaar gemaakt. De respondenten geven aan dat het voor bewoners belangrijk is dat hun initiatieven zichtbare resultaten opleveren. Premies maken het ook mogelijk om straatactiviteiten, zoals bijvoorbeeld een barbecue, goedkoop te houden en zodoende laagdrempelig. Voor sommige bewoners zijn de premies en de Opzoomerbonnen dan ook een noodzaak, "zonder dit geld kan je niet veel doen". Voor alle bewoners geldt dat de financiële ondersteuning door het stedelijk niveau wordt gebruikt om andere bewoners te bereiken of, in samenspraak met reeds actieve bewoners, verbeteringen door te voeren in de eigen straat of buurt. Hoewel sommigen kritiek uiten op de hoogte van het bedrag, klaagt niemand over het principe van een premie. Niemand heeft bezwaar tegen het beleidsinstrument om burgerinitiatieven te stimuleren door middel van een financiële beloning, bewoners vinden de 'premie op actie' een legitiem middel om burgers te activeren. De meerderheid van de bewoners is dan ook erg tevreden over het bedrag. Sommige bewoners vinden het teveel geld, terwijl bewoners in IJsselmonde en Noord juist van mening zijn dat de premie eigenlijk iets omhoog zou kunnen. Zo zegt een bewoonster in IJsselmonde, "financieel zet Opzoomeren geen zoden aan de dijk". De premie is voor bewoners uit IJsselmonde een klein extraatje. Het meeste geld wordt bij elkaar gebracht door sponsoring en subsidie van de deelgemeente.

De rol van het opbouwwerk

Bij straat- en buurtacties zijn bewoners vaak afhankelijk van de deelgemeenten. Bijvoorbeeld in de vorm van subsidie of een vergunning. Ook bij de besteding van de Opzoomer-premies en -bonnen zijn ze soms op de deelgemeente aangewezen, bijvoorbeeld als bewoners de premie willen gebruiken om bomen te planten, bloembakken te plaatsen, en dergelijke. Samenwerking en een goed contact tussen bewoners en deelgemeenteambtenaren is dan ook een belangrijk element voor het welslagen van de verschillende Opzoomer Mee-campagnes. Vaak lopen de contacten tussen bewoners en de deelgemeente via een opbouwwerker. Dit is bijvoorbeeld het geval in IJsselmonde, Delfshaven en Charlois.

In Prins-Alexander en Noord neemt een aantal bewoners zelf contact op met portefeuliehouders en ambtenaren. Een bewoonster uit Noord zegt hierover: "Ik weet de ingangen zelf wel te vinden". Deze opmerking komt terug bij alle geïnterviewde bewoners uit deze deelgemeente: de bewoners uit Noord zijn unaniem van mening dat ze de wegen naar de deelgemeente goed weten te bewandelen en dat ze daar geen hulp van het opbouwwerk bij nodig hebben. Dit in tegenstelling tot bewoners uit de andere vier deelgemeenten. In Prins-Alexander en Delfshaven zijn de meningen over het opbouwwerk verdeeld, terwijl alle bewoners in Charlois en IJsselmonde de inbreng van het opbouwwerk erg waarderen. Een Surinaamse vrouw uit Delfshaven is van mening dat zonder de inzet van de opbouwwerker het Opzoomeren in haar buurt al lang een stille dood zou zijn gestorven.

Over het algemeen is men erg tevreden: de ervaring is dat de opbouwwerker deuren opent die anders gesloten zouden blijven, bijvoorbeeld naar de deelgemeenten en gemeentelijke instellingen. Het opbouwwerk biedt een extra steuntje in de rug, bijvoorbeeld in de vorm van administratieve taken en contacten met andere groepen. Dit wordt als zeer belangrijk ervaren, al wordt er ook wel een aantal kritische noten geplaatst. Deze hebben voornamelijk betrekking op de grote verschillen die er bestaan tussen opbouwwerkers en het feit dat de uren die opbouwwerkers aan Opzoomeren kunnen besteden vaak maar beperkt zijn. Het eerste punt gaat over de verschillende manieren van werken van opbouwwerkers. Een aantal bewoners spreekt in zeer positieve termen over hun ervaring met een opbouwwerker, gevolgd door een negatieve ervaring met een andere, of vice versa. Citaat: "De vorige was ronduit slecht, maar de nieuwe is beter", of "De vorige ging er 200% voor, de nieuwe is veel minder enthousiast". Deze citaten geven het gevoel weer van bewoners dat samenwerking met een nieuwe opbouwwerker elke keer weer een gok is.

Dit brengt ons bij het tweede punt, namelijk het feit dat opbouwwerkers vaak maar een beperkt aantal uren hebben voor Opzoomeren. Deze uren

blijken, zo zeggen de bewoners, vaak niet genoeg te zijn om die ondersteuning te bieden die ze eigenlijk zouden willen.

Contacten met gemeentelijke diensten zoals gemeentewerken - vaak in verband met groenvoorzieningen - en Roteb verlopen in sommige straten via het opbouwwerk. Over de samenwerking is niet iedereen even tevreden. De bewoners in Noord en Charlois zijn over het algemeen wel erg content. Bewoners in Noord geven de vegers van Roteb zelfs ieder jaar met Kerst en Oud & Nieuw een fooi. De ervaring met Gemeentewerken is ook positief; zo leveren ze goed werk af en zijn ze flexibel in hun manier van werken. Een bewoonster in IJsselmonde daarentegen heeft geen goed woord over voor Gemeentewerken. Citaat: "Die zouden eruit moeten worden gegooid, bovendien zijn er geen afspraken met ze te maken!". De samenwerking met wijkagenten verloopt in alle deelgemeenten erg goed. De bewoners zijn erg blij met hun aanwezigheid en over de bereidheid van agenten om mee te werken.

3.7 Thema's voor de toekomst

Bovenstaande beschrijving van feitelijke situaties en gewenste doelen laat een aantal spanningsvelden zien dat wij hieronder verder zullen benoemen, aan de hand van drie thema's:

- Doelen bij Opzoomeren
- Bereik van Opzoomeren
- Organisatie en methode van Opzoomeren

Doelen

Werd er door bewoners bij de doelen nog onderscheid gemaakt tussen het schoon en netjes maken van de buurt en het verbeteren van de sociale contacten, bij de resultaten worden door de bewoners alleen de sociale verbeteringen benadrukt. De sfeer in de straat en buurt is een belangrijkere graadmeter voor bewoners dan de fysieke gesteldheid.

Daarnaast gaven we al aan dat er grote verschillen zijn in de mate waarin sociale contacten tussen bewoners zijn toegenomen: in Charlois en IJsselmonde is er door de Opzoomer Mee-campagnes een sociaal netwerk ontstaan dat er daarvoor nog niet was, terwijl in Prins-Alexander, Delfshaven en Noord de sociale contacten voornamelijk zijn geïntensiveerd.

Het schaalniveau van Opzoomeren staat bij de bewoners overigens niet ter discussie: het primaat ligt bij de straat of ten hoogste de buurt. *De straat* moet

netjes en schoon gehouden worden en de contacten met bewoners *in de straat* moeten verbeterd worden. Opzooieren is volgens de bewoners een straatcampagne en alleen op dit niveau zijn daarom resultaten te halen.

Bereik

De bewoners uit de deelgemeenten Prins-Alexander, Delfshaven en Noord benadrukken dat de sociale contacten door de Opzooier Mee-campagnes voornamelijk zijn geïntensiveerd en dat er niet zozeer nieuwe contacten zijn ontstaan. Bij de bespreking van de betrokkenheid van bewoners bleek dat de meeste van de geïnterviewde bewoners al actief waren in hun straat voordat zij bij Opzooieren betrokken raakten. Dit zet vraagtekens bij het bereik van Opzooieren: gaat het vooral om het versterken van bestaande verbanden of het opsporen van nieuw potentieel onder nog inactieve bewoners?

Het tweede spanningsveld binnen het thema 'bereik' is de mate waarin activiteiten leuk mogen zijn. Dit spanningsveld is overigens niet zozeer aanwezig bij bewoners als wel bij de andere actoren (zie verderop). Volgens bewoners is 'leuk' één van de doelstellingen van Opzooieren: "het moet leuk en gezellig zijn in de straat". En dus mogen de activiteiten in het kader van deze doelstelling ook leuk zijn.

Organisatie en methode

Het eerste spanningsveld dat wij onderscheiden binnen het thema 'organisatie en methode' is al aan bod gekomen bij de bespreking van de stedelijke campagnes onder de kop 'methode'. Daaruit bleek dat bewoners zich aangesproken voelden door de stedelijke campagnes: de stedelijke opzet maakte de campagnes herkenbaar. De stedelijke uitstraling maakt het voor jongeren bijvoorbeeld aantrekkelijk om deel te nemen. Toch waren er ook kritische geluiden: de stedelijke campagnes zouden te grootschalig zijn (met name de Goeie Morgen!-campagne) en teveel inzet van bewoners vragen. Bij bewoners was er een zekere discrepantie zichtbaar, namelijk het feit dat men van het stedelijke bureau een duidelijke structuur en regelgeving verwacht, terwijl men tegelijkertijd veel waarde hecht aan de eigen autonomie. Dus wel een stedelijke campagne, maar wel met een zo groot mogelijke vrijheid voor hun straat en zo min mogelijke verplichtingen die van bovenaf zijn opgelegd. In hoeverre zijn beide verlangens met elkaar te combineren of staan ze op gespannen voet met elkaar?

Een tweede spanningsveld, de zorg voor continuïteit, schatten de bewoners zonnig in. Op de vraag over de toekomst van Opzooieren, reageren alle

bewoners optimistisch. Men is ervan overtuigd dat men aan de Opzoomer Mee-campagnes zal blijven deelnemen. Ook op de langere termijn moet Opzomeren blijven bestaan. Opzomeren maakt een hoop los bij mensen en krijgt het in ieder geval voor elkaar bewoners te activeren in de straat.

4. Opzoomeren volgens bestuurders

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk zullen de resultaten uiteen worden gezet van de interviews die gehouden zijn met bestuurders in vijf deelgemeenten. Eerst zal worden ingegaan op de doelen die politici zich stellen bij Opzoomeren. Daarbij zijn vragen richtinggevend als: welke doelen worden genoemd, op welk schaalniveau liggen deze doelen en hoe concreet worden ze gesteld? Vervolgens zal naar de resultaten gekeken worden die de bestuurders en ambtenaren signaleren in hun deelgemeenten. Ook daarbij vormen soort, schaal en concreetheid de leidraad. Tenslotte zal worden ingegaan op de organisatie en methode die de politici voor ogen staan bij het Opzoomeren, met name de premie op actie en de rol van het opbouwwerk. Op basis van deze beschrijvingen wordt aan het einde van het hoofdstuk een drietal thema's geformuleerd die spanningsvelden in de resultaten weergeven en vragen stellen over de toekomst van Opzoomeren.

4.2 Doelen

Wat zijn de doelen?

De ondervraagde bestuurders en ambtenaren formuleren hun doelstellingen bij Opzoomeren zonder uitzondering in termen van het verbeteren van de sociale relaties tussen bewoners. Het versterken van contacten tussen buurbewoners wordt als primaire doelstelling geformuleerd. Uit de interviews blijkt tegelijkertijd dat bestuurders en ambtenaren het verbeteren van de sociale binding in straten en buurten nastreven met de assumptie dat dit een direct effect heeft op de ontwikkeling van een buurtidentiteit. Bovendien zou hierdoor de leefbaarheid in de straten of buurten worden vergroot. Met andere woorden, door het versterken van de contacten in de straat voelen bewoners zich meer verantwoordelijk voor hun woonomgeving, wat er toe zou leiden dat de leefbaarheid in de straat verbeterd. In termen van de contactladder verwacht men dat bewoners zeker op het niveau van 'interactie' zitten, hetgeen positieve effecten zou hebben op straat én buurt.

Opzoomeren, zo zegt men in Noord, geeft deelgemeenten ook de mogelijkheid om iets positiefs te doen voor haar bewoners, en stelt de deelge-

meenten in staat zichzelf welwillend te profileren naar haar bewoners. Bestuurders in Prins Alexander en Charlois staat ook een versterking van de verticale relaties voor ogen: de schotten moeten weggebroken worden tussen gemeente-instellingen en bewoners. Het streven naar een vorm van interactieve beleidsvoering, het betrekken van bewoners bij te ontwikkelen beleid, zou zorg moeten dragen voor het vergroten van het vertrouwen van bewoners in gemeentelijke instellingen en de overheid in het algemeen.

De hierboven genoemde doelstellingen worden niet alleen in Opzoomeren nagestreefd maar in een veelvoud aan bewonersondersteunings-initiatieven. Benadrukt wordt dan ook dat Opzoomeren onderdeel uitmaakt van een heel pakket aan bewonersondersteuning, waar Opzoomeren weliswaar een belangrijk onderdeel van uitmaakt, maar niet op zichzelf staat. Opzoomeren wordt door de meerderheid van de geïnterviewde bestuurders en ambtenaren dan ook gezien als een methodiek voor samenlevingsopbouw en geeft invulling aan het beleid gericht op de wijkaanpak en sociale vernieuwing.

Hoe concreet en op welk schaalniveau?

Het voornaamste niveau dat deelgemeenten daarbij voor ogen hebben is de straat, of, zoals blijkt uit een aantal interviews, nog kleiner: de individuele burger. Citaat: "Er dient voldoende ruimte te zijn voor persoonlijke initiatieven van bewoners." Bestuurders realiseren zich dat het niveau waarop je mensen aanspreekt per doelgroep verschilt: jongeren kijken vaak verder dan de straat en moet je dus aanspreken op een hoger niveau zoals de wijk. Bij ouderen en jonge kinderen moet daarentegen aansluiting gezocht worden bij hun, veronderstelde, ruimtelijke leefwereld: de school, straat of buurt. Minder eensgezind zijn de bestuurders over de vraag welke groep bewoners aangesproken dient te worden, met name geldt dit voor het onderscheid tussen oude (reeds actieve) en nieuwe (inactieve) groepen in een straat. Zo zeggen geïnterviewden in Delfshaven in te zetten op het bereiken van nieuwe groepen in een straat, terwijl men in de deelgemeente Noord meer heil ziet in het ondersteunen van al bestaande bewonersgroepen: het inzetten op nieuwe bewonersgroepen kost te veel energie en werkt frustrerend. Dit gaat ten koste van andere bestaande groepen. Hoewel over het algemeen de straat wordt bedoeld, vormt het niveau waarop Opzoomeren georganiseerd dient te worden soms toch een twistpunt. Zo vindt men in Delfshaven dat zij als deelgemeente niet in staat is (noch hoeft te zijn) om Opzoomeren deelgemeentelijk te organiseren, terwijl IJsselmonde hier juist op inzet. Deelgemeenten die zelf graag de organisatie ter hand zouden willen nemen, zetten ook vaak vraagtekens bij de meerwaarde van de stedelijke dagen in de Opzoomer Mee-campagnes. Er lijkt sprake te zijn van een zekere dualiteit: enerzijds wordt door de bestuurders het belang

van een stedelijke organisatie als Opzoomer Mee en stedelijke campagnes erkend (scheelt een hoop werk, leuke thema's ieder jaar), terwijl anderzijds het nut van stedelijke acties voor bewoners ter discussie wordt gesteld: wat levert het meelopen in een stedelijke parade op voor de straat? De meerwaarde van de stedelijke acties voor bewoners is de geïnterviewden niet altijd duidelijk.

4.3 Resultaten

Wat voor resultaten worden genoemd?

Opvallend is dat de bestuurders in weinig concrete termen over de resultaten van Opzoomeren in hun deelgemeente praten. Hoogstens ter illustratie worden er succesvolle activiteiten genoemd, zoals het naar buiten komen van een groep Chinese ouderen die tai-chi lessen ging verzorgen voor de buurt (Delfshaven), het hoge opkomst percentage bij een sportactiviteit van een woningcorporatie (Prins-Alexander) en het Blommenfestijn in Charlois. Hoewel resultaten ook worden beoordeeld op de kwantiteit (aantal deelnemers), worden resultaten op het sociale vlak veelal vertaald in brede, abstracte termen als sociale cohesie en contacten tussen bewoners. In eerste instantie zijn de geïnterviewden vaak zeer positief over de door Opzoomeren bereikte resultaten op sociaal vlak; bij doorvragen zijn ze beduidend kritischer. Op het gebied van sociale verbeteringen geven de geïnterviewden aan dat er zeker goede resultaten worden geboekt, maar dan toch voornamelijk bij al bestaande bewonersgroepen en niet zozeer bij nieuwe groepen. Bewoners die reeds actief zijn in een straat worden aangesproken door Opzoomeren en leveren een belangrijke bijdrage aan het verbeteren van het sociale klimaat in hun straat.

Ook zijn de bestuurders bescheiden over de resultaten van de georganiseerde ontmoetingen tussen verschillende bevolkingsgroepen in de campagnes. Als voorbeeld wordt vaak de Blind Date tussen ouderen en kinderen genoemd: door deze campagne hebben ouderen en kinderen niet gelijk een band met elkaar aangeknoopt, wel zijn ouderen volgens de bestuurders anders gaan denken over jongeren; de angstgevoelens zijn afgenomen. Hoewel dit een belangrijk resultaat is, geeft het in de ogen van de bestuurders wel aan dat de verwachtingen niet te hoog gespannen moeten zijn. Het gaat om eenmalige ontmoetingen waarbij het bijstellen van de beeldvorming over en het streven naar een mentaliteitsverandering tussen bepaalde groepen het doel is. In Charlois ziet men hier een groot nadeel: Opzoomer-acties hebben te zeer een eenmalige karakter, waardoor sociale investeringen niet optimaal benut worden. Er zou meer na-

zorg aan deze activiteiten gegeven moeten worden in de vorm van gerichte vervolgvactiteiten die bewoners blijvend actief houden. “In Delfshaven”, zo zegt de portefeuillehouder, “heeft men beduidend positievere ervaringen”. Zo zegt de geïnterviewde bestuurder dat het in Delfshaven wel lukt om contacten te leggen tussen verschillende bewonersgroepen. Bovendien is er geen sprake van eenmalige ontmoetingen, maar blijven de bewoners ook na de Opzoomer Mee-campagnes actief.

Hoe concreet en op welk schaalniveau?

De meeste resultaten liggen volgens de bestuurders op het straatniveau. Hierbij zien zij grote verschillen tussen straten: de ene straat is veel actiever in Opzoomen dan de andere. Als verklaring voor deze grote verschillen wordt gewezen op het bestaande sociale klimaat in de straat. Dit klimaat wordt gedragen door een harde kern van actieve bewoners die als motor fungeert voor Opzoomen in de straat. Deze harde kern is volgens bestuurders en ambtenaren vaak al actief in een bewonersorganisatie of op een basisschool in de buurt. De basisschool vormt een ontmoetingsplek voor bewoners waar mensen geworven kunnen worden voor het Opzoomen.

De aanwezigheid van een actieve groep bewoners in een straat heeft volgens de bestuurders alles te maken met de leeftijd van de buurt: oude buurten kennen vaak al een traditie van sociale verbanden en verenigingen en hebben daardoor ook relatief weinig ondersteuning nodig om tot Opzoomen te komen, terwijl in nieuwbouwwijken een soortgelijk kader nog niet gevormd is en er dus –althans in eerste instantie- harder aan getrokken moet worden om bewoners te organiseren en actief te krijgen. Maar ook in nieuwbouwwijken worden resultaten geboekt en zien bestuurders de contacten tussen bewoners toenemen. In Prins-Alexander, waar veel nieuwbouwwijken bestaan, maken de bestuurders melding van dit resultaat.

Andere verklarende factoren voor de verschillen in participatiegraad tussen buurten zijn volgens bestuurders het percentage verhuisbewegingen en het geïsoleerde karakter van een straat of buurt. Het eerste heeft een negatief en het tweede een positief effect op sociale contacten in een straat of buurt: door het continu verhuizen van mensen in een buurt gaan opgebouwde contacten verloren, terwijl een blok huizen rondom een pleintje of in een doodlopende straat mensen makkelijker bij elkaar brengt en tot Opzoomen aanzet. Deze verklaringen leggen de nadruk op de fysieke kwaliteit van een buurt.

Over de resultaten zijn de bestuurders zoals gezegd terughoudend: men ziet weinig contacten opbloeien tussen verschillende groepen en als er al contacten gelegd worden, zetten de politici vraagtekens bij het blijvende karakter. In hun woorden, blijven deze contacten vaak ‘steken’ op het niveau van

ontmoeting. Dit is interessant want hieruit blijkt dat sommige politici vinden dat bewoners eigenlijk op de derde sport van de contactladder zouden moeten uitkomen: tot waarlijke ontmoeting. Toch zien de meeste bestuurders ook nu al voldoende heilzame effecten: de ontmoetingen leiden tot meer verdraagzaamheid en tolerantie; er ontstaan dwarsverbindingen tussen organisaties in de wijk; woningcorporaties en gemeentelijke diensten worden toegankelijker voor bewoners, en bewoners weten op hun beurt de gemeente sneller te vinden.

De bestuurders in Delfshaven en Charlois benadrukken ook het bereik onder etnische groepen: in Delfshaven doen steeds meer allochtonen mee en in Charlois zijn er zelf nieuwe etnische netwerken ontstaan, zoals het Turkshuis en de Marokkaanse vereniging. Tegelijkertijd zet de bestuurder in Charlois vraagtekens bij de stabiliteit van deze groepen: deze groepen zijn in zijn ogen instrumenteel en ingegeven door de premie die bij acties verdiend kan worden. Bestuurders in deelgemeente Noord beklagen zich juist weer over het te beperkte gezichtspunt van Opzoomeren: er wordt teveel met een blanke blik gekeken. Allochtonen hebben andere waarden en normen en dienen dan ook op een andere manier aangesproken te worden. De betrokkenheid van allochtonen moet veel verder gaan dan het leveren van exotische hapjes aan een straatbarbecue.

Ook de deelname per jaar verschilt tussen straten: naast een relatief gering aantal straten dat elk jaar aan de campagnes meedoet en zelf het hele jaar door activiteiten organiseert, spreken de bestuurders over een golfbeweging in de meeste straten: het ene jaar doen straten actief mee en organiseren ze allerlei activiteiten en het jaar daarop doen ze het wat rustiger aan of helemaal niet mee met de Opzoomer Mee-campagne, afhankelijk van de beschikbaarheid van het actieve kader in een buurt en andere zaken die in een buurt spelen. Veel bestuurders geven aan dit ook niet erg vinden: ze hebben begrip voor de inspanning die straten elk jaar weer moeten leveren en vinden dat bewoners de ruimte moet worden gelaten om eens een jaartje over te slaan, belangrijker is dat ze het jaar daarop wel weer meedoen.

4.4 Methode

Premie op actie

In Opzoomer-campagnes hebben de premies op acties een belangrijke plaats. Geen enkele bestuurder twijfelt aan het principe dat bewoners beloond dienen te worden voor hun inspanningen en zien ook het effect van deze zogenaamde premie op actie. Citaat: "Door de ter beschikking gestelde geldbedragen is het aantrekkelijker geworden voor bewoners om mee te doen." Wel plaatst een

aantal bestuurders kritische opmerkingen bij de hoogte en de besteding van de premies. Met name de bestuurders in IJsselmonde hebben kritiek over een gebrek aan controle op de besteding van premies (en bonnen) door bewoners, zij zouden hier graag voorwaarden aan gesteld zien. Ook de hoogte van de premies baart de bestuurders zorgen, men vreest dat premies meer een lokkertje worden dan een ondersteuning. In IJsselmonde is zelfs sprake van een onbedoeld negatief effect: bewoners fietsen de gemeente met de bestedingen van hun premies in de wielen: bewoners plaatsten bijvoorbeeld zelf aangeschafte wipkippen in hun woonomgeving, terwijl de deelgemeente hele andere inrichtingsplannen had.

Niet alleen in IJsselmonde zijn kritische geluiden te horen: ook in Delfshaven en Charlois wordt door een aantal politici vraagtekens gezet bij de motivatie van de bewoners om mee te doen aan Opzoomeren: geld zou hier de voornaamste reden zijn. Zo zegt men in Charlois: "Bewoners is het meer te doen om de premie, dan dat ze met elkaar praten over hoe ze met elkaar omgaan." In Delfshaven wordt het premieprincipe niet per se als negatief ervaren. Zo zegt de bestuurder dat bewoners het misschien wel om het geld te doen is, maar wel met de intentie om met dit geld vervolgens zelf activiteiten in de buurt te organiseren. Bovenstaande lijkt aan te geven dat de meerderheid van de bestuurders er vraagtekens bij zetten als bewoners de 'premie op actie' als doel zien van hun activiteit, in plaats van als een beloning van hun inzet.

De rol van het opbouwwerk

Een andere spil in Opzoomeren is de ondersteuning door het opbouwwerk. Alle bestuurders zijn van mening dat Opzoomeren niet van de grond zou zijn gekomen zonder de inzet van opbouwwerkers en ze vinden ook dat blijvende ondersteuning door het opbouwwerk nodig is om bewoners actief te houden. De bestuurders in IJsselmonde zien ook een positief effect van het Opzoomeren voor het opbouwwerk: door Opzoomer-activiteiten worden (actieve) bewoners zichtbaar voor het opbouwwerk. Velen zijn vol lof over het werk dat het opbouwwerk verricht, maar er is ook hier een kritisch geluid, met name over de manier van werken. In deelgemeente Noord is de bestuurder van mening dat het opbouwwerk zich teveel richt op een enkele activiteit en daarbij de verkeerde groep bewoners benadert: in plaats van voortdurend op zoek te gaan naar nieuwe bewoners, moet het opbouwwerk zich meer richten op bewoners die zelf al mee willen doen. Nu moet het opbouwwerk teveel de kar trekken en dit gaat ten koste van andere bewonersgroepen. Dit raakt aan de eerdere discussie over de doelgroep van Opzoomeren: moeten vooral inactieve of juist al bestaande bewonersgroepen worden aangesproken? Op deze discussie zal later worden teruggekomen.

4.5 Thema's voor de toekomst

Bovenstaande beschrijvingen van feitelijke situaties en gewenste doelen laat een aantal spanningsvelden zien dat wij hieronder verder zullen benoemen. Binnen deze spanningsvelden moeten keuzes gemaakt worden voor de toekomst: in welke richting moet het Opzoomeren zich ontwikkelen? Grofweg zijn er drie thema's te onderscheiden:

- Doelen bij Opzoomeren
- Bereik van Opzoomeren
- Organisatie en methode van Opzoomeren

Doelen

Binnen het eerste thema, de doelen bij Opzoomeren, is er ten eerste een spanningsveld tussen de doelstellingen die de politici voor ogen hebben en de mate waarin deze doelstellingen volgens hen worden bereikt. Het vergroten van de sociale cohesie *tussen* bewoners blijft in de ogen van de bestuurders in de praktijk te vaak beperkt tot de sociale relaties *binnen* reeds bestaande groepen bewoners. Over de resultaten tussen groepen, bijvoorbeeld jong en oud, allochtoon en autochtoon, zijn de politici terughoudend, het gaat in hun beleving vaak niet verder dan eenmalige ontmoetingen. In termen van de contactladder constateren zij dat er bij gemengde activiteiten sprake is van 'participatie', terwijl zij ontmoeting én uitwisseling (interactie) voorstaan.

Een tweede spanningsveld dat tijdens de interviews met politici zichtbaar werd, is het karakter van de Opzoomeractiviteiten. In Charlois vinden bestuurders dat er gewaakt moet worden voor een te groot joligheidgehalte: activiteiten mogen best leuk zijn, maar het moet geen carnaval worden.

Een derde en laatste spanningsveld dat wij in de interviews tegenkwamen is de schaal van Opzoomeren: op welke schaalniveau(s) moeten bewoners aangesproken worden met Opzoomeren? Eerder in dit hoofdstuk werd al melding gemaakt van twijfel over de schaal van de activiteit bij bestuurders: wat levert het meelopen in een stedelijke parade op voor de bewoners in de straat? Bestuurders zien de straat als het voornaamste niveau van Opzoomeren.

Bereik

Het tweede spanningsvol thema is het bereik van Opzoomeren: welke doelgroepen dienen aangesproken te worden door het Opzoomeren? Bij het beschrijven van de resultaten maakten de politici als belangrijkste kanttekening dat vooral bestaande bewonersgroepen geactiveerd worden. Niet zozeer nieuwe bewoners worden door Opzoomeren bereikt, maar vooral al actieve bewoners in een straat, die Opzoomeren gebruiken om hun activiteiten te ondersteunen of nieuwe op te zetten (waarbij opviel dat bestuurders niet altijd een onderscheid maakten tussen de actieve kern –die inderdaad veel continuïteit kent- en de groep deelnemers, waarin –zo blijkt uit cijfers- wel degelijk sprake is van verandering in samenstelling).

Een spanningsveld dat parallel aan deze discussie loopt, is de vraag hoe 'breed' bewoners geactiveerd dienen te worden: gaat het erom zoveel mogelijk bewoners te activeren (kwantiteit) of moet ingezet worden op een beperkt aantal (nieuwe) bewonersgroepen dat ondersteund wordt in hun verdere ontwikkeling (kwaliteit)?

Organisatie en methode

Het laatste thema dat er uit springt is de organisatie en de methode van Opzoomeren. Eén spanningsveld binnen dit thema is al enigszins aan de orde geweest: de gewenste schaalniveaus bij Opzoomeren. De keuze voor doelbereik op een bepaald niveau heeft namelijk ook consequenties voor de organisatie en inzet van middelen op dat niveau. De deelgemeenten denken hier onderling verschillend over: IJsselmonde zegt het geen probleem te vinden als de Opzoomer Mee-campagnes deelgemeentelijk zouden worden opgezet, terwijl Delfshaven vindt dat zij als deelgemeente hier op dit moment niet toe in staat is. Blijkbaar bestaan er verschillen tussen deelgemeenten wat betreft het aanwezige draagvlak en het organisatorisch vermogen. Ook hier speelt een zekere ambivalentie: enerzijds wordt door de bestuurders het belang van het stedelijke bureau Opzoomer Mee erkend, terwijl anderzijds de wens wordt geuit om campagnes veel meer zelf te organiseren.

Als laatste spanningsveld noemen we de zorg voor continuïteit in het Opzoomeren, waarbij niet zozeer de vraag aan de orde is of deze is gewenst, maar wie hier verantwoordelijk voor is. Ligt deze taak bij de deelgemeenten of is hier ook een nadrukkelijke taak weggelegd voor de stichting Opzoomer Mee? Op deze discussie komen we in het laatste hoofdstuk terug.

5. Opzoomeren volgens opbouwwerkers

5.1 Inleiding

In dit hoofdstuk zullen de resultaten worden uiteengezet van de interviews die gehouden zijn met opbouw- en jongerenwerkers in vijf deelgemeenten. Daarbij zal dezelfde volgorde gehanteerd worden als in de voorgaande hoofdstukken: eerst zal worden ingegaan op de doelen die de opbouwwerkers zich stellen bij Opzoomeren. Opnieuw zijn de vragen naar soort doelen, het schaalniveau en de concreetheid daarbij richtinggevend. Vervolgens zal naar de resultaten gekeken worden die de opbouwwerkers in hun deelgemeenten signaleren volgens hetzelfde stramien. Tenslotte zal worden ingegaan op de organisatie en methode die de opbouwwerkers voor ogen staan bij het Opzoomeren, met name de premie op actie en de rol van het opbouwwerk. Op basis van deze beschrijvingen wordt aan het einde van het hoofdstuk weer een drietal thema's geformuleerd dat spanningsvelden in de resultaten weergeeft en vragen oproept over de toekomst van Opzoomeren.

5.2 Doelen

Wat zijn de doelen?

Net als de bestuurders formuleren de opbouwwerkers hun doelstellingen bij Opzoomeren voornamelijk in sociale termen: "De sociale cohesie in een wijk dient bevorderd te worden" is een veel gehoorde uitspraak. Anders dan de politici leggen ze minder de nadruk op leefbaarheid (schoon, heel en veilig) in de buurt, maar zetten ze vooral in op het versterken van de sociale vaardigheden van en tussen mensen: "Mensen ontwikkelen door het Opzoomeren vaardigheden om contact te maken" en "Opzoomeren biedt veel kansen om op een gemakkelijke manier contacten tot stand te brengen". Ook het uit het isolement halen van bewoners behoort tot de doelen van het opbouwwerk. De meerderheid van de geïnterviewden in Delfshaven ziet overigens wel een relatie met leefbaarheid: "Mensen moeten zich meer verantwoordelijk gaan voelen voor hun buitenruimte". Ook de mogelijkheden voor het verbeteren van de relatie overheid - burger komt in Delfshaven naar voren zoals blijkt uit het volgende citaat: "Bewoners krijgen toegang tot het netwerk van de gemeente en diensten en beide partijen stappen daardoor makkelijker naar elkaar toe".

Wat opvalt is dat geen van de geïnterviewde opbouwwerkers spreekt over Opzoomeren als 'campagne' of als 'stedelijke actie', maar daarentegen over Opzoomeren als één van hun methoden. Opzoomeren wordt door opbouwwerkers niet gezien als een campagne voor bewoners, maar als een manier van werken met bewoners. In de deelgemeenten Noord en IJsselmonde gebruiken de opbouwwerkers Opzoomeren nadrukkelijk voor het bereiken van nieuwe doelgroepen. Dit in tegenstelling tot de opbouwwerkers in Charlois die vooral op zoek zijn naar al bestaande kwaliteiten bij bewoners. In Charlois investeert men liever in 'hoogstandjes' om de continuïteit te kunnen garanderen. Opbouwwerkers formuleren Opzoomeren dus niet als iets van bewoners, maar zien het voornamelijk als een proces wat bewoners ondergaan.

Hoe concreet en op welk schaalniveau?

Over het niveau waarop Opzoomeren zich afspeelt, zijn de opbouwwerkers eensgezind, namelijk het straatniveau. Dit omdat volgens hen bewoners vooral op straatniveau denken. Toch hopen ze op effecten op hogere schaalniveaus, waarbij Opzoomeren zich als een olievlek uitbreidt naar buurt- en eventueel naar wijkniveau. Wel menen opbouwwerkers dat starten op straatniveau, of zelfs burenniveau, belangrijk is en ook het makkelijkst te realiseren. Wijkniveau is eventueel wel haalbaar op de langere termijn, zeker wanneer Opzoomeren zou worden gezien als een proces waarin blijvend geïnvesteerd wordt.

5.3 Resultaten

Wat voor resultaten worden genoemd?

De opbouwwerkers maken dezelfde kanttekening als de politici: vooral bestaande bewonersgroepen worden aangesproken door het Opzoomeren, het is ieder jaar dezelfde harde kern bewoners die meedoet en de activiteiten in een straat organiseert. Bij deze mensen zien de opbouwwerkers ook duidelijke effecten. In IJsselmonde bijvoorbeeld zoeken actieve bewoners nu veel meer de wijkwinkel op om te kijken of er via Opzoomeren iets 'te regelen' valt. Een opbouwwerker verklaart dit mede vanuit de mailinglist die Opzoomer Mee bijhoudt. Op deze lijst staan actieve bewoners vermeld die het jaar/de jaren daarvoor actief hebben deelgenomen. Via de mailings van Opzoomer Mee worden deze bewoners voortdurend op de hoogte gehouden van alle activiteiten die door de stad heen georganiseerd worden en ontstaat er een zelfbestendigend effect, waarbij vooral de actieve bewoners goed op de hoogte zijn

van het aanbod en daar gebruik van weten te maken. Dezelfde kanttekening plaatst men ook bij het soort initiatieven, opbouwwerkers geven aan dat de bewonersinitiatieven gerelateerd aan Opzoomeren niet zozeer nieuwe sociale verbanden laten ontstaan, maar vooral reeds bestaande ontwikkelingen versterken. Bewoners gebruiken, zo zeggen de geïnterviewden, Opzoomeren en de daarvoor beschikbaar gestelde middelen als kapstok voor bestaande activiteiten.

Toch worden er ook nieuwe groepen bereikt, schattingen van de opbouwwerkers variëren tussen de vijftien en twintig procent per jaar. Evenals de politici maken de opbouwwerkers melding van een golfbeweging in de deelname van straten: straten slaan soms een jaartje of zelfs twee jaar over. Dit heeft volgens de opbouwwerkers te maken met actieve bewoners die verhuizen of andere dingen gaan doen waardoor ze niet kunnen investeren in het straatnetwerk. Maar dit stemt niet tot treurigheid, met name het opbouwwerk in Charlois ziet hierin een 'natuurlijke' ontwikkeling: actieve bewoners kunnen er voor een jaartje mee stoppen, maar komen altijd weer terug. Het opbouwwerk in Delfshaven wijst op een belangrijke organiserende factor: de aanwezigheid van een collectief probleem, zoals drugsoverlast, waardoor bewoners te organiseren zijn rondom deze problematiek. Het opbouwwerk in Noord noemt een vergelijkbaar mechanisme: de commotie die onder bewoners ontstond over de plannen van de gemeente om de Randstadrail door hun deelgemeente aan te leggen, leverde een belangrijke mobilisatiebron op voor het opbouwwerk. Dit mechanisme speelt natuurlijk niet alleen in Opzoomeren, maar kan wel door opbouwwerkers gebruikt worden om mensen te activeren voor het Opzoomeren, daarbij weer gebruikmakend van Opzoomeer-kenmerken zoals positief denken, en uitdagende, leuke acties.

In het beschrijven van de resultaten *tussen* verschillende groepen bewoners zijn opbouwwerkers aanmerkelijk optimistischer dan de politici: de opbouwwerkers zien blijvende sociale contacten, niet alleen binnen bewonersgroepen, maar ook tussen verschillende bevolkingsgroepen. In Noord ziet een opbouwwerker bijvoorbeeld blijvende adoptie van jongeren door ouderen, al ontbreekt het opbouwwerk zelf aan voldoende middelen om deze adoptie te ondersteunen. Een opbouwwerkster in Delfshaven noemt een Nederlandse vrouw die conversatielessen geeft aan buitenlandse vrouwen. In termen van de contactladder zou dit betekenen dat sommige bewoners tot een zekere 'verstandhouding' komen, dat wil zeggen bij elkaar over de vloer, elkaar accepterend met respect voor verschillen.

Ook tussen de Opzoomeer Mee-campagnes door blijven mensen Opzoomeren, zoals een groep vrouwen die met elkaar gaat zwemmen. In Charlois ziet het opbouwwerk niet alleen nieuwe netwerken ontstaan tussen bewonersgroepen onderling, maar ook tussen opbouwwerkers en deelgemeente enerzijds en bewoners anderzijds: opbouwwerkers leren zelf ook van Opzoomeren

(ook al gaat dat niet altijd even makkelijk) en doen veel nieuwe contacten op met bewoners. Door de aanwezigheid van vertegenwoordigers van de deelgemeente bij Opzoomer-activiteiten, weten bewoners deze mensen veel makkelijker te vinden en durven ze hen aan te spreken. Dit geldt ook voor de diensten: het opbouwwerk in Charlois ziet dat de dienst Recreatie dankzij de Olée-campagne meer vraaggericht is gaan werken.

Interessant is de uitspraak van opbouwwerkers in Prins-Alexander die aangeven dat ze vorig jaar met Opzoomerer geogst hebben. Dankzij alle investeringen van de voorgaande jaren deden er dat jaar 'ineens' twaalf à dertien straten mee. Dit wijst mogelijk op een lange termijnproces, zeker in een nieuwbouwwijk waar eerst 'sociaal kapitaal' moet worden opgebouwd voordat 'geogst' kan worden in deelnemende straten bij het Opzoomerer.

Op de langere termijn kan Opzoomerer op zijn beurt ook bijdragen aan een verbetering van het imago van de wijk. Het opbouwwerk in IJsselmonde geeft een concreet voorbeeld van de wijk Beverwaard: "Lange tijd was het idee dat je in de Beverwaard beter niet kon wonen, als je daar alleen op straat loopt dan word je overvallen, (...) maar door Opzoomerer heeft het een beter imago gekregen. Dankzij Opzoomerer is de Beverwaard nu een bruisende wijk geworden." Opbouwwerkers in IJsselmonde geven aan dat door Opzoomer-acties Rotterdam anders naar deze wijk zijn gaan kijken. Het feit dat het Opzoomerer een bijdrage levert aan een imagoverbetering van wijken zou voor deelgemeenten ook een motief kunnen zijn om in Opzoomerer te investeren.

Wat opvalt, is het spaarzame gebruik van illustratieve voorbeelden: resultaten worden alleen in algemene termen beschreven en het lijkt de opbouwwerkers te ontbreken aan concreet zicht op het bereik van Opzoomerer: wat leveren hun investeringen nu concreet op per straat? Of is het ontbreken van een geschikt 'meetinstrumentarium' hier debet aan? Als makelaars in sociale contacten is gebrek aan kennis bij opbouwwerkers over het vóórkomen van sociale contacten op zijn minst opmerkelijk. Dit bleek ook bij het invullen van de contactladder die we aan een aantal opbouwwerkers hebben voorgelegd. Geen enkele opbouwwerker bleek in staat deze te relateren aan de 'cohesie' in concrete straten. Misschien dat dit wordt veroorzaakt door het feit dat Opzoomerer voor het opbouwwerk in het algemeen slechts één van de methoden van werken is en een onderdeel vormt (voor sommigen slechts een klein onderdeel) van hun gehele takenpakket. Ook hebben opbouwwerkers met meerdere wijken tegelijkertijd te maken, terwijl de ladder meer toegesneden is op buurt- en straatniveau. Toch is het op zijn minst opmerkelijk dat de meerderheid van de geïnterviewde opbouwwerkers als reden opgeeft voor het niet kunnen benutten van de contactladder dat ze onvoldoende kennis van en zicht op de straten hebben. Dit spreekt onder andere hun eigen aandacht voor het straatniveau tegen. Het gebrek aan concreet zicht bij de opbouwwerkers wordt

des te duidelijker als wordt doorgevraagd op de bereikte resultaten: dan worden er wel vraagtekens gezet bij de effecten tussen groepen: "sommige dingen zijn gezocht en kun je je afvragen of het wel werkt". Er doet dan wel een ouderengroep mee, maar men betwijfelt of daardoor het beeld over de jeugd bij ouderen is veranderd. Ook de contacten tussen autochtone en allochtone bewoners verlopen soms moeizaam. Opbouwwerkers hebben de ervaring dat zij autochtone kartrekkers er (te) vaak op moeten wijzen dat er ook allochtone bewoners in de buurt wonen, terwijl de Marokkaans culturele vereniging in Charlois bijvoorbeeld wel elk jaar meedoet aan de campagne. Grote uitzondering is Prins-Alexander: daar was een gezamenlijke kerstbijeenkomst voor ouderen en kinderen een groot succes. Ouderen zijn volgens de opbouwwerker door deze actie veel meer naar buiten gaan kijken en in gesprek geraakt met de gezinnen met kinderen in de buurt.

Hoe concreet en op welk schaalniveau?

Bij de resultaten benadrukken de opbouwwerkers het belang van het straatniveau: veel bewoners haken af bij activiteiten die boven het straatniveau liggen. Uitzondering is ook nu weer Prins-Alexander, waar de opbouwwerkers bovenstraatse initiatieven zien opbloeien, zoals een fietspuzzeltocht in de wijk en de oprichting van een skategroep. Opbouwwerkers in IJsselmonde zien wel een uitstralingseffect naar andere straten: als één straat begint met Opzoomeren, zie je andere straten in de buurt ook in versneld tempo activiteiten organiseren, maar over de contacten tussen groepen en straten zijn ze pessimistisch: deze zijn incidenteel en reiken niet verder dan het niveau van de participatie (in termen van de contactladder).

De opbouwwerkers benadrukken dat er grote verschillen tussen de straten en buurten zijn: in sommige straten zijn twee à drie bewoners actief, in andere wel acht à negen. Sommige straten gaan ook niet verder dan het opfleuren van hun woonomgeving, terwijl andere straten gericht aan de sociale kwaliteit van hun straat zouden werken. Ook hier weer is sprake van weinig concrete voorbeelden. In Noord wordt gewezen op het verschil tussen Blijdorp en Bergpolder: in de eerste wijk wordt veel actiever geopzoomerd dan in de laatste. Als verklaring wordt gewezen op het verschil in bevolkingssamenstelling: in Bergpolder wonen veel drukke tweeverdieners en studenten, waarbij in de laatste groep sprake is van een grote doorstroming. De bevolkingssamenstelling werkt in meer deelgemeenten door: in IJsselmonde heeft het opbouwwerk problemen met het bereiken en actief houden van ouderen en jongeren. Ook in Noord zijn de ouderen lastig te organiseren: ouderen zijn bijvoorbeeld wel actief op straat, maar zodra ze de wijk uit moeten is het al gauw teveel.

5.4 Methode

Premies op actie

Over de premie op actie zijn opbouwwerkers positief: de premie stimuleert mensen om mee te doen en maakt het voor straten gemakkelijker om initiatieven op te zetten. In Charlois wordt de premie op actie door het opbouwwerk ook op andere terreinen ingezet: zodra zich in de deelgemeente ergens een probleem voordoet, probeert het opbouwwerk dit probleem op 'de manier van Opzoomeren' aan te pakken. Vooral financieel wordt het Opzoomeren aangesproken: "als er wat aan de hand is in wijkgebouw Zuid dan begin ik al te roepen dat het Opzoomeren is, want dan hoef ik het niet uit mijn eigen budget te betalen". Toch zijn er ook kritische geluiden: een opbouwwerker in Noord zou graag zien dat de premie afhankelijk wordt gemaakt van het resultaat en niet alleen van de intentie. Steeds meer bewonersgroepen zouden alleen meedoen voor het geld of het uitgeven aan feesten. In IJsselmonde vinden ze de prijzen- en bonnenpot juist weer te beperkt: op een gegeven moment weten bewoners daar niet meer wat ze met het geld moeten doen, omdat het te beperkt is om er echt grote dingen mee te doen.

De rol van het opbouwwerk

Alle opbouwwerkers benadrukken dat Opzoomeren één van de methoden is waarmee ze werken aan samenlevingsopbouw. Naast het Opzoomeren staan een opbouwwerker ook andere methodieken ter beschikking. Wel zien de opbouwwerkers de voordelen van de Opzoomer-methode: het is een laagdrempelige methodiek waarmee snel resultaten geboekt kunnen worden. Daarnaast maken het beschikbare geld en de achterliggende stedelijke structuur (Opzoomer Mee) Opzoomeren tot een bruikbaar middel. Ook voor de opbouwwerkers zelf heeft de methode heilzame effecten gehad. Opzoomeren haalt opbouwwerkers uit het vergadercircuit en brengt ze terug in de straat. In Charlois en Prins-Alexander geven opbouwwerkers bijvoorbeeld aan dat zij meer vraaggericht zijn gaan werken en dat ze weer zijn gaan luisteren naar de wensen van bewoners uit de straat.

In Charlois, Prins-Alexander en IJsselmonde maakt het Opzoomeren nu deel uit van het standaard takenpakket van de opbouwwerkers doordat Opzoomeren is opgenomen in het werkplan van de stichtingen opbouwwerk. In Noord en Delfshaven is dit niet het geval en maakt het opbouwwerk in Delfshaven zelfs melding van opbouwwerkers die Opzoomer-moe zijn: ze ervaren het Opzoomeren als een te knellend kader. Dit verschil in beleidsimplementa-

tie werkt door in de waardering van bewoners voor het opbouwwerk bij Opzoomeren. In de deelgemeenten Noord waar Opzoomeren, volgens de geïnterviewde opbouwwerkers, geen deel uit maakt van het standaardtakenpakket, zijn bewoners opmerkelijk minder te spreken over hun ondersteuning. Dit wijst op de belangrijke functie die het opbouwwerk vervult in het Opzoomeren: bewoners vinden structurele ondersteuning bij hun initiatieven belangrijk en wanneer het opbouwwerk door tijdgebrek niet aan deze taak toekomt, zijn bewoners teleurgesteld.

De opbouwwerkers realiseren zich dit ook: zonder uitzondering vinden ze blijvende ondersteuning van bewoners noodzakelijk. Actieve bewoners gaan op een gegeven moment weg en dan is de inzet van een opbouwwerker nodig om het zaakje weer op de rails te krijgen. Ook verschillen straten in het stadium waarin ze verkeren, waardoor opbouwwerkers sommige straten kunnen loslaten of de lat hoger kunnen leggen, terwijl andere straten (nog) meer ondersteuning nodig hebben. De opbouwwerkers in IJsselmonde zijn het minst positief: bewoners hebben de draagkracht en de interesse niet om het zelf te doen, vandaar dat blijvende ondersteuning van het opbouwwerk nodig is om te voorkomen dat het doodbloedt.

5.5 Thema's voor de toekomst

Bovenstaande beschrijvingen van feitelijke situaties en gewenste doelbereikingen laten, net als bij de bestuurders en bij de bewoners een aantal spanningsvelden zien dat wij hieronder verder zullen benoemen in de inmiddels bekende thema's:

- Doelen bij Opzoomeren
- Bereik van Opzoomeren
- Organisatie en methode van Opzoomeren

Doelen

Ook bij de opbouwwerkers is er een spanningsveld tussen de doelstellingen die ze voor ogen hebben en de mate waarin deze doelstellingen volgens hen worden bereikt. Al zien opbouwwerkers wel meer sociale cohesie *tussen* groepen bewoners ontstaan toch plaatsen ook zij de nodige kanttekeningen bij de mate en duurzaamheid van deze cohesie.

Het tweede spanningsveld bij de formulering van doelen is de mate waarin Opzoomeren leuk mag zijn. Dit speelt bij opbouwwerkers minder. De opbouwwerkers zien duidelijk het belang in van leuke activiteiten en trekken niet zo

gauw een grens: creativiteit en gezelligheid zijn nodig om bewoners actief te krijgen. Wel zet een enkele opbouwwerker vraagtekens bij een te jolige besteding van de premies: sommige bewonersgroepen geven het geld alleen uit aan feesten.

Het derde spanningsveld binnen het thema doelen leeft wel sterk onder opbouwwerkers, namelijk het gewenste schaalniveau bij Opzoomeren. In lijn met hun voorkeur voor het straatniveau heeft een aantal opbouwwerkers kritiek op de grootschaligheid van de Opzoomer Mee-campagnes: door de stedelijk opgezette activiteiten is het Opzoomeren de straat ontgroeid. Met name de Goeie Morgen!-campagne van 1999 moet het ontgelden: te veel activiteiten die door bewoners in een te korte tijd georganiseerd moesten worden en een te dwingend keurslijf van bovenaf. Toch is ook hier niet iedereen negatief: in Prins-Alexander wordt de campagne als een groot succes bestempeld.

Bereik

Binnen het thema bereik is er een spanningsveld bij de doelgroep van Opzoomeren. Alhoewel veel opbouwwerkers vinden dat er nieuwe doelgroepen benaderd en geactiveerd dienen te worden, zodat uiteenlopende bewoners weer dingen samen gaan doen en zich verantwoordelijk voor elkaar en hun buitenruimte gaan voelen, deelt niet iedereen deze mening. Met name in Charlois heeft een opbouwwerker er bewust voor gekozen om op zoek te gaan naar bestaande kwaliteiten bij bewoners en deze verder te ontwikkelen.

Aan de keuze voor nieuwe of bestaande groepen zijn ook andere consequenties verbonden, namelijk de vraag hoe 'breed' bewoners geactiveerd dienen te worden. Gaat het erom zoveel mogelijk bewoners te activeren (kwantiteit) of moet ingezet worden op een aantal (nieuwe) bewonersgroepen dat blijvend geactiveerd wordt, waarbij deze groepen ondersteund worden in hun verdere ontwikkeling (kwaliteit)?

Organisatie en methode

Qua organisatie van Opzoomeren speelt ook bij opbouwwerkers de discussie op welk schaalniveau Opzoomeren georganiseerd dient te worden. Ondanks de kritiek op de grootschaligheid van de Opzoomer Mee-campagnes (met name Goeie Morgen!), realiseren de opbouwwerkers zich dat ze niet om gemeentelijk niveau heen kunnen. De vraag is dan hoe dit stedelijk niveau kan worden meegenomen in de opzet van Opzoomeren. Op deze vraag komen we in het laatste hoofdstuk terug.

Tenslotte noemen wij als laatste spanningsveld binnen het thema organisatie en methode de zorg voor continuïteit. Alle opbouwwerkers beamen dat continuïteit in het Opzoomeren belangrijk is en dat er blijvend geïnvesteerd moet worden om de beweging op gang te houden. Daarbij zien de opbouwwerkers een duidelijke rol voor zichzelf weggelegd: het is aan hen om deze continuïteit te bewaken. Vooral de opbouwwerkers in Noord hebben hier duidelijke ideeën over: na de jaarlijkse Opzoomer Mee-campagne moeten speciaal voor de geactiveerde groep bewoners nieuwe activiteiten georganiseerd worden om deze groep actief te houden. In IJsselmonde vindt men vooral het voorbereidingstraject belangrijk: een voortraject is nodig om een uitdaging goed voor te bereiden en te laten slagen. Als alternatief voor de jaarlijkse campagne stellen ze daarom een eigen tempo en traject per groep bewoners voor, afhankelijk van het competentieniveau van de groep. Zelf denken ze aan een termijn van anderhalf jaar voor een beginnende groep. Dit sluit aan op de kritiek van het opbouwwerk in Charlois bij de jaarlijkse campagnes: de termijnen waarop deze campagnes op lagere schaalniveaus gerealiseerd moeten worden, worden soms als te kort ervaren. Opbouwwerkers zouden dus graag meer tijd willen om geactiveerde groepen blijvend te ondersteunen. Ruimte voor bewoners bij de invulling van hun activiteiten vinden de opbouwwerkers belangrijk.

6. De stedelijke panels

In de laatste fase van het onderzoek zijn zes stedelijke panels georganiseerd. In deze panels zijn de voorlopige resultaten van het onderzoek – op basis van de interviews – besproken. Aan de panelleden is gevraagd of zij zich in deze resultaten konden herkennen en welke conclusies zij hieraan verbinden voor de toekomst van Opzoomeren. In elk panel zat een zo breed mogelijke vertegenwoordiging van een bepaalde groep belanghebbenden of -stellenden bij het Opzoomeren. Met name twee partijen die in de interviews enigszins onderbelicht waren gebleven, zijn uitdrukkelijk in de panels uitgenodigd om hun visie op het Opzoomeren te geven. In de eerste plaats zijn dit allochtone Rotterdamse bewoners en in de tweede plaats vertegenwoordigers van de Rotterdamse gemeentelijke diensten. De eerste groep bleek lastig bereikbaar in de interviewfase en om recht te doen aan deze groep bewoners zijn drie verschillende bewonerspanels georganiseerd: een Marokkaans, een Turks, een Antilliaans/Arubaans/Caribisch bewonerspanel. De tweede groep bestond uit zowel stedelijke als deelgemeentelijke vertegenwoordigers van de diensten in Rotterdam, die zich op een of andere manier bezighouden met Opzoomeren. Met de bewoners- en het dienstenpanel(s) zijn open discussies gevoerd over hun visie en beleving van Opzoomeren. Daarnaast zijn ook twee panels gehouden voor resp. opbouwwerkers en bestuurders, waarbij voor dit laatste panel alle 13 deelgemeentelijke portefeuillehouders Opzoomeren waren uitgenodigd. In het opbouwwerk- en bestuurderspanel is een gestructureerde discussie gevoerd op basis van een presentatie van de voorlopige uitkomsten van de literatuur- en interviewfase. Daarnaast stond de vraag naar de toekomst van Opzoomeren centraal. De uitkomsten van deze panels zullen hieronder per groep besproken worden, te beginnen met de allochtone bewoners.

6.1 De etnische bewonerspanels

Tussen de verschillende etnische bewonerspanels bestaat grote overeenstemming over de doelen en resultaten van Opzoomeren. Net als de andere geïnterviewde bewoners leggen zij de nadruk op de sociale effecten van Opzoomeren: Opzoomeren brengt mensen in een straat bij elkaar. Mensen groeten elkaar meer en staan ook meer open voor elkaar. Ze zijn makkelijker aan te spreken. Een fors aantal bewoners ziet Opzoomeren als hét middel tegen individualisering: een tendens waarbij mensen, in de visie van deze bewoners, steeds minder tijd voor elkaar over (b)lijken te hebben. Met Op-

zoomeren ontstaat weer een buurtgevoel en gaan mensen zich verantwoordelijk voor elkaar voelen. Met name kinderen laten zich makkelijk aanspreken en vormen een middel om nationaliteiten bij elkaar te brengen. De contacten die zo ontstaan, vormen een basis die verder uitgebouwd kan worden. Turkse panelleden streven bijvoorbeeld naar een situatie waarbij bejaarde buurtbewoners bezocht worden en verrast worden met een bloemetje. Ook de Marokkaanse panelleden noemen het tegengaan van eenzaamheid bij ouderen als een belangrijke doelstelling. Eén lid verwoordt zijn Opzoomer-droom als volgt: “waar ik naar toe wil is een situatie, waarin de buurman vraagt of hij je tuinslang ook mag gebruiken als jij je auto aan het wassen bent”. In termen van de contactladder betekent dit dat de etnische panels de doelen van het Opzoomeren vooral op de tweede sport situeren: interactie is belangrijk.

Toch erkennen ook deze panelleden dat de animo onder bewoners voor Opzoomeren soms niet al te groot is en dat het vaak dezelfde mensen zijn die meedoen: “Het net wordt niet breder, soms valt iemand weg, die dan weer wordt opgevolgd door een nieuwe. Er is geen sprake van een olievlek”. Vooral het betrekken van jongeren vormt vaak een probleem. Dit ligt volgens de Turkse panelleden aan de organisatie in de straat. Daarvoor is een goede voortrekker nodig in de vorm van professionele ondersteuning. Deze dient ook te zorgen voor de continuïteit van de Opzoomeren in de straat. Daarbij kan gebruik worden gemaakt van het opbouwwerk, maar ook de buurtwinkel en ‘Spangen veilig’. De Arubaanse en Caribische panelleden vinden het belangrijk dat mensen in de wijk ‘warm’ gehouden worden: door mensen regelmatig op de hoogte te houden van wat er gebeurt in de wijk en binnen een maand na een grote Opzoomer Mee-actie een nieuwe activiteit te organiseren gaan geen contacten verloren. Een goede manier om informatie uit te wisselen is in hun ogen het op bezoek gaan bij andere straten. De Marokkaanse panelleden leggen de nadruk op vrijheid van bewoners bij de invulling van Opzoomer-activiteiten: als je teveel voorwaarden stelt, lopen mensen weg. Het is daarom heel belangrijk om Opzoomeren dicht bij de buurt te houden en aansluiting te zoeken bij de woonomgeving van mensen.

Daarnaast zien veel bewoners Opzoomeren als een belangrijk ondersteuningsmiddel van hun eigen organisaties. Een ruime meerderheid van de panelleden blijkt actief te zijn in een zelforganisatie van migranten en gebruikt de door Opzoomer Mee beschikbaar gestelde middelen om activiteiten van hun organisatie te financieren. Deze organisaties voelen zich ook gesteund door de ondersteuning van Opzoomer Mee. Tegelijkertijd worden ze er toe aangezet om verder te kijken dan de eigen doelgroep. Opzoomer Mee vraagt deze zelforganisaties namelijk om met de middelen die zij leveren activiteiten samen met autochtone bewoners te organiseren. Een goed voorbeeld is een straatfeest geïnitieerd door een Surinaamse vrouwengroep in de buurt waar hun verenigingsgebouw staat. Opzoomer Mee had hun hiertoe uitgedaagd na een

internationaal straatfeest dat deze vrouwen eerder in hun eigen buurt hadden georganiseerd. De Surinaamse vrouwen waren, na een voorzichtige start, zeer te spreken over de deelname van de buurt, ook bij de organisatie van het straatfeest. Het feest heeft ertoe geleid dat de contacten met de buurtbewoners aanzienlijk zijn verbeterd (tot het niveau van elkaar groeten). In het Nieuwe Westen heeft de Marokkaanse vereniging Opzoomeren 'gebruikt' om de contacten met de buurt te verbeteren. Na klachten over overlast, heeft de vereniging met de plaatselijke opbouwwerker een voetbaltoernooi georganiseerd. Door naar buiten te treden zijn de contacten met de buurt ook hier aanzienlijk verbeterd en is er nu zelfs een straatgroep actief die Opzoomer-activiteiten organiseert voor de hele buurt en daarnaast contacten onderhoudt met de deelgemeente en de wijkcoördinator. Vooral de Marokkaanse panelleden noemen resultaten in 'verticale' richting: door Opzoomeren hebben zij contact gekregen met instellingen (scholen, bewonersverenigingen) in de wijk en de deelgemeente.

Contacten tussen allochtone en autochtone bewoners

De panelleden geven aan dat de contacten met autochtone bewoners niet van een leien dakje gaan, maar dat verbetering zeker mogelijk is, zoals het straatontbijt van de Surinaamse vrouwengroep laat zien. Ook de Marokkaanse vereniging in het Nieuwe Westen maakt melding van 'witte' Nederlanders die een kopje thee komen halen. Daarnaast maakt een lokale, autochtone particuliere vereniging gebruik van hun verenigingsgebouw als vergaderlocatie. De Marokkaanse vereniging stelde slechts een voorwaarde: dat de autochtone vereniging het jaar daarop zou meedoen met de Opzoomer-activiteit.

Het moeizame contact wijten ze in eerste instantie aan onbekendheid bij allochtonen met Nederlandse organisaties, daarnaast spelen taalproblemen hen parten. Om dit op te lossen moeten er aansprekende thema's gezocht worden voor allochtone bewoners en vervolgens voor hen vertaald worden. Goede communicatie is vanzelfsprekend erg belangrijk. Zelforganisaties kunnen hierbij een belangrijke rol spelen. Via bewoners- en zelforganisaties leren actieve migranten en autochtone bewoners elkaar kennen en dit verlaagt weer de drempel van autochtone bewonersorganisaties.

In de tweede plaats wijzen de panelleden naar de autochtone bewoners: door een gebrek aan kennis van de allochtone culturen bewaren 'witte' bewoners afstand tot hun allochtone medebuurtbewoners. Ook ergert een aantal panelleden zich aan het soms botte en ongestuvige gedrag van Nederlanders. Het verhaal van de koekjestrommel die na een rondje langs de visite weer in de kast verdwijnt, wordt meerdere malen genoemd. Het is in hun ogen niet zozeer de onbereikbaarheid van allochtone bewoners die gezamenlijke deel-

name aan Opzooomeren tegenhoudt, maar het gebrek aan kennis van en toenadering door autochtone bewoners. Bij migranten zit veel sociale energie die nu niet benut wordt. Allochtonen zijn volgens de panelleden van nature opener en leggen sneller contacten: hun ouders hebben hen geleerd dat goede burens heel belangrijk zijn. De Nederlander is in hun ogen veel individualistischer. De Marokkaanse panelleden opperen een premie op samenwerking: samenwerking tussen culturen is belangrijk en moet je daarom belonen. De leden zien een steeds groter aandeel Turkse en Marokkaanse vrouwen in het Opzooomeren. Deze ontwikkeling moet verder gestimuleerd worden. Met name Marokkaanse vrouwen hebben in hun ogen vaak nog een duwtje nodig. De drempel om iets op straat te organiseren is voor hen vaak te hoog en daarom kan beter begonnen worden met een buurvrouwenmiddag om ze over de streep te trekken. Ook hier kunnen zelforganisaties een belangrijke rol spelen.

6.2 Het dienstenpanel

In het dienstenpanel waren verschillende instellingen uit de stad Rotterdam vertegenwoordigd. Naast vertegenwoordigers van de Roteb, Gemeentewerken, de dienst Sport & Recreatie, waren ook vertegenwoordigers van de politie aanwezig. De panelleden waren in eerste instantie uiterst bescheiden over de resultaten van Opzooomeren: bewoners zijn niet zelf hun straat gaan schoonvegen (Roteb) en op de jaarlijkse Opzooomerdag mag er dan veel gedaan worden, maar na een maand is de animo al weer weggezakt (wijkagent). De dienstenwerf in Charlois geeft aan dat het enthousiasme onder de medewerkers voor Opzooomeren over de jaren flink is afgenomen: bij het opknappen van de geveltuinen zie je bewoners wel contacten met elkaar leggen, maar het jaar erop mag je de geveltuinen weer weg halen. In het begin werden zelfs de vrouwen van collega's uitgenodigd voor de jaarlijkse Opzooomerdag, maar dat gebeurt nu ook niet meer. Het zijn maar een paar straten die de geveltuinen blijven onderhouden.

Dit heeft volgens een panellid te maken met de hoog gespannen verwachtingen die er in het begin bestonden: in 1994 leefde de gedachte sterk dat met Opzooomeren de wereld zou worden verbeterd; bewoners zouden hun eigen verantwoordelijkheid nemen voor hun woonomgeving. Toen dit geen haalbare kaart bleek is de doelstelling afgezwakt tot het opbouwen van sociaal cement in de straten. In het begin probeerden bewoners de Roteb ook als gratis dienstverlening te gebruiken, maar de Roteb ziet deelname en ondersteuning als betaald werk en speelde deze wens dus terug naar de deelgemeenten.

Opvallend is de nadruk die de panelleden legden op het beheer van de leefomgeving bij het benoemen van de (bescheiden) resultaten van Opzooomeren. Ook dit heeft in hun ogen een historisch karakter. Door de aanvankelijk

gestelde 'schoon, heel en veilig'-doelstelling kwam Opzoomeren al gauw bij de gemeentelijke diensten terecht. Niet geheel toevallig is Opzoomeren in de meeste deelgemeenten nog ondergebracht bij de portefeuillehouders Beheer Buitenruimte. Maar er heeft over de jaren heen wel een omslag plaatsgevonden in de doelstellingen van Opzoomeren: vroeger lag het accent meer op straatje vegen en bloembollen planten, nu liggen de doelstellingen veel meer op het sociale vlak: de contacten tussen bewoners onderling, maar ook tussen bewoners en instellingen dienen verbeterd te worden.

Resultaten van Opzoomeren

Toch zien de panelleden wel degelijk effecten van Opzoomeren. Zo heeft een wijkagent in samenwerking met het jongeren- en opbouwwerk een voetbaltoernooi georganiseerd om jongeren die het criminele pad dreigden op te gaan te bereiken. Door deze dag hebben agenten en jongeren elkaar ontmoet en komen jongeren nu naar hen toe met plannen. De jongeren leren door zo'n activiteit verschillende aanspreekpunten in een wijk kennen zoals de wijk- en sportcoördinator en de buurtagent en stappen voortaan makkelijker op deze personen af. Vaak zijn resultaten niet rechtstreeks te herleiden tot Opzoomeractiviteiten, omdat Opzoomeren deel uitmaakt van een geheel aan activiteiten, die alle als doel hebben om groepen bij elkaar te krijgen. Het voordeel van de Opzoomer Mee-campagne is volgens de wijkagent dat je geld kunt krijgen voor een feestje, waardoor je mensen de straat op kunt krijgen.

De panelleden benadrukten bij de resultaten de verbeterde contacten tussen bewoners en de diensten. De dienst Recreatie en Sport bijvoorbeeld ziet naar aanleiding van de Sport en Spelcampagne een netwerk tussen bewoners en sportorganisaties enerzijds en organisaties onderling anderzijds ontstaan. Wel geeft de dienst aan dat er tijd nodig is om dit netwerk op te bouwen. Het is daarbij belangrijk om sleutelfiguren te vinden. Het opbouwwerk kan hier goed bij helpen. Per deelgemeente is er nu een projectleider van de dienst gekoppeld aan iemand van de stichting Opzoomer Mee die als duo op zoek gaan naar gangmakers in de wijken. In de ene deelgemeente werkt dit beter dan de andere. In IJsselmonde bijvoorbeeld werkt het volgens de dienst perfect: de sportcoördinator komt de wijk in en wordt daarmee aanspreekbaar voor de bewoners die via deze korte lijn gelijk doorgestuurd kunnen worden naar de betreffende medewerkers. In Delfshaven werkte het minder, doordat de duo's ook andere taken hadden en daardoor minder inzetbaar waren in de wijk.

Ook binnen de diensten zelf zien de panelleden effecten: Opzoomeren levert meer saamhorigheid op tussen de diensten en medewerkers zien het niet langer als iets extra's naast hun werk, maar als een middel om hun werk gemakkelijker te maken.

Communicatie binnen de diensten en naar buiten

Van groot belang is dan ook de communicatie over Opzoomeren binnen de diensten. Dit gaat nog niet altijd goed: de vertaalslag naar de praktijk wordt niet altijd met succes gemaakt, waardoor medewerkers niet gemotiveerd zijn om zich in te zetten. Ook de communicatie van het kader naar de werkvloer verloopt niet altijd vlekkeloos. Een brief van de politiecommissaris aan alle eenheden met het verzoek medewerkers beschikbaar te stellen voor Opzoomeren, belandt vaak van de ene poststapel op de andere en komt zo uiteindelijk op de werkvloer terecht, waardoor alleen de commissaris aan de top en de medewerker 'onderaan' begrijpen wat er aan de hand is.

Veel panelleden geven aan dat goede contacten met de deelgemeente van belang zijn: als je daar goede contacten hebt, kun je goede afspraken maken en zo verkeerde verwachtingen voorkomen. De grote winst van Opzoomeren is volgens de panelleden het aantal informele contacten dat diensten opdoen. Deze informele contacten zijn belangrijk in het werk, maar niet iedereen ziet dit: managers binnen gemeentewerken en de Roteb vinden 'socializen' maar niks en maken daarom geen uren vrij voor Opzoomeren. Daarmee doen ze volgens de panelleden de eigen medewerkers tekort.

Ondersteuning professionals

Om de bereikte resultaten vast te houden ziet de dienst Recreatie en Sport een duidelijke functie voor sociaal beheer: professionals die door hun aanwezigheid gedrag van bewoners kunnen sturen. De wijkagent wijst in dit verband op Thuis op Straat (TOS). In Noord is er een pleinenplan opgezet, waarbij regelmatig op 10 pleinen activiteiten worden georganiseerd. Hierdoor is ook de samenwerking tussen politie en TOS toegenomen: de TOS-baas loopt nu regelmatig bij het wijkbureau binnen. Zonder professionele ondersteuning blijft er volgens sommige panelleden weinig over van de bewonersinzet: "Als je het aan bewoners overlaat kun je de continuïteit wel schudden, na 1 a 2 keer stopt het". De diensten kunnen daarbij de randvoorwaarden leveren voor de sociale professionals. Andere panelleden hebben juist grote waardering voor de bewonersinzet: Opzoomeren zou niet van de grond gekomen zijn zonder de kracht van bewonersorganisaties.

Verschillen tussen groepen

Er bestaan in de ogen van de panelleden grote verschillen in Opzoomerdeelname tussen deelgemeenten, wijken en straten. In IJsselmonde ligt er volgens de dienst Recreatie en Sport bijvoorbeeld een breed netwerk, terwijl er in Delfshaven vijf losse units actief zijn, waardoor er geen samenhang op wijkniveau is. Lang deelnemende straten zoals de Opzoomerstraat hebben geen ondersteuning nodig, terwijl gerenoveerde straten wel veel behoefte daaraan hebben, ook al omdat de bewoners elkaar nog niet kennen. In de campagnes moet er dan ook ruimte zijn voor verschillende participatieniveaus. Het schaalniveau waarop bewoners actief zijn, verschilt ook per doelgroep: jongeren bijvoorbeeld moet je op wijkniveau aanspreken. De politie ziet vooral sleutelfiguren die het blijven trekken.

Stedelijke campagnes

De panelleden zijn het erover eens dat stedelijke activiteiten een grote rol spelen in Opzoomen: een stedelijke afsluiting geeft een Opzoomer Mee-campagne cachet. Mensen voelen zich daardoor serieus genomen. Ook voor diensten zelf zijn de stedelijke campagnes heel belangrijk. Een centraal feest geeft de gemeenschappelijkheid van de delen aan en bovendien versterkt het de gevoelens van identificatie met de eigen wijk. In de toekomst ziet de dienst Recreatie en Sport de GGD en het onderwijs een steeds grotere rol spelen en daarom moeten deze instellingen een plek krijgen in Opzoomen.

6.3 Het bestuurderspanel

De bestuursleden herkennen zich in de resultaten van de interviews met hun collega's. De nadruk ligt bij de doelstellingen op de sociale relaties tussen bewoners, maar een duidelijke link met het beheer van de buitenruimte kan niet worden ontkend. De verklaring is in hun ogen simpel: de buitenruimte spreekt bewoners aan en de resultaten zijn daar het meest zichtbaar. Fysieke elementen vormen tevens een goede graadmeter voor sociale relaties: als de woonomgeving er netjes en mooi uitziet, zegt dat wat over de contacten tussen bewoners in die straat. Ook de bestuurders verwijzen naar de historie van Opzoomen, waarbij Opzoomen lange tijd deel uit maakte van het takenpakket van Gemeentewerken.

Ook de panelleden zien elk jaar dezelfde groepen bewoners meedoen, ze maken zich met name zorgen over het gebrek aan betrokkenheid van ouderen, jongeren en allochtonen. Maar niet iedereen is sceptisch; een aantal pa-

nelleden ziet wel degelijk afwijkingen van de stereotype Opzoomeeraar (blanke, middelbare vrouw) in de vorm van mannelijke en allochtone deelnemers, de laatsten met name via zelforganisaties. Bovendien vinden de panelleden dat de al actieve bewoners vooral actief moeten blijven. Het daarnaast bereiken van nieuwe groepen bewoners vormt de uitdaging voor de toekomst, soms lukt dit al.

Wat de bestuurlijke panelleden betreft hoeft Opzoomeeren niet beperkt te blijven tot achterstandsgroepen: ook bovenmodale groepen zijn van harte welkom. Maar die reageren van hun kant niet altijd even hartelijk: "Opzoomeeren is toch van die rooien?!", of ze geven aan de hulp van een opbouwwerker niet nodig te hebben. De inzet van opbouwwerkers is wat de bestuurders betreft een beleidskeuze, waarbij ze liever inzetten op groepen die het zelf niet kunnen. De gêne van sommige opbouwwerkers bij sommige jolige activiteiten geeft ook aan dat Opzoomeeren in eerste instantie een typische volksbeweging is.

Soms lukt het om over straatgrenzen heen te kijken, zoals twee jaar geleden met een slotdag in Winkelcentrum 'De Oosterhof' (Prins-Alexander), waarbij bewoners en vooral kinderen uit verschillende straten en buurten kwamen opdagen. Voor de toekomst is het volgens de panelleden zaak om nieuwe combinaties te vinden en de ambities niet te hoog te stellen: niet per se meetbare doelen, maar wel evalueren op basis van de nu ontwikkelde contactladder. Van mooie verstandhoudingen mag iedereen dromen maar de politici vinden dit als doel van het Opzoomeeren in straten te hoog gesteld.

Stedelijke campagnes

De bestuurders zijn blij met stedelijke impulsen van Opzoomeer Mee maar, waarschuwen ze, bij teveel voorwaarden lopen de deelgemeenten weg. De portefeuillehouders zijn gebonden aan een deelgemeentelijk budget voor ambtelijke ondersteuning en overschrijdingen daarvan moeten ze verantwoorden. Met name de kosten van 1999 waren in hun ogen veel te hoog; in 2000 met de Sport en Spelcampagne was de balans meer in evenwicht. Of zoals een bestuurster het omschrijft: de ideale mix. Het belang van de stedelijke acties is volgens de bestuurders evident: om samenhang als stad te houden, heb je gemeentelijke acties nodig, dat moet je dus promoten. Bewoners moeten naast en in combinatie met hun buurtgevoel ook aangesproken worden op hun identiteit als Rotterdammer.

Premie op actie

De premie op actie vormt daarbij een goed middel, al is er enige discussie over de controle op de besteding ervan door bewoners. Voor de ene bestuurder maakt het niet uit waaraan bewoners het besteden: ondanks het geld reden mensen het toch maar met elkaar. De ander is meer sceptisch: "Ik heb het gevoel dat ik wel erg veel barbecuefeestjes gefinancierd heb." Een panellid verwoordt de uiteindelijke conclusie: "Opzoomeren maakt deel uit van een scala aan sociaal-culturele activiteiten waarbij ook lang niet altijd duidelijk is wat het concreet oplevert". Als voorbeeld noemt ze een ouderenprogramma waarbij de deelnemers gezamenlijk dia's bekijken. De resultaten hiervan zijn niet uit te schrijven, maar toch heeft het programma een duidelijk doel (ouderen bij elkaar brengen). Om de premie in perspectief te plaatsen, maakt een panellid een vergelijking met de kosten van een beroepskracht en de begroting van de deelgemeente: in verhouding daarmee zijn de premie op actie en de Opzoomer-bonnen een schijntje.

6.4 Het opbouwwerkpanel

De leden van het opbouwwerkpanel tenslotte herkennen zich eveneens in de opmerkingen van hun collegae: ook zij zijn voornemens om hun doelstellingen en resultaten bij Opzoomeren te preciseren. Overigens is het voor opbouwwerkers soms moeilijk om te 'schakelen tussen schalen': van de buurt naar de straten en weer terug. Opbouwwerkers denken niet snel in termen van 'de wijk' omdat hij of zij in het dagelijks werk te maken heeft met tientallen straten, waardoor een opbouwwerker gedwongen is keuzes te maken en daarin vaak kiest voor straten met problemen. Daar probeert een opbouwwerker Opzoomeren in te zetten en verbanden te leggen met andere initiatieven, gebruikmakend van kwaliteiten in de buurt. De nadruk op straatniveau is volgens de panelliden overigens ook een erfenis uit het verleden toen Opzoomeren sterk gebonden was aan Gemeentewerken.

De vraag of beheer benadrukt moet blijven in de doelstellingen van Opzoomeren beantwoorden de panelliden bevestigend: een link leggen met het beheer van de buitenruimte is handig, daarmee kun je makkelijker scoren. Deze visie delen ze dus met het bestuurderspanel, maar in tegenstelling tot de bestuurders zien de leden van het opbouwwerkpanel zichtbare resultaten in de woonomgeving meer als een aardig bijproduct en niet zozeer als een doel op zich. Naast beheerdoelstellingen hebben de deelgemeenten volgens de leden van het opbouwwerkpanel wel meer oog gekregen voor sociale relaties, ook al denken ze nog te veel in kwantitatieve termen van meetbare resultaten en 'afrekenen'.

Doelgroepen voor de toekomst

De panelleden wijzen twee belangrijke doelgroepen voor de toekomst aan: jongeren en allochtonen. Net als de diensten wijzen ze erop dat jongeren verder kijken dan de straat en dus anders aangesproken dienen te worden, en dat van allochtonen in Opzoomeren nog te weinig bekend is. Om jongeren te bereiken moet samengewerkt worden met jongerenwerkers. Deze vormen nu vaak de dragers van Opzoomer Mee-campagnes onder jongeren, daarnaast profiteren zij ook zelf van de ter beschikking gestelde middelen en programma's. Om allochtonen te bereiken moet er volgens de opbouwwerkers op zoek worden gegaan naar andere methoden (slimme dingen verzinnen om 'cultuurtjes' te doorbreken) zoals TOS (Thuis op Straat). Maatwerk vormt het uitgangspunt: elke situatie is verschillend en vraagt een eigen aanpak. Via de oude Opzoomer-teams lukt het in ieder geval niet. Maar dat betekent niet dat je zonder deze teams verder moet gaan: "Die zitten op je bureau, ook als je ze negeert en ze zitten er terecht". Bij de premie op actie hebben ze een voor-sprong: ze weten waar ze moeten zijn en wat er te halen valt. Ze hebben dus een informatievoorsprong, iets waar ook al op gewezen werd in de etnische bewonerspanels. Al geactiveerde en vaak witte bewonersgroepen weten in tegenstelling tot allochtonen welke wegen zij moeten bewandelen. Om dit verschil weg te nemen, moet volgens de opbouwwerkers geïnvesteerd worden in het bespreken van thema's van Opzoomer-campagnes met allochtone groepen. Om Marokkaanse vrouwen ook mee te krijgen in Opzoomeren, had een Marokkaanse bewoner een nuttige tip: bij het organiseren van een straatontbijt stelde hij als voorwaarde dat de mannen hun vrouw meenamen. Niettemin vormen witte bewoners in de ogen van de opbouwwerkers nog steeds een belangrijke doelgroep voor Opzoomeren: sommige witte bewoners scoren heel laag op de contactladder.

Stedelijke campagnes

Net als in het bestuurderspanel onderkennen de opbouwwerkers het belang van stedelijke activiteiten, ook al doet er soms maar een klein deel van de bewoners in een straat aan mee. Veel activiteiten zijn vaak niet zichtbaar in straten en buurten en worden dat wel op stedelijk niveau. Daarnaast heeft het stedelijk niveau volgens de panelleden een betekenis voor bewoners: je woont in Rotterdam en bent dus ook Rotterdammer. Dit komt overigens niet altijd goed uit de verf: Rotterdam is immers opgedeeld in deelgemeenten die vele verschillende organisaties kennen. De grote meerwaarde van Opzoomer Mee is volgens de opbouwwerkers dat het boven deze gebieden uitstijgt. Het opbouwwerk vormt daarbij een schakel tussen het stedelijke niveau en de bewo-

ners in de straat. Daarbij is het voor de panelleden van belang om de methode Opzoomeren te preciseren: de grote kunst is om van Opzoomeren blijvend een methodiek voor de werkvloer te maken. Voor welzijnsinstellingen zelf heeft Opzoomeren ook een belang: het maakt zelforganisaties zichtbaar op hogere schaalniveaus, waardoor relaties opgebouwd kunnen worden. Daarmee delen de opbouwwerkers de doelstelling van de diensten om niet alleen tussen bewoners sociale relaties te verbeteren, maar ook tussen de verschillende schaalniveaus: deelgemeente, diensten, wijkinstellingen en bewoners.

In het motiveren van bewoners om deel te nemen aan stedelijke activiteiten speelt de premie op actie een belangrijk rol; zowel in geldelijke zin, als in de vorm van publiciteit en een schouderklopje.

7. Gedeelde beelden over Opzoomeren? Op weg naar conclusies

7.1 Inleiding

In dit onderzoek hebben we tot nu steeds gekeken naar de doelen en resultaten die de afzonderlijke actoren bij Opzoomeren voor ogen hebben. De meerwaarde van het onderzoek ligt echter vooral in het vergelijken van de verschillende visies. Delen bestuurders, ambtenaren, opbouwwerkers en bewoners dezelfde doelstellingen of kijken ze op een heel verschillende manier naar Opzoomeren met elk een eigen verlanglijstje? En zien deze groepen ook dezelfde resultaten of benadrukken ze ieder een ander gewenst bereik? En wat voor consequenties hebben eventuele verschillen hierin voor de samenwerking tussen de actoren? Werken ze elkaar daardoor tegen of vullen ze elkaar juist aan? Interessant in dit opzicht zijn ook de beelden die de actoren van elkaar hebben.

Bij het vergelijken van de visies van de actoren houden we dezelfde volgorde aan als in de voorgaande drie hoofdstukken. Eerst zullen de doelstellingen die de actoren hebben bij Opzoomeren vergeleken worden, waarbij zal worden ingezoomd op de concreetheid en het schaalniveau van de gestelde doelen. Vervolgens worden met dezelfde lens de resultaten die de verschillende actoren zien bij Opzoomeren besproken om daarna tot een vergelijking te kunnen komen van de gestelde doelen en waargenomen resultaten. In hoeverre komen deze doelen en resultaten met elkaar overeen? Tenslotte zal worden gekeken naar de verschillende visies op de methoden en organisatie van opzoomeren. Hoe waarderen de verschillende partijen onder andere de premie op actie en de rol van het opbouwwerk?

Deze vergelijkingen monden uit in een bespreking van een drietal thema's voor de toekomst (doelen voor Opzoomeren, het bereik van Opzoomeren en de methoden en organisatie van opzoomeren) met mogelijke spanningsvelden binnen en tussen actoren.

7.2 Benoemde doelstellingen van het Opzoomeren

Het 'sociale' karakter van Opzoomeren staat bij alle partijen buiten kijf: Opzoomeren dient het sociale verkeer tussen bewoners te bevorderen. De één giet het in abstractere termen dan de ander, maar zowel bewoners, bestuur-

ders, ambtenaren als opbouwwerkers zijn het erover eens dat één van de belangrijkste doelstellingen van Opzoomeren het verbeteren van de contacten tussen bewoners is. De mate waarin deze contacten moeten worden verbeterd, blijft echter bij alle partijen vaag. Gevraagd naar de indicatoren van de contactladder, hebben bijna alle gesprekpartners moeite om aan te geven of het gaat om het kennen van je burens of dat het wenselijk zou zijn dat ook sprake is van wederzijdse hulp. En mogen deze contacten beperkt blijven tot een bepaalde groep bewoners in een straat of moeten er ook uitwisselingen tussen verschillende groepen bewoners plaatsvinden? Veel gesprekspartners waren tevreden met het formuleren van doelen op een tamelijk algemeen niveau (verbeteren sociale relaties, versterken cohesie) zonder dat ze hierbij direct concrete (voor)beelden van hadden. In dit verband was de contactladder overigens wel behulpzaam; deze hielp bij de concretisering van doelen.

Bewoners en politici zien naast sociale doelen ook een duidelijke link met het beheer van de woonomgeving: een sociaal sterke straat is beter in staat om de buitenruimte schoon, heel en veilig te houden en zal zich ook eerder verantwoordelijk voelen om dit te doen. Al maakt het met name voor bewoners niet veel uit in welke volgorde dit gebeurt: door de straat met elkaar schoon te maken, ontstaan contacten tussen bewoners, die weer ingezet kunnen worden voor het beheer van de woonomgeving. Opbouwwerkers daarentegen zijn meer exclusief gefocust (geraakt) op de sociale contacten: het bevorderen van de sociale cohesie tussen bewoners in een wijk of buurt staat bij hen voorop. Bovendien heeft veel nadruk op fysiek beheer soms een 'uitsluitend' effect op bewoners die minder behendig zijn met de bezem.

Dit brengt ons bij de conclusie c.q. aanbeveling dat over de doelen van Opzoomeren explicieter met elkaar van gedachten moet worden gewisseld. Naar nu blijkt heeft zich in de visie op de doelen in de loop van de tijd onder alle betrokkenen een parallele ontwikkeling voorgedaan van 'schoon en heel' naar 'sociaal'. Niettemin dienen met name opbouwwerkers er rekening mee te houden dat andere partijen groot belang zijn blijven hechten aan het beheer van de woonomgeving als één van de doelstellingen van het Opzoomeren. Dit betekent niet dat zij hieraan zelf hun tijd zullen hoeven te besteden. Hun taak als sociale makelaars ligt vooral in het bevorderen van de kwaliteit van sociale relaties tussen bewoners, terwijl het beheer van de woonomgeving primair een zaak is van (deel)gemeente, buurtbeheer en bewoners. Inhoudelijk lijkt er ook geen spanning tussen beide doelstellingen te zijn: recent onderzoek van Intomart naar determinanten van leefbaarheid en veiligheid heeft uitgewezen dat de kwaliteit van sociale relaties een belangrijke factor is om tot een leefbare en veilige straat te komen.

Overigens moet de sociale doelstelling hoognodig worden geconcretiseerd. Dit kan gebeuren met behulp van de gepresenteerde 'contactladder' die door alle deelnemers aan het onderzoek werd verwelkomd als nuttige bijdrage om in de toekomst preciezer te kunnen vaststellen welk ambitieniveau men nastreeft. Ook kan dan – helaas beter dan op dit moment – worden geëvalueerd in hoeverre de gestelde doelen zijn bereikt. Nu kan 'slechts' worden vastgesteld dat alle betrokkenen menen dat Opzoomer-activiteiten een grote bijdrage leveren aan de verbetering van de sociale relaties in veel Rotterdamse straten en wijken. Hoe groot deze bijdrage is en hoe duurzaam kon – gelet op het ontbreken van begindoelen en tussenmetingen – minder dan verwacht worden vastgesteld. Dit probleem (het ontbreken van meetinstrumenten) geldt overigens niet alleen voor het Opzoomen, maar is een algemener probleem bij projecten m.b.t. sociale cohesie.

Schaalniveau van de doelstellingen

De verschillende partijen in Opzoomen zijn behoorlijk eensgezind over het schaalniveau van Opzoomen: Opzoomen dient zich voornamelijk af te spelen op het straatniveau. Bewoners zien zelf uitsluitend de straat als relevant en ook opbouwwerkers ervaren dat op dit niveau het makkelijkst resultaten te boeken zijn. Toch dromen opbouwwerkers van effecten op hogere schaalniveaus: ze hopen op uitstraling naar het buurniveau, waarbij de ene straat de andere aansteekt. Sterk niveaubewust zijn de bestuurders en ambtenaren die verschillende schaalniveaus zien voor verschillende groepen: jongeren dienen op een hoger niveau (de wijk) aangesproken te worden dan ouderen en kinderen die dicht bij huis blijven (de buurt).

Dit leidt tot de aanbeveling c.q. conclusie dat het straatniveau de belangrijkste schaal moet blijven waarop het Opzoomen plaatsvindt. In aanvulling daarop moet de ontwikkeling worden voortgezet om bepaalde groepen op het niveau van de buurt aan te spreken c.q. te ondersteunen. Hierbij kan, zoals ook vermeld in het Werkprogramma van Opzoomer Mee voor 2001, met name worden gedacht aan jongeren en migranten. Voor het bereiken van doelen op straat en in de buurt kunnen activiteiten op nog 'hogere' niveaus overigens zeer nuttig zijn, zowel op deelgemeentelijk als op stedelijk niveau. Zo dragen stedelijke activiteiten bij aan de beleving van de straatidentiteit. Het versterken van de dynamiek tussen verschillende schaalniveaus is een van de centrale opdrachten voor o.a. Opzoomer Mee in de komende jaren.

Beelden over elkaar bij doelstellingen

Bij het inschatten van de doelstellingen zijn bestuurders zich ervan bewust dat de bewoners niet altijd hun doelstellingen delen. Gevraagd naar de mogelijke motivatie van bewoners wijzen ze op de premies die bewoners kunnen verdienen. Natuurlijk geven bewoners om het sociale klimaat in hun straat, maar de reden waarom ze meedoen aan Opzoomeren is in de ogen van de bestuurders toch vaak de geldelijke beloning die daar tegenover staat.

Conclusie: het is de vraag of en wanneer verschillen in doelstellingen, in 'betekenissen' problematisch zijn, zoals ook Fortuin al in eerder onderzoek heeft aangegeven. Indien bewoners gestimuleerd door een premie via Opzoomeractiviteiten elkaar leren kennen en er daardoor een beter leefklimaat in de straat ontstaat, hebben bestuurders weinig reden tot klagen. Opvallend is dat bewoners zelf een beloning overigens niet als belangrijkste reden noemen waarom ze meedoen. Wellicht heeft dit ook te maken met de sociale onwenselijkheid van zo'n antwoord, maar dit is bepaald niet het belangrijkste: bewoners hebben domweg andere drijfveren om te Opzoomeren (zie methode). Overigens mag op grond van dit onderzoek wel worden geconcludeerd dat, zoals gesteld, uitwisseling over de doelstellingen nodig is, zeker nu Opzoomer Mee tot zo'n heldere doelformulering van haar bijdrage is gekomen.

7.3 Waargenomen resultaten van het Opzoomeren

Bij het benoemen van de resultaten benadrukken alle betrokkenen de verbetering van sociale relaties tussen bewoners. De politici en de opbouwwerkers plaatsen hierbij als kanttekening dat ieder jaar dezelfde harde kern bewoners activiteiten in de straat organiseert. Over het bereik van de resultaten zijn beide beroepsgroepen bescheiden: contacten tussen verschillende bevolkingsgroepen zijn vaak eenmalig en dragen meer bij aan een andere manier van denken over elkaar dan dat er allerlei activiteiten gezamenlijk ondernomen worden. Opvallend is het aanvankelijk optimisme van opbouwwerkers over deze menging, terwijl bij navraag blijkt dat deze resultaten volgens hen 'tegenvallen'. Bij beide partijen, politici en opbouwwerkers, ontbreekt overigens een concrete operationalisatie van deze gewenste menging en daarmee de mogelijkheid om deze op waarde te schatten. Bewoners lijken zich van hun kant niet zo druk te maken over het eventueel beperkte bereik van Opzoomeren en roemen de goede sfeer in de straat.

Dit brengt ons tot de conclusie dat met name waar het gaat om het verbeteren van de relatie tussen groepen bewoners er nog een wereld met Opzoomeren

te winnen is. Welke wereld is overigens inzet van discussie. Lang niet iedereen vindt het nodig dat er resultaten worden geboekt op het niveau van 'vermenging' ('verstandhouding', de derde sport op de contactladder). Wel is bijna iedereen het erover eens dat er qua participatie (sport 1) nog veel kan worden bereikt aan allochtone zijde en qua interactie (sport 2) zowel aan allochtone als autochtone zijde. Nu lijkt het erop dat beide 'groepen' elkaar verwijten weinig uitnodigend en gastvrij te zijn. Positief geïnterpreteerd betekent dit dat beide kanten bereid zijn tot intensivering van contacten – en dat bewonersondersteuning er voor moet zorgen dat beide kanten gelijkelijk in beweging komen, ook al omdat het door allochtonen geambieerde niveau van contact iets hoger lijkt te liggen dan het door de betrokken autochtone bewoners geformuleerde doel.

Concreetheid en schaalniveau van de resultaten

De ongrijpbaarheid van de resultaten – door de afwezigheid van heldere doelen en systematische evaluaties – kan veroorzaken dat verschillen tussen deelgemeenten worden overschat. Bewoners in Charlois en IJsselmonde zien namelijk naar aanleiding van Opzoomeren geheel nieuwe sociale netwerken opbloeien, terwijl bewoners in Prins-Alexander, Delfshaven en Noord benadrukken dat vooral bestaande contacten zijn geïntensiveerd.

Hoe intensief bewoners met elkaar omgaan verschilt niet alleen per deelgemeente, maar zeker ook per buurt, straat en tussen directe burens. Ook de bestuurders zien grote verschillen tussen straten in hun deelgemeente. Daarvoor dragen ze verschillende verklaringen aan: oudere buurten hebben vaker een traditie van sociale verbanden die makkelijker te mobiliseren zijn, terwijl in nieuwbouwwijken deze verbanden nog moeten worden opgebouwd.

Maar we zijn in het onderzoek ook nieuwbouwwijken tegengekomen waar onder bewoners al veel sociaal kapitaal aanwezig was. Een bewoner zelf verklaarde dit met de volgende woorden: "Je bent allemaal nieuw in de wijk [...], dan komt het contact vanzelf omdat je er voordeel van hebt". Ook in nieuwbouwwijken wordt dus sociaal kapitaal opgebouwd, alleen is er wel een behoorlijk verschil met oude wijken qua doelen waarvoor Opzoomeren gebruikt wordt. Bij oude wijken ligt de nadruk meer op het oplossen van problemen tussen bepaalde bevolkingsgroepen (bijvoorbeeld jongeren en ouderen), terwijl nieuwe wijken meer homogeen van samenstelling zijn (jonge blanke gezinnen met kinderen), waardoor conflicten tussen groepen en dus het oplossen daarvan (nog) minder spelen. In deze wijken wordt Opzoomeren dan ook meer gebruikt voor het opbouwen van sociale contacten. Dit verschil in bevolkingsamenstelling tussen oude en nieuwe wijken is ook terug te zien in het soort activiteiten dat georganiseerd wordt: in nieuwe wijken concentreren de

activiteiten zich vaak rondom kinderen, terwijl in de oudere wijken, waar relatief minder jonge (blanke) gezinnen met kinderen wonen, de activiteiten minder sterk op uitsluitend deze groep zijn gericht.

Conclusie: sociale cohesie binnen een groep kan worden gestimuleerd door animositeit ten opzichte van een andere groep aan te wakkeren. Dit onderzoek laat zien dat het voorkómen van dergelijke etnische botsingen tamelijk effectief heeft plaatsgevonden en dat het Opzoomeren hierin een belangrijke rol heeft gespeeld. Door "aantrekkelijke gemeenschappelijke noemers te vinden in straten die gekenmerkt worden door een grote diversiteit aan leefstijlen" (Werkprogramma Opzoomer Mee 2001, p. 12) worden mogelijke tegenstellingen op het 'laagste' niveau effectief overbrugd.

In tegenstelling tot bewoners zien politici ook verticale effecten: woningcorporaties en gemeentelijke diensten worden toegankelijker voor bewoners. Opbouwwerkers zien deze effecten ook (bewoners zouden de deelgemeente makkelijker weten te vinden en gemeentelijke diensten gaan meer vraaggericht werken), maar zij benadrukken met name het belang van het straatniveau: veel bewoners haken af bij activiteiten die boven straatniveau liggen.

7.4 Doelen afgezet tegen resultaten

Bij alle drie partijen zijn er nogal wat verschillen in de doelen die men stelt en de resultaten die men ziet: doelen worden vaak hoog en abstract gesteld, terwijl concreet zicht op de resultaten nogal eens ontbreekt. Men blijft hangen op het niveau van voorbeelden. Bewoners 'vergeten' bij het beschrijven van resultaten opvallend vaak hun schoon, heel en netjes-doelstellingen; bestuurders en ambtenaren zien dat het vergroten van sociale cohesie in de praktijk makkelijk wordt verengd tot sociale relaties binnen groepen in plaats van tussen groepen, en opbouwwerkers zetten ondanks de sociale cohesie die zij zien ontstaan tussen groepen vraagtekens bij de duurzaamheid van deze cohesie.

Een gebrek aan een concreet beeld van sociale integratie lijkt hier, zoals gezegd, debet aan. Het gewenste niveau van sociale integratie is niet duidelijk: zijn meer sociale relaties binnen of tussen groepen gewenst en welke dan? Ligt het accent op meer participatie (elkaars burens kennen, praatje maken, deelnemen aan buurtactiviteiten) of op interactie en verstandhouding (meeorganiseren van buurtactiviteiten, oogje houden op elkaars kinderen, bij elkaar op bezoek gaan)? Maar ook de zichtbaarheid van sociale cohesie in de straat is een probleem: het blijft bij de ondervraagden vaak bij wat voorbeelden. Hierbij komt ook nog als handicap dat de effecten van participatie (1e

sport van de contactladder) in de straat in termen van elkaar groeten, praatje maken en aanspreken bij kleine problemen bovendien vaak moeilijk voor derden te zien is. Opzoomer Mee spreekt in dit verband van het 'onzichtbare netwerk in de straat'.

Zoals gesteld kan de contactladder hier in de toekomst een belangrijke rol vervullen. Door het concreet benoemen van verschillende maten van sociale contacten tussen bewoners wordt het makkelijk om na te denken over het precies gewenste niveau van sociale cohesie en zijn nauwkeurige beschrijvingen en vergelijkingen mogelijk met de bereikte resultaten in een straat of buurt. In die zin verdient het ook aanbeveling om de Stichting Opzoomer Mee te steunen in haar voornemen om te komen tot pilots op straatniveau waar concrete doelen worden benoemd en geëvalueerd, waarbij er met name ook oog zal zijn voor de rol van bewonersondersteuning.

7.5 Methoden en organisatie van Opzoomereren

Na de doelen en resultaten tussen de verschillende partijen vergeleken te hebben, is het nu tijd om meer naar de methode van Opzoomereren te kijken. Daarbij zal, in lijn met de hoofdstukken over de verschillende actoren, met name ingezoomd worden op twee belangrijke maar soms wat omstreden elementen binnen het Opzoomereren: de premie op actie en de ondersteuning van het opbouwwerk. Hoe kijken de verschillende actoren aan tegen premie op actie en welke rol zien zij weggelegd voor het opbouwwerk?

Premie op actie

Geen enkele partij stelt de methode van premie op actie ter discussie: het belonen van initiatieven stimuleert en motiveert bewoners om te gaan Opzoomereren. Wel is er kritiek vanuit het opbouwwerk en de bestuurders op de invulling van de methode: premies worden te makkelijk uitbetaald en zijn zo hoog dat bewoners alleen nog voor het geld zouden meedoen. Bewoners zelf verschillen weer onderling van mening of de premie nu juist omhoog of omlaag moet.

De premie op actie (gehanteerd tot 2000) was slechts een van de vele manieren waarop de Stichting bewoners ondersteunde. Met name in de randvoorwaardelijke sfeer worden vele faciliteiten geboden, faciliteiten die (nog) minder discussie oproepen dan premie op actie (geldelijke beloning) en die, gelet op de groei van het aantal straatgroepen, evenzeer aanspreken.

Conclusie: wat de premie op actie betreft is mogelijk een discussie gewenst over de bestedingsmogelijkheden van deze premie en de controle daarop.

Beelden van andere groepen over het opbouwwerk en Opzoomer Mee

Het opbouwwerk mag zich ook in de warme waardering van alle partijen verheugen: het opbouwwerk vormt een steun in de rug van bewoners en slaat een brug tussen bewoners en gemeente. De bestuurders zijn van mening dat Opzoomen niet van de grond zou zijn gekomen zonder de inzet van het opbouwwerk. Wel hebben ze een verschil van mening met het opbouwwerk over de aan te spreken doelgroepen: de politici zien graag dat een groot aantal bewonersgroepen wordt bereikt, terwijl opbouwwerkers liever investeren in een klein aantal nieuwe groepen bewoners, wat weer ten koste gaat van het bereik. Ook de opbouwwerkers zijn zich bewust van het belang van hun ondersteuning en zien daarnaast ook voordelen voor henzelf: Opzoomen is voor hen een laagdrempelige methode om bewoners actief te krijgen en zorgt ervoor dat opbouwwerkers hun gezicht weer op straat kunnen laten zien.

In haar relaties met opbouwwerkers hanteert Opzoomer Mee het 'voor-wat-hoort-wat'-principe en dit wordt niet altijd begrepen. Sommige opbouwwerkers zien Opzoomer Mee als een subsidieloket, waar een hoop faciliteiten zijn te halen, maar realiseren zich niet dat Opzoomer Mee daarvoor inzet bij en na de campagnes terugverwacht van de opbouwwerkers. Wel is Opzoomer Mee te spreken over de communicatie met opbouwwerkers: die is open en direct, problemen zijn bespreekbaar. De stichting onderkent het belang van opbouwwerkers: zij zijn de kern-ondersteuningsactoren in Opzoomen: zonder hun inzet in de wijken zou Opzoomen nooit zo gegroeid zijn in Rotterdam. En juist op dit punt zijn er de nodige problemen: het opbouwwerk is de laatste jaren steeds probleem- en projectgericht gaan werken met een strakke urenbegroting, waarin projectoverstijgende Opzoomer-activiteiten moeilijk zijn onder te brengen. Het aantal algemene uren is teruggebracht, wat terug te zien is in de behoefte van opbouwwerkers om meer Opzoomer-uren te krijgen. Ook heeft het opbouwwerk veel last van mutaties en vacatures, waardoor opgebouwd sociaal kapitaal met bewoners verloren gaat. Met de professionalisering is daarnaast de afstand tot de straat toegenomen. In de ogen van Opzoomer Mee zijn veel bewonersondersteuners te sterk gericht geweest op de agenda van bestuurlijke participatietrajecten en nog te weinig op de straten en bewoners. Het belang van deze laatste focus ziet de stichting terug in het aantal jaarlijkse aanmeldingen: de respons is veel hoger in straten waar een 'straatvriendelijke' opbouwwerker werkzaam is. Net als bestuurders hebben opbouwwerkers niet altijd dezelfde beelden bij de methoden en doelstellingen van Opzoomen zoals Opzoomer Mee die voor ogen heeft. In alle gevallen

ontbreekt daarbij concreet zicht op de invulling van het begrip sociale cohesie: hoe ver moeten de relaties tussen bewoners gaan en tussen welke bewoners, op welke sport van de interactieladder moeten zij uitkomen?

Dit leidt tot de conclusie dat er qua ondersteuning zaken verbeterd kunnen worden, met name door opbouwwerkers meer tijd en middelen te geven om op straat- en buurniveau bewoners(groepen) te ondersteunen in hun deelname aan het Opzoomeren. Zij zijn een onmisbare schakel voor de ontwikkeling van Opzoomeren en tegelijkertijd bieden Opzoomer (Mee-)activiteiten de kans aan opbouwwerkers om zich weer meer als straatwerkers te manifesteren. De Stichting en het bureau Opzoomer Mee hoeven, afgezien van enkele discussies over het soms wat al te 'verplichtend' en 'omvattend' overkomen van sommige campagne-ideeën, weinig te veranderen in hun wijze van werken die alom grote waardering geniet. Bovendien is het verheugend dat Opzoomer Mee in het verlengde van dit onderzoek van zins is om zelf scherp(er) te definiëren welk niveau van 'contact' met Opzoomeren door haar wordt nagestreefd en hoe dit op straatniveau kan worden bewerkstelligd (en 'gemeten') in een aantal pilots.

7.6 Thema's voor de toekomst

Bij de bespreking van de interviews werd aan het einde van elk hoofdstuk een aantal mogelijke spanningsvelden aangegeven. Daarbij werd een onderscheid gemaakt tussen de thema's doelen, het bereik en de organisatie plus methode van Opzoomeren. Door deze spanningsvelden tussen de verschillende partijen te vergelijken, kan tot slot gekeken worden in hoeverre spanningsvelden gedeeld worden en dus om een gezamenlijke aanpak vragen. Of komt het spanningsveld vooral bij één specifieke actor voor, wat een meer actorspecifieke oplossing vraagt? Door deze vergelijking komen we nog een aantal onderwerpen op het spoor dat hierboven niet aan de orde is geweest, maar dat zich wel als thema's voor de toekomst opdringt. Een van deze thema's raakt aan het hart van Opzoomeren: samenwerking. Waarom en hoe werken bewoners, opbouwwerkers, bestuurders en ambtenaren nu en in de toekomst met elkaar samen?

Thema veld 1: Doelen bij Opzoomeren

VERSCHIL DOELEN EN RESULTATEN

Bij het vergelijken van de gewenste doelen en de waargenomen resultaten is al gewezen op de grote verschillen tussen beide bij alle actoren. Doelen wor-

den vaak hoog en abstract gesteld, terwijl concreet zicht op de resultaten vaak ontbreekt. Uitspraken blijven steken op het niveau van voorbeelden.

Een aanscherping van de doelen lijkt dus gewenst, waarbij vooral een nauwkeurige operationalisatie van het begrip sociale cohesie van belang is. Daarmee worden resultaten concreet benoembaar en ook vergelijkbaar met de gestelde doelstellingen. Alle partijen dienen zich te bezinnen op het gewenste niveau van integratie (participatie, interactie, verstandhouding) en welk type integratie ze daarbij voor ogen hebben (integratie binnen of tussen groepen bewoners en welke dan, waarvoor weer verschillende niveaus denkbaar zijn).

HOE LEUK MAG OPZOOMEREN ZIJN?

De mate waarin Opzoomer-activiteiten leuk mogen zijn levert discussie op tussen de verschillende partijen: bewoners kan het niet leuk genoeg zijn, en ook de meeste opbouwwerkers zien het belang in van creativiteit en gezelligheid om bewoners actief te krijgen. Leuk mag zolang het bewoners motiveert om mee te doen. Maar niet alle politici zijn hiervan overtuigd: een deel van de bestuurders heeft moeite met de in hun ogen carnavaleske sfeer van het Opzoomeren.

Dit ongemak met de leukheidsgraad van Opzoomer-activiteiten verwijst naar een discussie over de methodiek van Opzoomeren: in hoeverre is vermaak effectief? Hebben bestuurders oog voor de mobiliserende effecten van leuke uitdagingen? En bovendien: van wie is het Opzoomeren uiteindelijk?

De achterliggende vraag hierbij is die naar het 'eigenaarschap' van Opzoomeren: van wie is Opzoomeren? Het lijkt van belang om vast te stellen dat Opzoomeren van bewoners zelf is en dat het dus aan hen is om te bepalen hoe 'jolis' activiteiten mogen zijn, mede in het licht van door bewoners ervaren effectiviteit van 'leuke' activiteiten. De geïnterviewden verschillen hier echter over van mening, of althans, de uitgesproken meningen over dit thema geven aan dat er concurrerende opvattingen over het 'eigenaarschap' van Opzoomeren bestaan, die hoognodig met elkaar moeten worden geconfronteerd. Zowel deelgemeentelijke bestuurders als opbouwwerkers maken soms sterke aanspraken op het eigenaarschap.

SCHAALNIVEAU WAAROP INGEZET MOET WORDEN

Over het gewenste schaalniveau van Opzoomeren zijn de partijen weer eensgezind: de straat is het belangrijkste niveau, al ziet het opbouwwerk ook mogelijkheden op wijkniveau. Het is opvallend dat alle partijen in hun doelstelling het straatniveau benadrukken, terwijl ze in hun resultaten ook effecten op hogere schaalniveaus willen zien, zij het in veel mindere mate dan op straatni-

veau. Met name bewoners zien het voordeel in van de stedelijke campagnes, zeker ook voor het profileren van hun straat.

Het feit dat er resultaten op hogere schaalniveaus geboekt worden dan bij de doelstellingen gesteld worden, roept de vraag op naar het belang van deze hogere niveaus. De meerwaarde van Opzoomeren ligt onder andere in de verbinding van straten met het deelgemeentelijk en zelfs stedelijk niveau, o.a. via de stedelijk opgezette campagnes. Activiteiten op stedelijk niveau, zoals de Goeie Morgen!-parade op de Coolsingel in 1999, dragen sterk bij aan de buurt- en straatidentiteit van bewoners, doordat ze, geconfronteerd met andere groepen, uitgedaagd worden hun eigen identiteit te benadrukken.

Thema 2: Het bereik van Opzoomeren

WIE ACTIVEREN: BESTAANDE OF NIEUWE BEWONERSGROEPEN?

Alle drie partijen wijzen op het probleem van het bereiken van nieuwe bewoners: vaak worden alleen bestaande bewonersgroepen aangesproken en elk jaar doet weer dezelfde groep actieve bewoners mee. Een bestuurder omschreef dit negatief als het geïnstitutionaliseerd belonen van bestaande initiatieven. Maar het is de vraag of dit negatief is: wat is er op tegen als bestaande bewonerskaders in hun straat Opzoomeren aan de man brengen en daarmee bewoners in hun straat mobiliseren voor deelname aan Opzoomer-activiteiten? Inactieve bewoners worden dan via al reeds actieve bewoners bereikt. Maar ook zonder de activering van inactieve bewoners kan Opzoomeren een succes in de straat worden, doordat een actief netwerk van bewoners in stand wordt gehouden.

Conclusie: het relatief beperkte bereik onder passieve bewoners is alleen problematisch als het per se mobiliseren van alle bewoners, ook de inactieve, in een straat tot doel van Opzoomeren wordt gesteld. De vraag naar de doelgroep is hier dus relevant: dient ingezet te worden op reeds actieve bewoners die het Opzoomeren kunnen dragen of moeten expliciet altijd nieuwe bewoners bereikt worden? Naast de mate van nagestreefd contact ('kennen en gekend worden' of meer?, zie de contactladder), zal er de komende tijd een discussie op gang moeten komen naar het gewenste bereik van Opzoomeren. Ook hier lijken de verheven doelstellingen en de hardvochtige praktijk nogal eens op gespannen voet met elkaar te staan.

Opbouwwerkers hebben hierin verschillende keuzes gemaakt: een opbouw- werker in Charlois is alleen op zoek naar al aanwezige talenten onder bewo- ners, terwijl opbouwwerkers in Noord en IJsselmonde duidelijk inzetten op het bereiken van nog niet eerder geactiveerde bewoners. De bevinding dat vooral bestaande actieve bewoners in een straat worden geactiveerd sluit goed aan bij de doelgroepkeuze van de opbouwwerker in Charlois, maar is problema- tisch voor de opbouwwerkers in Noord en IJsselmonde: de doelgroep die zij voor ogen hebben (inactieve bewoners, allochtonen) wordt nauwelijks bereikt. Dit vraagt om of een herijking van hun doelstellingen of een andere Opzoo- mer-benadering voor deze nieuwe groepen.

Opbouwwerkers hebben soms geen bewuste keus gemaakt om nieuwe dan wel bestaande groepen te activeren: de manier van werken blijkt sterk afhankelijk te zijn van de aanwezige randvoorwaarden als beschikbare uren van de opbouwwerker en aanwezigheid van professioneel kader.

KWANTITEIT VERSUS KWALITEIT

De keuze voor het benaderen van alleen bestaande of nieuwe bewonersgroe- pen heeft consequenties voor de reikwijdte van Opzoomeren: wanneer geko- zen wordt voor het activeren van bestaande bewonersgroepen kunnen meer bewoners bereikt worden. Deze zijn immers makkelijker te activeren en vragen minder ondersteuning. Aandacht voor blijvend resultaat bij nieuwe bewoners- groepen vraagt een kwalitatief gerichte aanpak: intensieve ondersteuning kan maar bij een beperkt aantal groepen gerealiseerd worden.

Opbouwwerkers en politici verschillen hierover onderling van mening: een groot deel van de opbouwwerkers verdeelt liever de aandacht over een select aantal groepen bewoners om diepgaande resultaten te bereiken (kwaliteit), terwijl veel bestuurders het bereiken van zoveel mogelijk bewoners voorop stellen, hetgeen het beste lukt door bestaande bewonersgroepen te benade- ren. Deze spanning tussen kwantiteit en kwaliteit is concreet zichtbaar in de deelgemeente Noord waar de portefeuillehouder het opbouwwerk een te be- perkte blik verwijt (alle energie wordt gestoken in een bepaalde activiteit of groep; kwaliteit), terwijl het opbouwwerk op zijn beurt de portefeuillehouder verwijt alleen afgerekend te worden op het aantal geactiveerde bewoners (kwantiteit), waardoor er onvoldoende tijd is om de diepte in te gaan met een groep bewoners.

In het verlengde van de discussie over het bereiken van allochtonen zal er per gebied door het politieke bestuur een uitspraak moeten worden gedaan over het gewenste bereik in kwalitatieve en kwantitatieve zin.

Conclusie: vooral het bereiken van allochtone bewoners ervaren sommige partijen als een probleem, al zijn bewoners uit IJsselmonde en Noord hier

positiever over gestemd dan de andere geïnterviewde bewoners. Dit lijkt een belangrijk vraagstuk voor de toekomst te zijn: hoe kunnen meer allochtone bewoners blijvend bij Opzoomeren betrokken worden? Vraagt dit een andere manier van benaderen of is het vooral de beeldvorming over en weer die hier parten speelt? Beeldvorming lijkt heel belangrijk, want waarom wordt de stijgende deelname van allochtone zijde niet door alle partijen herkend?

Een opbouwwerker noemt het bijstellen van negatieve beeldvorming door gezamenlijk aan de slag te gaan met een uitdaging als de grote kracht van de Opzoomermethode. Maar als die beeldvorming deelname tegenwerkt dan wordt deze vicieuze cirkel nooit doorbroken.

Misschien is een tweesporenstrategie noodzakelijk, waarbij allochtonen eerst op een specifieke manier aangesproken worden binnen de eigen groep om vervolgens als groep deel te nemen aan het hier en daar nog overwegend 'witte' Opzoomeren. Het activeren binnen de eigen etnische groep maakt de stap kleiner om gezamenlijk actief te worden met witte bewonersgroepen in multiculturele Opzoomer-activiteiten (zie Marokkaanse panels, bruggenbouwers Delfshaven, e.d.)

Met betrekking tot het bereik van Opzoomeren kan het opbouwwerk ook een grote rol spelen wanneer er meer methodieken ontwikkeld worden om 'sociale competenties' bij bewoners al doende te vergroten. Het werken aan een groter bereik veronderstelt competenties als 'omgaan met verschillen in leefstijlen', samenwerken, conflicthantering, e.d.

Thema 3: Organisatie en methode van Opzoomeren

SCHAALNIVEAU WAAROP OPZOOMEREN GEORGANISEERD WORDT

Zo eensgezind als alle partijen zijn over het schaalniveau waarop de resultaten gezocht moeten worden, zo verdeeld is men over het schaalniveau waarop Opzoomeren georganiseerd dient te worden. Enerzijds is er kritiek op de grootschaligheid van campagnes en het wat knellende kader van Opzoomer Mee, maar anderzijds realiseren zowel bewoners, opbouwwerkers als politici zich dat Opzoomeren zich niet ontwikkeld zou hebben zonder de inzet en stedelijke campagnes van de stichting Opzoomer Mee. Het scheelt deelgemeenten een hoop werk en een aantal bestuurders geeft ruiterlijk toe dat ze op dit moment ook niet in staat zouden zijn om het zelf te doen. De doelgroep, de bewoners leveren zelf het beste bewijs: ze geven aan zich te herkennen en aangesproken te voelen door de stedelijke campagnes.

De bestuurders hebben echter een heel ander beeld van bewoners. De stedelijke acties vragen volgens een aantal bestuurders teveel tijd van bewoners: het organiseren van verschillende activiteiten in aanloop naar een stedelijke finale vormt een te grote last op de schouders van drukbezette burgers (IJsselmonde). Ook zouden bewoners last hebben van het strakke stedelijk stramien en tijdsbestek waarin ze moeten werken (Delfshaven). De stichting Opzoomer Mee ziet stedelijke campagnes juist als een mogelijkheid om bewoners in hun eigen straat actief te krijgen: door als straat mee te lopen in een stedelijke parade wordt het gevoel van straatidentiteit versterkt.

Conclusie: niet zozeer het stedelijk schaalniveau blijkt bij nader inzien ter discussie te staan, maar de ervaren mate en mogelijkheid van zelfbeheer en ruimte om Opzoomer-activiteiten naar eigen inzicht op te zetten. Het belang van het stedelijke niveau staat niet ter discussie, maar de ruimte die dit in de beleving van betrokkenen laat voor eigen invulling bij deelgemeenten en bewoners. Veel deelgemeenten en opbouwwerkers zouden graag meer ruimte hebben bij de invulling van Opzoomer Mee-campagnes in hun deelgemeenten en wijk (dit sentiment speelde met name sterk na de campagne van 1999). Er lijkt dus discussie gewenst over de vraag of en hoe deze ruimte vorm gegeven kan en moet worden. Is hier sprake van een gezonde spanning tussen de stichting Opzoomer Mee enerzijds en politici en opbouwwerkers anderzijds, of is er sprake van ruimtegebrek voor eigen invulling? Of is er sprake van een gezonde dynamiek?

WIE ZORGT VOOR DE CONTINUÏTEIT?

Dit brengt ons bij het laatste spanningsveld dat wij signaleren binnen Opzoomeren: wie is er verantwoordelijk voor de continuïteit? Bestuurders verschillen met Opzoomer Mee van mening over het antwoord op deze vraag: beide partijen wijzen de ander aan als verantwoordelijke. Sommige politici hebben bijvoorbeeld kritiek geuit op het stopzetten van acties door Opzoomer Mee. Veel bestuurders noemen O Dennenboom als een zeer succesvolle activiteit: simpel te organiseren met een groot effect in de straat. Een aantal bestuurders was dan ook verbaasd en teleurgesteld dat deze activiteit in 1999 niet opnieuw georganiseerd werd en besloot daarom zelf deze activiteit te organiseren. Achter dit verwijt aan het adres van Opzoomer Mee ligt enerzijds beeldvorming over Opzoomer Mee ten grondslag en anderzijds een diepere organisatorische discussie: in hoeverre is het stedelijk bureau verantwoordelijk voor het vervolg van succesvolle Opzoomer-activiteiten? Johan Janssens omschrijft dit als volgt: "Het product van Opzoomeren is sociaal verkeer. Dat ondersteunt Opzoomer Mee door hoogtepuntjes (succesvolle activiteiten) te geven en door keuzemenu's te bieden. Soms lukt het dan wel en soms niet om sociaal ver-

keer op gang te helpen tussen groepen. Opzoomer Mee levert in principe alleen eerste ervaringen”.

Het de taak van deelgemeenten om deze hoogtepunten op te pakken en er vervolg aan te geven, waardoor continuïteit ontstaat en sociale netwerken kunnen groeien. Hier ligt mogelijk een verschil van mening met de deelgemeentelijke bestuurders die deze vervolgen mede als een taak van Opzoomer Mee zien. Daarom verwijt een bestuurder in Charlois Opzoomer Mee een gebrek aan nazorg: er worden bijvoorbeeld geveltuintjes aangelegd, maar worden die na een jaar nog onderhouden? Conclusie: hierover moet nodig eenstemmigheid gaan ontstaan, waarbij de recente plaatsbepaling van de Stichting Opzoomer Mee handvatten biedt voor de discussie.

Opvallend is dat ondanks deze discussie de professionals (de uitvoerders) de handschoen zelf oppakken: opbouwwerkers zien het als hun duidelijke taak om vervolg te geven aan activiteiten waaraan bewoners deelgenomen hebben, maar doen dat het liefst in hun eigen tempo en niet volgens een jaarlijks strak stramien. Een enkele bestuurder is ook bereid om deze ruimte te geven. Deelgemeente Noord pleit bijvoorbeeld voor het instellen van verschillende trajecten, al naar gelang het 'niveau' van een bewonersgroep. Voor beginnende groepen stelt deze politicus een certificeringssysteem voor, waarin deze groepen in hun eigen tempo naar een bepaald resultaat met certificaat kunnen toewerken. Afhankelijk van het niveau van een groep kan de opbouwwerker een termijn stellen waarin een bepaalde uitdaging gerealiseerd dient te worden. Na het behalen van deze uitdaging wordt de groep beloond met een premie en certificaat.

Bewoners maken zich relatief de minste zorgen: zij zullen mee blijven doen en zonedig zelf voor de continuïteit zorgen.

Naast een organisatorische discussie speelt er bij de vraag naar continuïteit ook een discussie over de gewenste resultaten van Opzoomeren, analoog aan het spanningsveld 'kwantiteit-kwaliteit'. Bestuurders geven de voorkeur aan meetbare, kwantitatieve resultaten in het Opzoomeren, terwijl opbouwwerkers en de stichting Opzoomer Mee liever inzetten op kwaliteit. De effecten van een kwalitatief gerichte inzet zijn echter veel moeilijker te meten en ook veel lastiger te structuren in de zin van herhaling en nazorg. Resultaten zijn dan ook makkelijker te meten bij succesvolle, concrete acties als O Dennenboom, die jaarlijks herhaald worden. Kwalitatieve effecten vragen daarentegen een op maat gemaakte nazorg die lastiger te meten en te vergelijken is.

7.7 De samenwerking tussen de verschillende partijen

Veel is gezegd over de onderlinge afstemming en samenwerking tussen de verschillende partijen. Zo vragen bewoners een zekere ruimte voor eigen invulling van activiteiten en flexibiliteit in hun deelname aan Opzoomeren. Ook de opbouwwerkers waarderen het als de (deel)gemeente het opbouwwerk in de buurt de ruimte laat: een te sterke bestuurlijke regie van bovenaf wordt door opbouwwerkers als knellend ervaren (Charlois over de Goeie morgen!-campagne), terwijl erkenning van de deskundigheid van het opbouwwerk erg gewaardeerd wordt. Een voorbeeld is de samenwerking in IJsselmonde. In de woorden van het plaatselijke opbouwwerk: “De deelgemeente vindt ons deskundig in de wijk en laat het daarom aan ons over. De deelgemeente wil wel op de hoogte gehouden worden, maar wil zich er niet mee bemoeien. Ze zijn niet eigenwijs, maar willen gewoon niet in ons straatje treden, en dat is wel goed”. De deelgemeentelijke bestuurders op hun beurt verschillen onderling sterk van mening wie de regisseurspet op moet zetten (IJsselmonde als gedecentraliseerde Opzoomeraar wil het 't liefst zelf doen, Delfshaven niet).

De stichting Opzoomer Mee hanteert ook in haar relaties nadrukkelijk het premie-op-actie-principe: voor wat hoort wat. Indien deelgemeenten zich inschrijven voor een campagne en een abonnement nemen, verwacht Opzoomer Mee eigen inzet van de deelgemeenten. Juist op dit punt loopt het om uiteenlopende redenen soms fout: deelgemeenten beschikken niet over voldoende middelen en menskracht om aan deze inzet te voldoen of hebben deze onvoldoende ingepland. Ook in de interne communicatie kunnen de nodige gaten zitten: diensten zijn onvoldoende op de hoogte van hun rol of gaan hun eigen weg. Hetzelfde geldt voor de diensten zelf: in verscheidende interviews is gewezen op de slechte communicatie tussen het (midden)kader en de uitvoeringskant van diensten. Al deze problemen zijn op te lossen door vooraf met elkaar duidelijk afspraken te maken, zoals Opzoomer Mee overigens ook voorstaat: welke rol gaat de deelgemeente spelen? Welke middelen zijn daarvoor nodig? Waar komen deze middelen vandaan? Wie gaat het uitvoeren? etc.

Een andere reden waarom er kinken in de kabel tussen Opzoomer Mee en de deelgemeenten ontstaan is gebrek aan kennis over de doelstellingen en methoden van Opzoomeren: O Dennenboom is een klassiek voorbeeld. Daarnaast loopt Opzoomer Mee aan tegen de opvatting van bestuurders die Opzoomeren zien als een bestuurlijk participatieproject. Opzoomeren is in de ogen van Opzoomer Mee niet in de eerste plaats bedoeld om bestuurders dichterbij bewoners te brengen, maar om de kwaliteit van sociale relaties tussen bewoners onderling te verbeteren. Als daardoor bewoners bestuurders ook beter weten te vinden, is dat mooi meegenomen, maar geen primaire doelstelling.

Met de bewoners onderhoudt Opzoomer Mee directe communicatie via de mailinglist met bewoners. Dit levert wel eens irritatie op bij opbouwwerkers die zich gepasseerd of voor het blok gezet voelen wanneer bewoners dan met plannen naar de opbouwwerker stappen. Met het groeien van Opzoomer in Rotterdam nam ook de massaliteit toe en dit bemoeilijkt soms de communicatie met bewoners. Bewoners is daarnaast niets menselijks vreemd, zo profiteren zij van het 'voor-wat-hoort-wat'-principe dat Opzoomer Mee hanteert. Dit spoot met de kritiek van enkele bestuurders en opbouwwerkers dat een aantal bewoners alleen (nog) maar meedoet voor het geld. Opzoomer Mee loopt op haar beurt aan tegen gewoontevorming bij bewoners en krijgt kritiek wanneer spelregels worden veranderd. De dynamiek die de stichting dus elk jaar wil creëren in haar campagnes wordt door de doelgroep niet altijd begrepen. Bewoners herhalen graag succesvolle acties het jaar daarop, maar waarderen aan de andere kant ook de nieuwe thema's die Opzoomer Mee ieder jaar aansnijdt.

Conclusie: een gebalanceerde mix met voldoende ruimte voor de herhaling van geslaagde activiteiten mét de mogelijkheid tot een stapje verder in nieuwe activiteiten, lijkt dus van groot belang om de samenwerking in redelijke harmonie te kunnen voortzetten. Weer doet zich hier de vraag naar zorg voor continuïteit voor: Bij deze mix is een combinatie denkbaar van jaarlijks nieuwe activiteiten opgezet en gecoördineerd door Opzoomer Mee via stedelijke campagnes. Daarnaast is aanvullende ondersteuning van het opbouwwerk gewenst om succesvolle activiteiten van voorgaande jaren door te zetten, gecoördineerd en (mede) gefinancierd vanuit de deelgemeente.

7.8 Tot slot

In dit onderzoek stonden twee vragen centraal: (a) welke doelen en ambities hebben de verschillende betrokkenen bij het Opzoomer in tussen 1994 en 2000 geformuleerd? En (b) In hoeverre is de doelstelling om sociale netwerken op straatniveau te creëren en te behouden gehaald? De eerste vraag is hierboven volledig beantwoord, zij het dat voor de toekomst aanscherping van de formulering van de doelen wordt aanbevolen. Concretisering van de nagestreefde doelen maakt het mogelijk om in de nabije toekomst te kunnen beoordelen in hoeverre Opzoomer in aan het bereiken van deze doelen een belangrijke bijdrage levert. Of anders gezegd: de tweede vraag kon nu nog niet volledig worden beantwoord, bij gebrek aan een ontwikkelde maatstaf. Wél kan worden geconstateerd dat welhaast alle bij dit onderzoek betrokkenen menen dat Opzoomer in een onmisbare bijdrage levert aan de versterking én het onderhoud van sociale netwerken in straten en buurten van Rotterdam.

De algemene opinie is dat dankzij het Opzoomeren er meer mogelijkheden zijn ontstaan voor bewoners in een straat om elkaar te ontmoeten. Deze mogelijkheden worden ook benut: in alle vijf de onderzochte deelgemeenten geven bewoners aan dat er nieuwe sociale netwerken zijn ontstaan of dat bestaande sociale relaties zijn geïntensiveerd. Voor de sociale cohesie en leefbaarheid van de straat heeft dit gunstige effecten. Maar als er een vergrootglas op deze nieuwe of geïntensiveerde relaties wordt gericht, dan blijkt dat Opzoomeren vaak beperkt blijft tot bewoners(groepen) die al langer actief zijn in hun straat of buurt. Op zoek naar (financiële) middelen of door een voorzet van een opbouwwerker sluiten zij zich aan bij de 'Opzoomerbeweging'. Zodoende krijgen zij ook makkelijker toegang tot het netwerk van instellingen en diensten. Naast de 'participatie-elite' van het Opzoomeren (wit en van middelbare leeftijd) zijn er echter ook groepen actief met een minder prominente plaats. Voor jongeren, ouderen en allochtonen is er binnen de bestaande kaders nog geen hoofdrol weggelegd, maar ze worden wel steeds actiever. Zo nemen personen uit deze categorieën deel aan incidentele evenementen. Hoewel daar meestal geen blijvende contacten uit ontstaan, komt het de beeldvorming over en weer ten goede. Daar kan een zekere ontspannende werking van uitgaan. Sommige bestuurders zien dit als het hoogst haalbare: de sociale afstand is verkleind, maar laat zich niet gemakkelijk nog verder overbruggen. Andere blijven zoeken naar (nieuwe) manieren om met name allochtone bewoners er meer bij te betrekken.

Met name waar het gaat om het verbeteren van de relatie tussen groepen bewoners er nog een wereld met Opzoomeren te winnen is. Welke wereld is overigens inzet van discussie. Lang niet iedereen vindt het nodig dat er resultaten worden geboekt op het niveau van 'vermenging' ('verstandhouding', de derde sport op de contactladder). Wel is bijna iedereen het erover eens dat er qua participatie (sport 1) nog veel kan worden bereikt aan allochtone zijde en qua interactie (sport 2) zowel aan allochtone als autochtone zijde. Nu lijkt het erop dat beide 'groepen' elkaar verwijten weinig uitnodigend en gastvrij te zijn. Positief geïnterpreteerd betekent dit dat beide kanten bereid zijn tot intensivering van contacten – en dat bewonersondersteuning er voor moet zorgen dat beide kanten gelijkelijk in beweging komen. Een opstap via eigen organisaties is daarbij een van de opties. Een andere mogelijkheid is de toegankelijkheid en aanspreekbaarheid van de gevestigde Opzoomeraars te vergroten.

Nader onderzoek zal moeten bepalen wat de precieze bijdrage van Opzoomeren – in al zijn betekenissen – is.

8. Aandachtspunten

Tot slot noemen we vijf aandachtspunten waar de discussie over dit rapport in ieder geval aandacht aan zou moeten besteden:

1. De doelen van Opzoomeren

We hebben vastgesteld dat over de doelen van Opzoomeren explicieter met elkaar van gedachten moet worden gewisseld. Naar nu blijkt heeft zich in de visie op de doelen in de loop van de tijd onder alle betrokkenen een parallelle ontwikkeling voorgedaan van 'schoon en heel' naar 'sociaal'. Waar sociaal echter voor staat, is minder duidelijk. Vandaar dat de sociale doelstelling door verschillende betrokken partijen, in navolging van de heldere stellingname van de Stichting Opzoomer Mee, hoognodig moet worden geconcretiseerd. Dit kan gebeuren met behulp van de gepresenteerde 'contactladder' die door alle deelnemers aan het onderzoek werd verwelkomd als nuttige bijdrage om in de toekomst preciezer te kunnen vaststellen welk ambitieniveau men nastreeft. Hierbij bleek overigens dat lang niet iedereen het nodig vindt om naar de hoogste sporten van de contactladder te streven. Maar discussie hierover is nodig, ook al omdat het door allochtonen geambieerde niveau van contact iets hoger lijkt te liggen dan het door autochtone bewoners geformuleerde doel.

2. Pilots met de contactladder

Zoals gesteld kan de contactladder in de toekomst een belangrijke rol vervullen. Door het concreet benoemen van de gewenste mate van sociale contacten tussen bewoners kan de vage notie 'sociale cohesie' worden geconcretiseerd en zijn nauwkeurige beschrijvingen en vergelijkingen mogelijk met de bereikte resultaten in een straat of buurt. In die zin verdient het in onze ogen ook aanbeveling om de Stichting Opzoomer Mee te steunen in haar voornemen om te komen tot pilots op straatniveau waar concrete doelen worden benoemd en geëvalueerd.

3. Bereik van het Opzoomeren

Hoezeer er ook vooruitgang is geboekt in het betrekken van allochtone Rotterdammers bij het Opzoomeren, sommige partijen vinden dit nog steeds voor verbetering vatbaar. Het lijkt een belangrijk vraagstuk voor de toekomst te zijn: hoe kunnen meer allochtone bewoners blijvend bij Opzoomeren betrokken worden? Hierbij gaat het zowel om de 'verkleuring' van de harde kern van enthousiaste Opzoomeraars als om de grote groep Rotterdammers die ieder jaar aan een of meerdere Opzoomer-activiteiten deelneemt. Gelet op de verschillen in allochtonenparticipatie tussen straten, wijken en deelgemeenten, lijkt hierbij nog veel van elkaar geleerd te kunnen worden.

4. Verantwoordelijkheden en continuïteit

De activiteiten van de Stichting Opzoomer Mee ondervinden veel waardering, hoewel er zeker na de campagne van 1999 discussie ontstond over de als (te) gering ervaren ruimte om Opzoomer-activiteiten naar eigen inzicht op te zetten. Inmiddels lijkt deze discussie – mede door koerswijzigingen van Opzoomer Mee – weer enigszins verstomd. Toch is nog enige discussie gewenst over de vraag of en hoe deze ruimte vorm gegeven kan en moet worden. Is hier sprake van een gezonde spanning tussen de stichting Opzoomer Mee enerzijds en politici en opbouwwerkers anderzijds, of is er werkelijk sprake van ruimtegebrek voor eigen invulling? In deze discussie kunnen de door de Stichting Opzoomer Mee geformuleerde (grenzen aan) ambities een nuttige rol vervullen, ook al omdat verantwoordelijkheden tussen de stad, de deelgemeenten, maatschappelijke instellingen en burgers helder aan de orde worden gesteld. De verantwoordelijkheidsverdeling speelt zowel bij de zorg voor continuïteit van succesvolle activiteiten als bij de noodzakelijke vernieuwing van het Opzoomeren anderzijds.

5. Bewonersondersteuning centraal

Dit onderzoek heeft ondubbelzinnig de rol van de bewonersondersteuning in de wijken m.b.t. Opzoomeren aangetoond. Het behoud en versterking van deze inzet (in tijd en in kwaliteit) zal er voor zorgen dat het Opzoomeren ook in de toekomst een factor van belang kan zijn voor een leefbaar Rotterdam.

Literatuur

Bons, C. et al., 1995. *Opzoomeren*, bestuurlijke vernieuwing in de praktijk. VNG, Den Haag.

Broekman, H. 1998. *Handboek opbouwwerk*. Dr. Gradus Hendriks-stichting, Den Haag.

COS, *Sociaal Profijt 1994-1998, vijf voortgangsrapportages Sociale Vernieuwing Rotterdam*, Rotterdam.

Duyvendak, J., A. Krouwel, R. Kraaijkamp en N. Boonstra 1998. *Integratie door sport?* Een onderzoek naar gemengde en ongemengde sportbeoefening van allochtonen. Bestuursdienst Rotterdam/Bureau Communicatieprojecten, Rotterdam.

Fortuin, K. 1996. Sociale Vernieuwing: what's in a name? In *Cahier Samenlevingsopbouw* jrg. 20, nr.3, p 36-47.

Fortuin, K. & Kensen, S. 1997. *Tussen overheid en burger: Opzoomeren*. (niet gepubliceerd overzichtartikel)

Janssens J. & Veenen, A. van. 1997, *Opbouwwerkcampagnes: de kunst van het creatief communiceren*. Den Haag: Landelijk Centrum Opbouwwerk. reeks: Opbouwwerk in uitvoering; Praktijk nr. 1.

Janssens. J. 1995. *Activering en samenlevingsopbouw in het klein: Opzoomeren & Opzoomer mee*. Opbouwwerkttekst.

Janssens, J. (jaartal onbekend) *Op zoek naar de schat in de buurt*. Presentatie voor de Transfergroep Rotterdam.

Kegel, K. 1995. *Opzoomeren dempt de kloof*. Essay.

Kleinhans, R., L. Veldboer en J.W. Duyvendak 1999. *Integratie door differentiatie?* Een onderzoek naar de sociale effecten van gemengd bouwen. Erasmusuniversiteit, Rotterdam.

Opzoomer Mee. 2001. *Werkprogramma 2001*. Rotterdam: Opzoomer Mee.

Sour, A. en A. van Veenen 1994. *Opzoomerdag, bloemetjes buiten zetten in Rotterdam*. RIO, Rotterdam.

The Scottish Community Development Centre. *Monitoring and evaluation of community development* (1999).

Veenen, A. van. 1998. *Opzoomerend jongerenwerk*. Rotterdam: Opzoomer Mee.

Veenen, A. van. 1996. *Onze straat: straatgroepen binden de strijd aan met overlast en criminaliteit*. Opbouwwerk in uitvoering nr. 9. Rotterdam: Rio Opzoomer Mee.

Colofon

Publicatie van dit onderzoek is mogelijk gemaakt dankzij een financiële bijdrage van de Gemeente Rotterdam/Sociale Vernieuwing.

opdrachtgever	Bestuur van de Stichting Opzoomer Mee en de Leerstoel Wetenschappelijke Grondslagen van het Opbouwwerk (dr. Gradus Hendriks Leerstoel aan de Faculteit der Wijsbegeerte van de Erasmus Universiteit Rotterdam)
financier	Gemeente Rotterdam/Sociale Vernieuwing, de Stichting Opzoomer Mee, en het Verwey-Jonker Instituut.
auteurs met medewerking van lokale redactie uitgave	Prof. dr. J.W. Duyvendak en drs P. van der Graaf Drs. N. Boonstra, drs. R. van Overbeek, drs. A. Raspe G. Hettinga Verwey-Jonker Instituut Kromme Nieuwegracht 6 3512 HG Utrecht telefoon 030-2300799 telefax 030-2300683 e-mail secr@verwey-jonker.nl

De publicatie

De publicatie kan gedownload en/of besteld worden via onze website:

<http://www.verwey-jonker.nl>.

Behalve via deze site kunt u producten bestellen door te mailen naar verwey-jonker@adrepak.nl of faxen naar 070-359 07 01, onder vermelding van de titel van de publicatie, uw naam, factuuradres en afleveradres.

ISBN 90-5830-055-2

eerste druk 2001, tweede druk 2005

© Verwey-Jonker Instituut, Utrecht 2005

Het auteursrecht van deze publicatie berust bij het Verwey-Jonker Instituut.

Gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld.

The copyright of this publication rests with the Verwey-Jonker Institute.

Partial reproduction is allowed, on condition that the source is mentioned.